

แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียน
ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี
A GUIDELINE FOR CULTIVATING GRATITUDE FOR STUDENTS
IN PRIMARY SCHOOLS IN NONTHABURI PROVINCE

พระธรรมจร จนนทมนโม (ศรีสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูคุณทวดเฝ้าสำหรับนักเรียน
ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

พระธรรมจร จันทมโม (ศรีสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

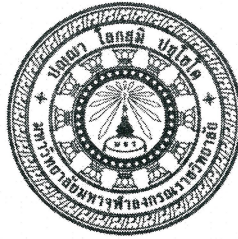
A Guideline for Cultivating Gratitude for Students in Primary
Schools in Nonthaburi Province

Phra Thammachon Candadhammo (Srisuk)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Educational Administration)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง“แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูแก่เด็กสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ประธานกรรมการ

(รศ. ดร.วิชชุดา หุ่นวิไล)

กรรมการ

(รศ. ดร.สมศักดิ์ บุญปู)

กรรมการ

(พระครูกิตติญาณวิสิฐ, ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รศ. ดร.สมศักดิ์ บุญปู

ประธานกรรมการ

พระครูกิตติญาณวิสิฐ, ดร.

กรรมการ

(พระธรรมจร จันทมโม)

ชื่อผู้วิจัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ : แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียน
ประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : พระธรรมจร จนทอมโม (ศรีสุข)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธบริหารการศึกษา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

- : รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู,
- พธ.บ.(มานุษยสงเคราะห์ศาสตร์), M.A.(Political Science),
Ph.D.(Social Science)
- : พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร. ป.ธ.๔, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา),
ร.ม. (รัฐศาสตร์), พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อเสนอแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) เป็นการผสมผสานระหว่างงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Quantitative Research) และงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๖๙ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยหา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์เอกสารและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

๑.สภาพการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ความคิดเห็นของนักเรียน ภาพรวม ๔ ด้าน อยู่ในระดับมาก รายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ความกตัญญูต่อบุคคล แลพอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม ความกตัญญูต่อสัตว์ และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ความกตัญญูต่อสถาบัน ตามลำดับ

๒. แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ความกตัญญู เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งอาศัยสิ่งเหล่านี้อีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมคุณลักษณะคุณค่าทาง

จิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญ ในการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้ เป็น คุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลาย ด้วย ความกตัญญู เป็นการทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ที่มีความกตัญญู ย่อมจะ ทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย

Thesis Title : A Guideline for Cultivating Gratitude for Students in Primary Schools in Nonthaburi Province

Researcher : Phra Thammachon Candadhammo (Srisuk)

Degree : Master of Arts (Educational Administration)

Thesis Advisory Committee :

: Assoc. Prof. Dr. Somsak Boonpoo, B.A.(Anthropology),
M.A.(Political Science), Ph.D.(Social Science)

PhrakruKittiyannawisit, Dr. Palii V,
B.A.(Buddhism), M.Pol.sc (Political Science),
Ph.D.(Buddhism Educational Administration)

Date of Graduation : March 19, 2019

Abstract

The objectives of this research were to study the state of gratitude cultivating for students in primary schools in Nonthaburi province and to propose a guideline of gratitude cultivating for students in primary schools in Nonthaburi province. The mixed research methodology was used in the study. The quantitative data were collected by questionnaires from 169 samples and analyzed by frequency, percentage, mean and standard deviation. The qualitative data were collected from documents and in-depth interviews with 8 key-informants and then analyzed by content analysis.

The results of the study found that:

1. The state of gratitude cultivating for students in primary schools in Nonthaburi province in 4 aspects was at a high level overall. The highest level was on gratitude to person, followed by gratitude to environment, gratitude to animal, and gratitude to institution respectively.
2. A guideline of gratitude cultivating for students in primary schools in Nonthaburi province was that the gratitude is the fundamental virtue for human beings because human society has to depend on other things and people, such as

taking care from parents, relatives and teachers. Furthermore, human beings have to depend on the four necessities, and for their mental growth, they have to be nurtured and trained in attitude, values, morality, and ethics. Gratitude is not only practiced between humans and humans, but also between humans and animals and plants. Gratitude is in need for everyone and gratitude can make the one who has it and the others happy.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีก็เนื่องด้วยได้รับความเมตตาช่วยเหลือจาก คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร. กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำด้วยดี ตลอดมา ตั้งแต่เริ่มต้นจนทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบป้องกันทุกรูปทุกท่านที่ได้สละเวลาตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มและผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ทุกท่านที่เมตตาให้คำชี้แนะอันเป็นข้อมูลสำคัญแก่การวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณคณะผู้บริหารและคณะครู ในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๒ แห่ง โรงเรียนอุดมศึกษา และโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา) ทุกท่านที่เมตตาแก่ผู้วิจัยได้เสียสละให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือทุกประการจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ประสบความสำเร็จด้วยดี

คุณประโยชน์คุณงามความดีอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แต่คุณ ครูอาจารย์ และผู้ที่ช่วยสนับสนุนการในการวิจัยครั้งนี้ทุกท่าน

พระธรรมจร จนทธมโม (ศรีสุข)

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญแผนภาพ	ฌ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญู	๑๐
๒.๓ การปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีแก่นักเรียน ๔ ประการ	๒๔
๒.๔ แนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมความกตัญญู	๓๙
๒.๕ ประวัติโรงเรียน	๔๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๗
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๒

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๓
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๓
๓.๓ การสร้างเครื่องมือการวิจัย	๕๔
๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๔
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๕
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๕
๓.๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๕๖
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๕๗
๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและความคิดเห็น ของนักเรียนต่อการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี	๕๘
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอแนะแนวทางทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวที สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี	๖๔
๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี	๖๕
๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๗๑
บทที่ ๕ สรุปการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๗๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๗๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๗๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๗๖
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	
ภาคผนวก (ก) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๘
ภาคผนวก (ข) รายนามผู้เชี่ยวชาญ,ผู้ให้สัมภาษณ์,หนังสือติดต่อส่วนงาน	๙๐
ภาคผนวก (ค) ภาพการดำเนินการสัมภาษณ์	๑๐๖

ประวัติผู้วิจัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๔
๔.๑	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนจำแนกตามเพศ	๕๘
๔.๒	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามอายุ	๕๘
๔.๓	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามระดับชั้นเรียน	๕๙
๔.๔	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียน จำแนกตามโรงเรียน	๕๙
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ภาพรวม ๔ ด้าน	๖๐
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อบุคคล	๖๑
๔.๗	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อสถาบัน	๖๒
๔.๘	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อสัตว์	๖๓
๔.๙	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม	๖๔

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๕๒

๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๗๑

อธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ข้อ / และหน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖ หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย

อรรถกถาพระสูตรต้นตปิฎก

ขุ.ธ. (ไทย)	= สูตรต้นตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (บาลี)	= ขุททกนิกาย ปรมตลโขติกา ขุททกปาอฏกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ข. (ไทย)	= สูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาน มโนรปฐ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ คนไทยนับถือพระพุทธศาสนามายาวนานพฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนไทย ได้อาศัยหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ช่วยขัดเกลาจิตใจ กิจกรรมสำคัญต่างๆ ระดับชาติสู่ชุมชน ระดับรากหญ้า มักจะมีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ เป็นการเน้นย้ำถึงความสำคัญและส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งกล่าวได้ว่าชีวิตคนไทยมีความผูกพันและอิงอาศัยพระพุทธศาสนามาตลอด ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายได้ฝังลึกลงในจิตใจและวิถีชีวิตการดำรงชีพของคนไทยก็ว่าได้ เป็นเครื่องหล่อหลอมกลั่นกรองนิสัยใจคอพื้นจิตใจของคนไทยมาโดยตลอดจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นไทย

ความกตัญญูเป็น ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์ สิ่งของและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ที่มีต่อ ตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวทิตี คือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม^๑ เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความกตัญญูกตเวทิตีเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็น บ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับ ความกตัญญู มี ๒ ประเภท คือ ๑. ความกตัญญูต่อบุคคลผู้มีพระคุณ (บุพการี) คือ บิดา มารดา อาจารย์อุปัชฌาย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒. ความกตัญญูต่อสิ่งที่มีบุญคุณ ความกตัญญู จึงไม่ได้มีขอบเขตอยู่แค่มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น แต่มีกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีก เช่น พืช สัตว์ ป่าไม้ แม่น้ำ ลากลอง เพื่อสร้างวัฏจักรที่ดีให้แก่ธรรมชาติ^๒

ปัจจุบันเยาวชนและนักเรียน มีพฤติกรรมที่ไม่ค่อยสนใจไม่ใส่ใจในการเรียนขาดความรับผิดชอบต่อการงาน ขาดความกตัญญูต่อบิดามารดา ไม่เชื่อฟังคำสอนของบิดามารดาและครูอาจารย์ ตลอดจนมีพฤติกรรมก้าวร้าว เช่น โด่เถียง พูดจาไม่เพราะ พูดจាក้าวร้าว ไม่ให้เกียรติไม่สนใจความรู้สึกลูกบิดา ติดเพื่อน เชื้อเพื่อน จนขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนขาดความรับผิดชอบต่อการเรียน การงาน ที่ได้รับมอบหมาย หลีกเลียงการทำงาน การช่วยงานทั้งที่บ้านและส่วนรวม ตลอดจน ขาดความรับผิดชอบต่อตนเอง ขาดความมีน้ำใจ ตลอดจนถึงการแสดงออกถึง

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^๒ พระพวงศธร ฐิตมโน (วงศ์เวทย์), “หลักธรรมที่ส่งเสริมความกตัญญูกตเวทิตีในสังคมไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา, ๒๕๕๓).

ความกตัญญูต่อผู้ใหญ่ บิดามารดา ครูอาจารย์ ขาดความรับผิดชอบต่อบ้านเรือนซึ่งถือได้ว่าบุคคลที่กล่าวมานั้น ขาดความกตัญญูต่อตนเองด้วย^๓

พฤติกรรมความกตัญญูทศเวทต่อบิดามารดา ของนักเรียน ตลอดจนถึงความเชื่อและการปฏิบัติตน ตามหลักพุทธธรรมด้านความกตัญญูทศเวทของนักเรียนนั้น เป็นแนวทางในการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และกระตุ้นให้นักเรียนตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะต้องปฏิบัติต่อบิดามารดา และครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างยิ่ง ครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสังคมหน่วยแรกที่มนุษย์จะต้องเจอตั้งแต่เกิดเติบโต จนกระทั่งตาย^๔ “การวางพื้นฐานของมนุษย์ทั้ง ๔ ด้าน คือ ทางร่างกาย ทางความคิด สติปัญญา ทางอารมณ์และทางสังคม”^๕ จะมาจากการอบรมของครอบครัวบุคคลสำคัญที่จะทำให้กำเนิดชีวิต หรือกำหนดชีวิตของนักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนนั้น ก็คือ บิดามารดาครอบครัวไทยในอดีตจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ หรือเรียกว่าครอบครัวขยาย ในครอบครัวจะประกอบด้วยสมาชิกระดับต่างๆ ตั้งแต่ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า น้าอา บิดามารดา และลูกหลานครอบครัวลักษณะนี้ จะอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่น ในขณะเดียวกันเด็ก จะได้เรียนรู้วัฒนธรรม ของครอบครัว การประพฤติปฏิบัติตนต่อกันของสมาชิกในครอบครัว การอบรมนิสัย ลักษณะอย่างนี้เป็นสิ่งที่เด็กจะได้รับแต่เยาว์วัย ดังคำกล่าวที่ว่า “ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก” ปัญหาการประพฤติปฏิบัติตนหรือมารยาทต่างๆ ของเยาวชนที่เกิดขึ้น จึงได้รับการแก้ไขจากบิดามารดา และครอบครัว^๖

โรงเรียนระดับประถมศึกษาที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษานนทบุรี เขต ๒ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการบริหารการศึกษาตามกรอบพระราชบัญญัติต่อเนื่อง โดยมีนโยบาย แผนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้นักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงประสงค์ ดังคำที่ว่าเป็นคนดี เก่ง และมีความสุข

ด้วยเหตุและผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจเรื่อง การปลูกฝังความกตัญญูทศเวทแก่นักเรียนประถมศึกษา โรงเรียนประถมศึกษานนทบุรี เพื่อให้ทราบแนวทางส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนด้านความกตัญญูแก่นักเรียนระดับประถมศึกษา เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนเป็นแนวทางการปลูกฝังพัฒนาคุณลักษณะทางด้านความกตัญญูแก่นักเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ จังหวัดนนทบุรี ต่อไป

^๓ พงศ์พัชรา สัมพันธ์รัตน์, “การศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูทศเวทต่อบิดามารดาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๔ พระวิฑูล ญาณธมโม (พันธุ์มิตร), “ศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูทศเวทต่อบิดามารดาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านหนองช้าง ตำบลเขาพุ อำเภอธวัชบุรีจังหวัดร้อยเอ็ด”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๑.๒.๒ เพื่อเสนอแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพความกตัญญูทวดเวทีในการดำเนินชีวิต นักเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ระดับความต้องการนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมด้านความกตัญญูทวดเวทีของนักเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ข้อเสนอแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีในการดำเนินชีวิต ตามหลักพระพุทธศาสนา นักเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญู สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเพื่อดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาเพื่อการวิจัยแบ่งเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านความกตัญญูต่อบุคคล ด้านความกตัญญูต่อสถาบัน ด้านความกตัญญูต่อสัตว์ ด้านความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้วิจัย ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ตัวแปร ดังนี้

๔.๒.๑ ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ ชั้นการศึกษา อยู่โรงเรียน ของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๔.๒.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านความกตัญญูต่อบุคคล ด้านความกตัญญูต่อสถาบัน ด้านความกตัญญูต่อสัตว์ ด้านความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษานนทบุรี ได้แก่ ๑. โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) ๒. โรงเรียนอุดมศึกษา จำนวน ๑๖๙ คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านสถานที่

สถานที่ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ โรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษานนทบุรี เขต ๑ ทั้ง ๒ โรงเรียน ได้แก่ ๑. โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) ๒. โรงเรียนอุดมศึกษา

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๑ ถึง เดือน ธันวาคม ๒๕๖๑ รวม ๖ เดือน

๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการปลูกฝัง หมายถึง วิธีการทำให้นักเรียนปฏิบัติตนให้มีความกตัญญูทวาทะและมีความกตัญญูทวาทะที่ต่อบิดา – มารดา

พฤติกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ดีหลายอย่างที่คุณพ่อคุณแม่และครูจำเป็นต้องสอน และวิธีการสอนที่ดีที่สุดคือการทำให้ดูเป็นตัวอย่างทุกวันนั่นเอง เพราะเด็กๆ เรียนรู้ลักษณะนิสัยที่ดีจากการซึมซับสิ่งที่พวกเขาได้เห็นอยู่เป็นประจำ เด็กๆ จะเรียนรู้ได้ดีจากการสังเกตและทำตามผู้ใหญ่ หากต้องการให้เด็กมีพฤติกรรมที่ดีให้ลูกเห็น ตัวอย่างที่ดีที่พ่อแม่และครูควรสอน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบการมีมารยาทที่ดี ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สิ่งที่สำคัญสำหรับชีวิตเหล่านี้เป็นลักษณะนิสัยที่ดีที่ควรสอนเริ่มแรกแก่เด็ก

กตัญญูทวาทะ หมายถึง คุณธรรม จริยธรรม ของผู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทำแก่ตน แล้วตอบแทนตามหลักธรรม แห่งพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น ทิศเบื้องหน้าในหลักธรรมทศทั้ง ๖

ความกตัญญู หมายถึง ความรู้และการยอมรับในบุญคุณของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม

กตเวที หมายถึง พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

การปลูกฝังความกตัญญูทวาทะ หมายถึง สภาพการปลูกฝังความกตัญญูทวาทะของครูแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นนทบุรี ด้วยการปลูกฝังความกตัญญู ๔ ด้าน^๕ ได้แก่

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติ
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัข ที่เราใช้งาน หรือที่ช่วยปกป้องคุ้มครองเรา
๔. ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สิ่งใดที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือเรียน สถานศึกษา หรือแม้แต่ต้นไม้ แม่น้ำ ลำธาร และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

^๕มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗; สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๔๕๐.

ผู้บริหาร หมายถึง ผู้บริหารโรงเรียน ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๒ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) ๒. โรงเรียน อุดมศึกษา

ครู หมายถึง ครูสอน ในโรงเรียนสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต ๒ จังหวัดนนทบุรี ทั้ง ๒ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) ๒. โรงเรียน อุดมศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) เป็นโรงเรียนสังกัด องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี ตำบลบางไผ่ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี และโรงเรียน อุดมศึกษา เป็นโรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา นนทบุรี เขต ๑ ตำบลบางไผ่ อำเภอเมือง นนทบุรี จังหวัดนนทบุรี

นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาศึกษานนทบุรี ได้แก่ ๑. โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) ๒. โรงเรียน อุดมศึกษา

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย

๑.๖.๑ ได้ผลการศึกษาสภาพการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียน ประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๑.๖.๒ ได้ผลการศึกษาแนวคิด และหลักความกตัญญูทศเวทีสำหรับโรงเรียนสำหรับ นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๑.๖.๓ นำข้อมูลที่เป็นประโยชน์เสนอแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที สำหรับ นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษที่สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ใน จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญูทศวรรษที่

๒.๓ การปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษที่แก่นักเรียน ๔ ประการ

๒.๓.๑ ความกตัญญูต่อบุคคล

๒.๓.๒ ความกตัญญูต่อสถาบัน

๒.๓.๓ ความกตัญญูต่อสัตว์

๒.๓.๔ ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

๒.๔ แนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมความกตัญญู

๒.๕ ประวัติโรงเรียน

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม

หน้าที่สำคัญของครูคือ อบรม สั่งสอน ฝึกฝนศิษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อม กล่าวคือมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อสังคม มีความมุ่งมั่นที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ มีวินัยในตนเองและต่อบุคคลอื่น และมีจิตสำนึกสาธารณะ พร้อมทั้งทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข การที่ผู้ประกอบวิชาชีพครูจะทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น จำเป็นต้องเป็นครูอาชีพ เป็นครูด้วยจิตวิญญาณ ความเป็นครูใช้ว่าศึกษาเล่าเรียน จนจบหลักสูตร แล้วจะเป็นครูที่ดีเสมอไปได้ เพราะจิตวิญญาณ จิตสำนึกความเป็นครูต้องได้รับการกระตุ้นปลูกฝังให้เกิดความตระหนัก รักและศรัทธาในวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานที่รับผิดชอบ ทั้งที่เป็นฝ่ายผลิต ฝ่ายบรรจุ ฝ่ายควบคุมดูแล ควบรวมหาแนวทางหรือจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม^๑

นพ.เชวง เตชะโกศยะ กล่าวถึง การปลูกฝัง ไว้ว่า คือ การให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เขา เป็นอย่างดีนั่นเองและมีผู้ใหญ่ที่เป็นแบบอย่างที่ดีด้วยการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมจำเป็นต้องมีครู ๓ สถานะ เป็นต้นเหตุ คือ ครูที่บ้าน ครูที่โรงเรียน /สถานศึกษา และครูที่เป็นคำสอนในศาสนา

^๑คุรุสภา กระทรวงศึกษาธิการ, **คุรุภาษาไทยดีเด่น**, แหล่งที่มาข้อมูล<http://kurusapha.thaigov.net/teach5.htm>. [สืบค้นเมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๗],

เพราะบุคคล ๓ จำพวก หมายถึง ๑.บุพการี ๒. ครู ๓. พระสงฆ์ เท่านั้น ที่อยากเห็นบุคคลอื่นได้ดี ถ้าขาดเหตุ หรือ เหตุ ไม่ครบถ้วน ผลคือ คุณธรรม และ จริยธรรม ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ หรือไม่สมบูรณ์นั่นเองเรามักจะเอาผลกลับมาเป็นเหตุคือเอาจริยธรรมหรือศีลธรรมไปสอนเขาโดยตรงจริยธรรม ศีลธรรมและคุณธรรมอื่นๆ ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้หรือ มีขึ้นได้น้อยเต็มที^๒

พลเอกวิจิตร กุลวณิชย์ องคมนตรี ได้กล่าวถึง พฤติกรรมของเยาวชนไว้ว่า ในสังคมปัจจุบันเอาไว้นอนหนึ่งว่าเป็นเพราะคนไทยไม่รักแผ่นดินเกิดทำนองร้องไห้ ครู-อาจารย์ไปสอนลูกศิษย์ว่า ตื่นนอนตอนเช้าทุกวัน ให้มองหน้าตนเองในกระจก แล้วตั้งคำถาม^๓

สรุปได้ว่า การปลูกฝัง หมายถึง การดำเนินการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีของครูแก่นักเรียนโรงเรียนเรียนประถมศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๒ จังหวัดขอนแก่น การรับรู้เป็นการเปิดโอกาสสู่การเรียนรู้ โดยจะนำไปสู่ทัศนคติ ความเชื่อ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทำการรวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการรับรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ ดังต่อไปนี้^๔

๑. กระบวนการเรียนรู้ (learning process) หมายถึงการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้

๒. ผลการเรียนรู้ (learning outcome) ได้แก่ความรู้ความเข้าใจในสาระต่างๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะกระบวนการต่างๆ รวมทั้งความรู้สึกรู้สึกหรือเจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้

๑. ทฤษฎีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

๑.๑ ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism Theory)

๑.๒ ทฤษฎีกระบวนการทางสมองในการประมวลข้อมูล (Information Processing Theory)

๑.๓ ทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences)

๑.๔ ทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Theory of Cooperative Learning)

๒.. ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้

๒.๑ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสติปัญญา หรือกระบวนการทางสมอง (a cognitive process)

๒.๒ การเรียนรู้เป็นงานเฉพาะตนหรือเป็นประสบการณ์ส่วนตัว (personal experience)

๒.๓ การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม (a social process)

^๒ นพ.เชวง เตชะโกศ, แหล่งที่มาข้อมูลออนไลน์: <https://sites.google.com/site/51011321097inetg3/nyobay-3d> [สืบค้น ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘].

^๓ พลเอกวิจิตร กุลวณิชย์, แหล่งที่มาข้อมูลออนไลน์: <https://sites.google.com/site/51011321097inetg3/nyobay-3d> [สืบค้น ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘].

^๔ ทิศนา ขัมมณี, ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสหวิชาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๓.

๒.๔ การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ทั้งจากการคิดและการกระทำรวมทั้งการแก้ปัญหา และการศึกษาวิจัยต่างๆ (thinking process)

๒.๕ การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ตื่นตัวสนุก (active and enjoyable)

๒.๖ การเรียนรู้อาศัยสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (nurturing environment)

๒.๗ การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ (anytime and anyplace)

๒.๘ การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลง (change)

๒.๙ การเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดชีวิต (lifelong process)

๓. ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทย

เป็นทฤษฎีทางจิตวิทยาทฤษฎีแรกของนักศึกษไทยที่สร้างขึ้น บุคคลผู้รวบรวมเขียนเป็นทฤษฎี คือ ศาสตราจารย์ ดร.ดวงเดือน พันธุมนาวิน กรอบแนวคิดที่เป็นจุดเด่นของทฤษฎีนี้มีความว่า ลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนาเพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดีและ คนเก่ง ซึ่งได้ทำการศึกษาวิจัยถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง โดยได้ทำการประมวลผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ ๖-๖๐ ปี ว่าพฤติกรรมเหล่านั้น มีสาเหตุทางจิตใจอะไรบ้าง และได้นำมาประยุกต์เป็นทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยขึ้น โดยแบ่งต้นไม้จริยธรรม ออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้^๕

๑. ส่วนที่หนึ่ง ได้แก่ ดอกและผลไม้บนต้น ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานดีละเว้นชั่วและพฤติกรรมการทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อส่วนรวม ซึ่งล้วนแต่เป็นพฤติกรรมของพลเมืองดี พฤติกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศ

๒. ส่วนที่สอง ได้แก่ ส่วนลำต้นของต้นไม้ แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็ง ซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ ๕ ด้าน คือ

๒.๑ เหตุผลเชิงจริยธรรม

๒.๒ มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง

๒.๓ ความเชื่ออำนาจในตน

๒.๔ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์

๒.๕ ทศนคติ คุณธรรมและค่านิยม

๓. ส่วนที่สาม ได้แก่ รากของต้นไม้ ที่แสดงถึงพฤติกรรมการทำงานอาชีพอย่างขยันขันแข็งซึ่งประกอบด้วยจิตลักษณะ ๓ ด้าน คือ

๓.๑ สติปัญญา

๓.๒ ประสิทธิภาพทางสังคม

๓.๓ สุขภาพจิต

^๕ดวงเดือน พันธุมนาวิน, **ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘),

จิตลักษณะทั้งสามนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ ๕ ประการ ที่ลำดับของต้นไม้ก็ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ ๓ ด้าน ในปริมาณที่สูงพอเหมาะกับความอายุ จึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง ๕ ประการ ที่ลำดับของต้นไม้ โดยที่จิตลักษณะทั้ง ๕ นี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลที่มีความพร้อมทางจิตใจ ๓ ด้านดังกล่าวและอยู่ในสภาพแวดล้อมทางบ้าน ทางโรงเรียนและสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนาจิตลักษณะบางประการใน ๕ ด้านนี้ โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วย ฉะนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการ จึงเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและของคนเก่งนั่นเอง นอกจากนี้จิตลักษณะพื้นฐาน ๓ ประการที่รากนี้อาจเป็นสาเหตุร่วมกับจิตลักษณะ ๕ ประการที่ลำดับการสอน "คุณธรรม/จริยธรรม" เป็นความต้องการที่คนรุ่นหนึ่งจะชักนำคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผู้สอนมีความเชื่อว่าประสบการณ์ของตนอาจสร้างความเข้าใจเรื่อง คุณธรรม/จริยธรรม (หรือความดี ความถูกต้อง ความเหมาะสม) อย่างถ่องแท้ในระดับหนึ่ง และต้องการให้เยาวชนเชื่อ ดีและเหมาะสมกับเยาวชน การยึดหลักคุณธรรม/จริยธรรม ทำให้มนุษย์มีความสุขความสบายและความงาม โดยที่ความสุขนั้นควรเป็นความสุขแบบเรียบง่ายและยั่งยืนและคุณสมบัติอันเป็นความพร้อมที่จะพัฒนา จริยธรรมของบุคคลประกอบด้วย

๑. ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิตและหลัก จริยธรรม ทุกคนได้มีโอกาสเรียนรู้มาตั้งแต่วัยต้นของชีวิตจากการเลี้ยงดู การศึกษาอบรม และจากประสบการณ์ในการปฏิบัติงานโดยอาจเป็นในวิถีทางที่ต่างกัน ซึ่งเป็นผลให้บุคคลมีพัฒนาการทางจริยธรรมต่างกันจากกฎเกณฑ์การตัดสินใจที่ต่างกัน

๒. ความใฝ่ธรรม มนุษย์มีธรรมชาติ ของการ แสวงหาความถูกต้องเป็นธรรมหรือความดีงามตั้งแต่วัยทารก คุณสมบัตินี้ทำให้บุคคลนิยมคนดี ชอบสังคมที่มีคุณธรรมจริยธรรม ต้องการที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีอย่างไรก็ตามประสบการณ์ในชีวิตจากการเลี้ยงดูและเจริญเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรม เป็นปัจจัยสำคัญให้บุคคลพร้อมที่จะพัฒนาตนเองให้มีจริยธรรมสูงกว่า

๓. ความรู้จักตนเองของบุคคลนั้น ความรู้จักตนเองของบุคคล คือ สร้างความสามารถในการพิจารณาให้รู้อิทธิพลของความดีและความไม่ดีของตนให้ชัดเจนซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถเสริมสร้างความคิดของตนให้มีพลังเข้มแข็ง ในลักษณะที่ตนเองและสังคมยอมรับได้ ความรู้จักตนเองนี้จะทำให้บุคคลมีความมั่นใจ มีพลังและพร้อมที่จะขจัดความไม่ดีของตนและพัฒนาตนเองอย่างถูกต้องดีขึ้น

สรุปได้ว่า การพัฒนาจริยธรรมด้วยวิธีพัฒนาตนเองตามขั้นตอนดังกล่าวเป็นธรรมชาติที่บุคคลสามารถปฏิบัติได้ควบคู่กับการดำเนินชีวิตประจำวันแต่ไม่ใช่เป็นการกระทำในลักษณะเสร็จสิ้นต้องกระทำอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัยเพราะจิตใจของมนุษย์เปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา เฉกเช่นกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความกตัญญู

ความกตัญญู คือ คุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครู อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งอาศัยสิ่งเหล่านี้อีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมคุณลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย และเพื่อให้สอดคล้องกับนักวิชาการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายต่อไปนี้

๒.๒.๑ ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวที

ความกตัญญู คือ คุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครู อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งอาศัยสิ่งเหล่านี้อีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมคุณลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย จากการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก ซึ่งสอดคล้องกับนักวิชาการด้านศาสนาได้ให้ความหมายของความหมายของความกตัญญูกตเวทีต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมาย กตัญญูกตเวที ไว้ว่า คือ ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน คือ กตัญญู รู้คุณท่าน กตเวที ตอบแทนหรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูกตเวทีเมื่อกล่าวโดยขอบเขต และแยกเป็น ๒ ระดับ คือ กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว อย่างหนึ่ง กตัญญูกตเวทีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือคุณความดีที่เกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่น ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธเจ้าโดยฐานที่ได้ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกัลยาณธรรม เป็นต้น^๖

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมาย กตัญญู ไว้ว่า คือ ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่น ที่มีอยู่เหนือตนเรียกว่า กตัญญูตา (กตัญญู) การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้นๆ เรียกว่า กตเวทีตา (กตเวที) คนที่รู้บุญคุณ คนที่ทำตอบแทน เรียกว่า คนกตเวที กตัญญูกตเวทีตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบแทนเป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้และอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย^๗

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์* (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุดิ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

^๗ พุทธทาสภิกขุ, *กตัญญูกตเวทีเป็นร่วมโพธิ์มโหรีของโลก*, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๒.

พระเทพวิสุทธิเมธี ได้ให้ความหมาย กตัญญู ไว้ว่า เป็นคำที่มาด้วยกัน เมื่อกล่าวถึงความกตัญญู ก็ต้องกล่าวถึงกตเวทีไปโดยปริยาย เพราะในทางปฏิบัติคุณธรรม ๒ ข้อนี้ไม่สามารถแยกจากกันได้ เมื่อกล่าวโดยสรุป ความกตัญญูก็คือ ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อตัวเราทั้งทางตรงและทางอ้อม กตเวที คือ พยายามกระทำตอบด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลืออุปการะ ยกย่อง บำรุง รักษาให้คงอยู่ในสภาพที่ดีงาม เพื่อความสงบสุขของสังคม และเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ความกตัญญู เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่าง ๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งเหล่าอื่นอีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดาเป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย^๔

กตัญญู มาจากคำรากศัพท์ภาษา ๒ คำ ดังนี้

กตัญญู มาจากภาษาบาลี กต (อุปการคุณ, ที่ท่านทำแล้ว) + ญ (ผู้รู้) ๒ ความกตัญญู เป็นการทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ผู้ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย จากการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนากล่าวยกย่องบุคคลที่มีความกตัญญู และให้ความสำคัญต่อบุคคลผู้มีความกตัญญูว่าเป็นบุคคลที่หา ได้ยากในโลก พระพุทธองค์ตรัสว่าบุคคลที่หาได้ยากมี ๒ จำพวก ๓ ได้แก่^๕

๑. บุพพการี ผู้ทำอุปการะก่อน

๒. กตัญญูกตเวที ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน

บุพพการีบุคคล กับ กตัญญูกตเวทีบุคคล คือบุคคลที่มาคู่กันเสมอ เพราะมีผู้ทำอุปการะก่อน^๖ จึงมีผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน และเป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะว่าหมู่สัตว์ส่วนใหญ่ถูกอวิชชาครอบงำ ยากที่จะมองเห็นคุณค่าของบุคคลอื่นได้

จากการศึกษาความหมายด้านภาษา คำว่า บุพพการี หมายถึง บุคคลผู้มาก่อนโดยปกติ, บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน,

บุพพการีบุคคล ในกฎหมาย คำว่าบุพพการี หมายถึง บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด (ทั้งสองฝ่าย) ในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายกว้างกว่านี้ ซึ่งหมายรวมไปถึงอาจารย์ อุปัชฌาย์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนถึงบุญทั้งหลายด้วยบุพพการีบุคคลกับกตัญญูกตเวทีบุคคล กตัญญูกตเวทีบุคคล ย่อมจะหาได้ยากกว่าบุพพการีบุคคล^๗

^๔วิกิพจนานุกรม,ที่มาข้อมูล, <http://th.wiktionary.org/wiki>. [๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

^๕ดูรายละเอียดใน งบ.ดิก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^๖พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓๙.

^๗ดูรายละเอียดใน มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗๖.

คัมภีร์อรรถกถา ปรมัตถโชติกา ได้แสดงถึงความหมายของความกตัญญูไว้ว่า ความรู้จักอุปการคุณที่ผู้ใดผู้หนึ่งทำมาแล้วไม่ว่ามากหรือน้อย โดยการระลึกถึงเนื่อง ๆ ชื่อว่า กตัญญูตา^{๑๒}

พจนานุกรม มคอ-ไทย ได้ให้ความหมายของความกตัญญูไว้ว่า กตัญญู หมายถึง ผู้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นมาแล้วแก่ตน โดยปกติ กต อุปการ ชานาติ สีเลนาติ กตญญู ผู้มีปกติรู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นมาแล้วแก่ตน กต ชนิตู สีลมสสาติ กตญญู ผู้รู้ซึ่ง^{๑๓} อุปการะอันบุคคลอื่นมาแล้วแก่ตน กต อุปการ ชานาติ กตญญู ผู้รู้คุณท่าน.กตปุพโพ, ญา ญาเณ, รุ.

กตเวที ยังบุคคลให้รู้ซึ่งอุปการะอันบุคคลอื่นมาแล้วแก่ตน, ยังบุคคลให้รู้ซึ่งคุณอันบุคคลทำแล้วแก่ตน, ผู้ประกาศซึ่งอุปการะอันบุพการีชนทำแล้ว, ผู้ตอบแทนอุปการะของท่าน, ผู้ตอบแทนอุปการคุณของท่าน, ผู้สนองคุณท่าน, ผู้ตอบแทนคุณท่าน

กตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้คุณท่านและตอบแทนคุณท่าน, ฯลฯ ไทยตัดพุดเฉพาะกตัญญูแต่ความหมายหมายถึง กตเวทีด้วย

๒.๒.๒ ความสำคัญของความกตัญญู

จากการศึกษาพบว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษย์ธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุข รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบโดยลำดับความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีนั้นสรุปได้ดังนี้^{๑๔}

๑. ความกตัญญูกตเวทีเป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูกตเวทีไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น

๒. ความกตัญญูกตเวที ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูกตเวทีอันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯก็จะหมดไป

๓. สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์อื่นๆ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

๔. ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี ดูว่า เขามีคุณธรรมคือมีความกตัญญูกตเวทีขนาดไหน เขาปฏิบัติต่อพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เครือญาติอย่างไร คนดีย่อมมีความหนักแน่นอดทนให้การดูแลบำรุงรักษาบิดามารดาให้อยู่เป็นสุข เพราะพ่อแม่เป็นพระประจำบ้าน เป็น

^{๑๒}ดูรายละเอียดใน พ.พ.อ. (บาลี) ๑/๒๐๒.

^{๑๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

^{๑๔}อำนวย จันเงิน, “การพัฒนาความกตัญญูกตเวทีตามแนวคิดของพระพุทธวรญาณ”, (ทองย้อย กิตติทินโน), วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗).

เทวดาประจำบ้าน ไม่ต้องไปกราบไหว้เทวดาที่ไหน กราบไหว้บิดามารดาก็พอแล้ว การเคารพกราบไหว้พ่อแม่เป็นมงคลชีวิต ความกตัญญูนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นกตัญญู ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อมที่เราอยู่ ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณทั้งสิ้น และความกตัญญูทุกเวทีจึงเป็นคุณธรรมและเป็นสัญลักษณ์ของคนดี เป็นวัฒนธรรมที่ดีงามและเป็นคุณธรรมค้ำจุนครอบครัว สังคม และโลกให้เกิดความสุขมีสันติภาพ

๒.๒.๓ ลักษณะของความกตัญญู

ลักษณะของความกตัญญู ที่บุตรมีต่อบิดามารดา ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา พอประมวลกล่าวเป็นตัวอย่างดังนี้

ในตักกิลชาดก ซึ่งกล่าวถึงพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิตกุมาร ได้ยินเรื่องที่มารดาบอกให้บิดาฆ่าปู่ จึงช่วยปู่ให้รอดตายและออกอุบายให้บิดาขับไล่มารดาออกจากบ้านเพื่อให้ได้สำนัก และพระโพธิสัตว์ได้ปรารภธรรมว่าผู้ใดมีความชั่วช้า เปียดเบียนพ่อแม่ผู้ไม่ประทุษร้ายตนเมื่อตายไปชาติหน้า ผู้นั้นจะตกนรกอย่างไม่ต้องสงสัยส่วนผู้ใดบำรุงพ่อแม่ด้วยข้าวและน้ำเมื่อตายไปชาติหน้าผู้นั้นจะขึ้นสวรรค์อย่างไม่ต้องสงสัย^{๑๕}

จากการศึกษาชาดกเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า พระโพธิสัตว์ได้แสดงความกตัญญูทุกเวทีทั้งต่อบุพการี มารดาและบิดา กล่าวคือ การแสดงความกตัญญูทุกเวทีต่อบุพการีโดยใช้ปัญญาออกอุบายช่วยเหลือปู่ไม่ให้ถูกบิดาฆ่าตาย และได้แสดงความกตัญญูทุกเวทีต่อมารดาบิดาด้วยการป้องกันไม่ให้มารดาบิดาทำปิตุฆาต ซึ่งเป็นอนันตริยกรรมโดยการแสดงธรรมเตือนสติท่านทั้งสองว่าการเบียดเบียนมารดาบิดาเป็นความอกตัญญูมีผลเป็นความชั่วร้าย ต้องเดือดร้อนประสบแต่ความทุกข์ แต่การประพฤติดังคนกตัญญูทุกเวที คือบำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดาด้วยวัตถุสิ่งของแม้เป็นเพียงข้าวและน้ำ มีผลเป็นความดีงาม กตัญญูทุกเวทีเช่นจะพบแต่ความสุขความเจริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ในชัยทิทิลชาดก ซึ่งกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ สมัยเมื่อเสวยพระชาติเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยทิทิลทรงพระนามว่า อลีนัสตตุมาร ทรงแสดงความกตัญญูยอมสละพระชนม์ชีพของพระองค์ให้ยักษ์กินแทนบิดา แต่ยักษ์เกิดเลื่อมใสจึงยอมปล่อยไปและตั้งอยู่ในโอวาทของพระองค์คำสอนที่พระโพธิสัตว์แสดงแก่ยักษ์ความว่า

“บุคคลใดยอมตายเพื่อปลดเปลื้องบิดาของตน หรือ
เพราะเหตุแห่งมารดาบุคคลนั้นไปสู่ปรโลกแล้วเป็นผู้เพียบ
พร้อมด้วยความสุขและอารมณ์อันเลิศ”^{๑๖}

ในโสณนันทชาดก ซึ่งกล่าวถึงพระโพธิสัตว์เมื่อสมัยเสวยพระชาติเป็นโสณบัณฑิต เมื่อเจริญวัย และเรียนจบพระเวทแล้วได้ออกบวชเป็นดาบส พร้อมด้วยมารดาบิดาและน้องชาย อยู่ที่ป่าหิมพานต์ ต่อมา โสณบัณฑิตได้ห้ามนันทบัณฑิตผู้เป็นน้องชายมิให้ปรนนิบัติมารดาบิดาเพราะมักจะแสวงหาผลไม้ดิบมาให้มารดาบิดาบริโภคอยู่เสมอๆ แต่นันทบัณฑิตไม่เชื่อฟัง จึงถูกขับไล่กลับไปอยู่ที่บรรณศาลาของตน และได้เจริญกสิณจนได้อภิญญาห้า และสมาบัติแปด จากนั้น จึงเหาะไปเฝ้าพระเจ้าามโนชะแห่งกรุงพรหมวรมหาพร้อมทั้งรับอาสาสำนักกองทัพไปยึดหัวเมืองทั่วชมพูทวีปมาเป็นเมืองขึ้น

^{๑๕} คุรุยละเอียดใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๘๗-๘๘/๓๓๗.

^{๑๖} คุรุยละเอียดใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๓๓๓-๓๓๘, ๔๐๘-๔๐๙/๒๓๒, ๒๔๔.

ได้เป็นผลสำเร็จ แล้วพาพระราชโอรสเหล่านั้นมาขอขมาโทษ โสณบัณฑิตผู้เป็นพี่ชาย โสณบัณฑิตได้แสดง กตัญญูกตเวทีตารธรรมแก่นันทบัณฑิตและพระราชโอรสเหล่านั้น แลอนุญาตให้นันทบัณฑิตผู้เป็นน้องชาย ได้ปรนนิบัติมารดาบิดาต่อไปในเรื่องนี้มีเนื้อหาแสดงความกตัญญูกตเวทีไว้ความว่า

บัณฑิต พึงนอบน้อมและพึงสักการะมารดาและบิดาทั้งสอง
 นั้นด้วยข้าวและน้ำด้วยผ้านุ่งผ้าห่มและที่นอนด้วยการอบตัว
 และอาบน้ำให้และด้วยการล้างเท้าทั้งสองให้ท่านเพราะการ
 บำรุงมารดาและบิดาทั้งสองนั้นบัณฑิตทั้งหลายจึงสรรเสริญเขา
 ในโลกนี้ทีเดียว เขาตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์^{๑๗}

ชาดกนี้ชี้ให้เห็นว่า บุคคลที่ยึดมั่นและประพฤติกุณธรรมคือความกตัญญูกตเวทีต่อมารดา บิดาด้วยการกระทำที่เป็นกุศลกรรม ตอบแทนบุญคุณด้วยมุ่งหมายให้เกิดความสุขสบายด้วยปัจจัยสี่ คือด้านอาหาร บำรุงด้วยข้าวและน้ำ ด้านเครื่องนุ่งห่มบำรุงด้วยผ้านุ่งห่มเครื่องใช้สอยต่าง ๆ ด้านที่อยู่อาศัย บำรุงด้วยผ้าห่ม ที่นอนวัตถุสิ่งของอื่นๆ และด้านสุขภาพอนามัย บำรุงด้วยการปรนนิบัติ พัดวี ล้างเท้าให้ท่านทั้งสอง เป็นการกตัญญูในด้านมุ่งหมายให้เกิดความสุขทางกายภาพการกระทำดังที่กล่าวข้างต้นจัดเป็นสิ่งที่น่าสรรเสริญ บุตรธิดาที่ประพฤดิเช่นนี้ย่อมประสบแต่สิ่งที่ดีงามทั้งในปัจจุบัน และในโลกหน้า

สรุปได้ว่า ความกตัญญู มี ๒ ลักษณะ คือ กตัญญูต่อผู้มีคุณแก่ตนโดยตรง และกตัญญูต่อผู้มีคุณหรือผู้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ส่วนลักษณะของกตเวที ก็คือ การรู้คุณผู้มีอุปการะแก่ตนหรือแก่ส่วนรวม เมื่อรู้แล้วก็ประกาศให้ผู้อื่นได้รับทราบ และตอบแทนท่านด้วยการให้วัตถุสิ่งของ ด้วยการช่วยเหลือด้วยกำลังและด้วยความเคารพในพระไตรปิฎกได้ยกย่องคนกตัญญูไว้ดังนี้^{๑๘}

๑. เป็นสัตบุรุษได้แก่ คนดี มีคุณธรรม เป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา เพราะความกตัญญูกตเวทีเป็นภูมิของสัตบุรุษ
๒. เป็นบุคคลที่หาได้ยาก เพราะบุคคลที่มีความกตัญญูกตเวที ต้องฝึกฝนตนมาดี สามารถยกจิตใจของตนให้สูงส่งได้ ซึ่งมีใช้จะเกิดขึ้นกับคนทุกคนได้^{๑๙}
๓. ประสบแต่ความสุข เนื่องจากประพฤติดนุกตอง ชีวิตจึงมีแต่ความเจริญ และยังนำความสุขมาให้แก่บุคคลอื่น ๆ ด้วย
๔. ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ประกอบด้วยคุณธรรมอันดี และเป็นแบบอย่างแก่คนอื่น ๆ ได้ จึงสมควรได้รับการยกย่องชมเชย
๕. ประพฤติสิ่งที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิตเพราะความกตัญญูเป็นข้อปฏิบัติที่ก่อให้เกิด สวัสดิมงคลแก่ชีวิต เป็นอุดมมงคลในชีวิต

^{๑๗} ดุราลละเหียดใน พุ.ชา.(ไทย) ๒๗/๑๔๓,๑๘๒-๑๘๓/๗๘,๘๔.

^{๑๘} ดุราลละเหียดใน อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

^{๑๙} ดุราลละเหียดใน อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

๒.๒.๔ ประเภทของความกตัญญู

จากการศึกษาพบว่า ความกตัญญู มี ๔ ประเภท ได้แก่^{๒๐}

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติ
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน ได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ดิรัจฉาน เช่น ช้าง ม้า วัว ควายสุนัข
๔. ความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

๒.๒.๕ ประโยชน์ของความกตัญญู

บุคคลผู้มีความกตัญญู ย่อมได้รับผลบุญคือความดีและความสุข ที่ก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร) ให้ทรงพระเปรียบเทียบเรื่องโลกกับการแสดงบทบาทในสังคมว่า “โลกนี้คือละครโรงใหญ่ มีผู้เกิดมาเป็นผู้จัดการ ผู้แสดง ผู้บอกบท ผู้เขียนเรื่องผู้เปลี่ยนฉาก ผู้ขายตัว ผู้เก็บตัว ผู้ดูพิเศษ เมื่อเกิดมาเป็นผู้จัดการที่กตัญญู ผู้แสดงที่กตัญญู ผู้บอกบทที่กตัญญู ผู้เขียนเรื่องที่กตัญญู ผู้เปลี่ยนฉากที่กตัญญู ผู้ขายตัวที่กตัญญู ผู้เก็บตัวที่กตัญญู ผู้ดูพิเศษที่กตัญญู เชื่อว่าเป็นคนดี ความเป็นผู้รู้คุณที่คนอื่นได้ทำแก่ตน เชื่อว่า ความกตัญญู และความกตัญญูนี้คือความดี ที่เป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมีความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว คุณความดีทั้งหลายก็ไหลไปรวมอยู่ที่คนดีนั้น เหมือนลำธารทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำใหญ่และจากการศึกษา คือ ประโยชน์ของความกตัญญู มีทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ตนเอง และสังคม

๑. ประโยชน์ต่อตนเอง

ในพระพุทธศาสนา บุคคลที่มีความกตัญญู ขณะที่มีชีวิตอยู่ ย่อมมีความสุขความเจริญ และได้รับการสรรเสริญ ดังพระพุทธพจน์ว่า^{๒๑}

กุลบุตรในโลกนี้ สักการะ เคารพ นับถือ บูชามารดาบิดา, บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้, เพื่อน ชาวนา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพิธีกรรม และสมณพราหมณ์ ด้วยโศกทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม มารดาบิดา, บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้, เพื่อนชาวนา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพิธีกรรม และสมณพราหมณ์ ผู้ได้รับสักการะ เคารพ นับถือ บูชาแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรนั้นด้วยน้ำใจอันงามว่า ‘ขอท่านจงมีชีวิตยืนนาน มีอายุยืนนาน’ กุลบุตรผู้อันมารดาบิดา, บุตร ภรรยา ทาสกรรมกร คนใช้, เพื่อนชาวนา เพื่อนร่วมงาน, เทวดาผู้รับพิธีกรรม และสมณพราหมณ์อนุเคราะห์แล้ว พึงหวังได้ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย

^{๒๐} คุุรายละเอียดใน มงคล. (บาลี) ๒/๓๖๓/๒๗; สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๒๘), หน้า ๔๕๐.

^{๒๑} สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (พิมพ์ ธรรมโร), มงคลยอดชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๔๗-๔๔๘.

^{๒๒} คุุรายละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๗.

๒. ประโยชน์ต่อสังคม

บุคคลที่มีความกตัญญูทวาทิ ย่อมทำให้บุคคลผู้เกี่ยวข้องคบหาสมาคมได้รับแต่ประโยชน์สุขโดยส่วนเดียว จากการศึกษาพบว่า ในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญของการคบหาสมาคมไว้มากมาย เช่น^{๒๓} การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต และการบูชาคนควรบูชา นี่เป็นอุดมมงคลคบคนเช่นใด ก็เป็นเช่นคนนั้นผู้ใดห่ออกฤษณาด้วยใบไม้ ใบไม้นั้นย่อมพลอยมีกลิ่นหอมฟุ้ง, การเสวนากับนักปราชญ์ย่อมมีผลอย่างนั้นปราชญ์ย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ไม่ชวนทำสิ่งไม่เป็นเรื่องพึงมอง^{๒๔} เห็นคนมีปัญหา ที่ชอบชี้โทษ พุดจาข่มขี้ เสมือนเป็นผู้บอกขุมทรัพย์ คนเช่นนั้นเป็นบัณฑิต ควรคบได้, คบคนเช่นนั้น มีแต่ดีขึ้น ไม่เลวลงพึงแนะนำตักเตือนเถิดพึงพราสสอนเถิด พึงห้ามปรามจากความชั่วเถิดคนที่ทำเช่นนั้นย่อมเป็นที่รักของสัตว์บุรุษ ไม่เป็นที่รักของสัตว์บุรุษธรรมา ผู้ร่วมด้วยเป็นสุข เหมือนสมาคมแห่งญาติเดินทางร่วมกัน ๗ ก้าว ก็นับว่าเป็นมิตรเดินทางร่วมกัน ๑๒ ก้าว ก็นับว่าเป็นสหาย อยู่ร่วมกันสักเดือนหนึ่งหรือครึ่งเดือน ก็นับว่าเป็นญาติ, ถ้านานกว่านั้นไป ก็เหมือนเป็นตัวเองมีญาติพวกพ้องมากย่อมเป็นการดีเหมือนหมู่มากหลายในกลางป่าต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยว ถึงจะงอกงามใหญ่โตเท่าใด ลมก็พัดให้โค่นลงได้ถ้าได้สหายผู้มีปัญญาปกครองตน พึงพอใจมีสติเที่ยวไปกับเขา ถ้าไม่ได้สหายที่มีปัญญาปกครองตน พึงเที่ยวไปคนเดียว และไม่พึงทำความชั่วควรคบมิตรที่เป็นพหูสูต ผู้ทรงธรรม ผู้โอฬารด้วยความดี มีปฏิภาณครั้งรู้จักประโยชน์ที่มุ่งหมาย กำจัดความสงสัยได้แล้ว จึงควรเที่ยวไปผู้เดียว เหมือนนอแรดการพึงธรรมตามกาล...การสนทนาธรรมตามกาล นี่เป็นอุดมมงคลข้อความเหล่านี้ นับว่าเป็นแนวความคิดที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่คบหาสมาคมเกี่ยวข้องกันบุคคลผู้มีความกตัญญูทวาทิ ผู้อยู่ในฐานะกัลยาณมิตร ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์มากมายมหาศาลแก่สังคมส่วนรวม เป็นธรรมดาว่าคนเราที่เกิดมาในโลกนี้ ย่อมจะมีการคบหาสมาคมกันเป็นธรรมดา และการได้คบหาสมาคมกับบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรนั้น พระพุทธองค์ถือว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ตรัสว่า , ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว

๓. โทษของการไม่มีความกตัญญู

บุคคลที่ไม่มีความกตัญญู ย่อมสร้างความเสียหาย ทั้งต่อตนเองต่อสังคม ดังนี้

๑. โทษต่อตนเอง จากการศึกษาพบว่า บุคคลผู้ไม่มีความกตัญญูทวาทิ เรียกว่าคนอกตัญญูย่อมประสบความเสื่อม ไม่มีความสุข ความเจริญและถูกติเตียน แม้สิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมไปสู่ทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ว่า พระพุทธศาสนาถือว่า บุคคลผู้ไม่มีความกตัญญู เป็นคนไม่รู้จักบุญคุณที่ผู้อื่นกระทำแก่ตน จะไม่มีใครคบหาสมาคมด้วย ทำให้ผู้ที่รู้จักค่อย ๆ หลีกห่างจากไป และเป็นคนที่น่าตำหนิแม้แต่การคบหาสมาคมกับคนอกตัญญูก็ไร้ประโยชน์ ซ้ำยังก่อให้เกิดโทษทุกข์ภัยอันตรายแก่ผู้คบหาสมาคม ดังข้อความว่า ผู้ไม่รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำแล้ว ผู้ที่ไม่เคยทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ใคร ผู้ที่ไม่ตอบแทนอุปการคุณที่ผู้อื่นทำให้แล้วน่าตำหนิความกตัญญูไม่มีในผู้ใด การคบหาผู้นั้นก็ไร้ประโยชน์ แม้ด้วยอุปการคุณที่กระทำต่อหน้า มิตรธรรมยังหาไม่ได้ในบุคคลใด บัณฑิตไม่ริษยา ไม่ตำว่าบุคคลนั้น พึงค่อย ๆ หลีกห่างจากเขาไปเสีย^{๒๕}

^{๒๓}ดูรายละเอียดใน พ.ช. (ไทย) ๒๕/๓/๗.

^{๒๔}ดูรายละเอียดใน พ.ช. (ไทย) ๒๕/๓/๗.

^{๒๕}ดูรายละเอียดใน พ.ช. (ไทย) ๒๗/๓๑-๓๒/๑๖๒.

สรุปได้ว่า ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับความกตัญญูกตเวที หมายถึง ผู้รู้สึกถึงบุญคุณที่เขากระทำแก่ตนก่อน คือ ผู้ระลึกว่า ใครทำความดีช่วยเหลือเกื้อกูลมา ก็ยอมรับและไม่ทวงบุญคุณของผู้ นั้น รวมถึงผู้ที่ระลึกถึงคุณสัตว์ บุญคุณที่อยู่อาศัย บุญคุณของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ช่วยเหลือให้ตน ได้รับความสะดวกสบายมาตลอด การรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยแสดงความเคารพ นบถ ถ้อยคำ และ ช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และเป็นสิริมงคล แก่ชีวิตและหน้าที่การงาน การที่เยาวชนไทยได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในเรื่องของความกตัญญู ต่อผู้มีพระคุณถือเป็นเรื่องที่ดี เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม การเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยอบรมและส่งเสริมพฤติกรรมของเยาวชนให้มีคุณลักษณะของการเป็นคนมีความกตัญญู ความตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ถ้า บุคคลมานึกได้ตรงนี้จะเรียกว่าคนนั้นมี กตัญญู อันเป็นเครื่องหมายที่^{๒๖}

๒.๒.๖ ด้านระดับพฤติกรรมที่เป็นต้นแบบ

พฤติกรรม หมายถึง การแสดงออก การกระทำทุกอย่างของมนุษย์การกระทำ หรือ อากัปกิริยาต่าง ๆ ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมา ทางกาย วาจา ใจ ที่ถูกต้องดีงาม อันบุคคลอื่น สามารถสังเกตเห็นได้ ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ และไม่สามารถสังเกตเห็นได้ โดยการกระทำนั้นมีทั้งดี และไม่ดี อันเป็นผลมาจากการตอบสนองความรู้สึกที่มีต่อสิ่งเร้าของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้น จะ กระโดดข้ามขั้นไม่ได้ พฤติกรรมแต่ละขั้นเป็นผลของการคิดไตร่ตรอง มีการใช้ข้อมูลในการจัดระเบียบ และพัฒนาการความคิดของตนเองใหม่ ทำให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างความคิดใหม่ที่แตกต่างไปจาก เดิม จนเกิดพฤติกรรมใหม่ขึ้นทดแทนที่พฤติกรรมเก่า และพฤติกรรมใหม่จัดอยู่ในขั้นสูงกว่า สอดคล้องกับนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความหมายพฤติกรรม ไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมาย พฤติกรรม หมายถึง การกระทำหรืออาการที่ แสดงออกทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้าพฤติกรรม (Behavior)^๒ เป็น ผลมาจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าในสถานการณ์ต่างๆ การกระทำของมนุษย์อาจ สังเกตเห็นได้ชัดเจน ได้แก่การกระทำทางกาย เช่น การ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น เรียกว่า “กายกรรม” การกระทำทางวาจา ได้แก่ การพูด สนทนา การทักทายและการสั่งสอน เป็นต้น เรียกว่า “วจีกรรม” ส่วนการกระทำที่ซับซ้อนมากขึ้น ยากต่อความเข้าใจ ต้องติดตามสังเกต วิเคราะห์ ดีความ และประเมินค่า เป็นการกระทำทางใจ เช่น การคิด การจำ การลืม การเรียนรู้ แรงจูงใจ เจต คติ ความเมตตาหรือความรัก เป็นต้น เรียกว่า “มโนกรรม” พฤติกรรมของมนุษย์ทั้ง ๓ ลักษณะ^{๒๗} มิได้อยู่แยกจากกัน แต่ทำงานผสมผสานเป็นจริต หรือจริยาตามลักษณะความประพฤติประจำอยู่ ในสันดาน พันเพจิต หรือลักษณะอุปนิสัย ๖ ประเภท คือ รากะจริตโทสจริต โมหะจริต สัทธาจริต

^{๒๖} คุรุรายละเอียดใน พ.ร.บ. (ไทย) ๓๐/๑๒๑/๓๔๓-๓๔๔.

^{๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต, ๒๕๔๖), หน้า ๒๙๑.

พุทธิจิต วิตกจริตในทางจิตวิทยาตะวันตกทั่ว ๆ ไปเรียกลักษณะทั่ว ๆ ไปของบุคคลว่าบุคลิกภาพ (Personality) ซึ่งรวมหมายถึงคุณสมบัติภายในและพฤติกรรมเฉพาะบุคคลโดยรวม^{๒๘}

กัญญา สุวรรณแสง ได้ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรม คือ กิริยา อาการ บทบาท สีสันท่าทาง การประพฤติ ปฏิบัติ การกระทำที่แสดงออกให้ปรากฏสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่งใน ๕ ทวาร คือ โสตสัมผัส จักขุสัมผัส ชิวหาสัมผัส เป็นต้น^{๒๙} เป็นการกระทำที่แสดงถึงคุณความดีที่เป็นแบบอย่างให้เพื่อนร่วมงานและร่วมวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมจริยธรรมในด้าน ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและต่อวิชาชีพ ให้ข้อมูลตรงตามความเป็นจริง ไม่กล่าวเท็จหรือทำหลักฐานเท็จเพื่อตนเองและพวกพ้องหรือรับสินบนจากบุคคลที่หาผลประโยชน์จากราชการ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าววางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งวาจาและท่าทาง มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น พร้อมให้ความช่วยเหลือ แบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความปรองดอง สามัคคี ร่วมใจกันปฏิบัติงาน ปราศจากการทะเลาะวิวาท มีความสามารถในการวางแผนการปฏิบัติงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ พฤติกรรมด้านการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเคารพสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ การเลี้ยงดูและตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน มีความเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เงินทอง เวลา กำลังกาย กำลังสติปัญญาของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความร่วมมือร่วมใจกับสมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนไม่กล่าวเท็จหรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ^{๓๐}

๑. พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติหน้าที่หรืองานที่ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบและปฏิบัติอย่างเต็มกำลังความสามารถ แม้งานจะมีจำนวนมากหรือมีปัญหาอุปสรรคเพียงใด ก็มีความมุ่งมั่นทุ่มเทที่จะปฏิบัติอย่างเต็มกำลังความสามารถ จนกระทั่งงานสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ มีความตรงต่อเวลา อุทิศเวลาให้กับทางราชการอย่างต่อเนื่อง มีความเต็มใจให้บริการ โดยไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจากการปฏิบัติหน้าที่ เมื่อกระทำการสิ่งใดผิดพลาดก็ยอมรับในข้อผิดพลาดและนำข้อผิดพลาดมาปรับปรุงแก้ไข ตลอดจนมีความเต็มใจเข้าร่วมกิจกรรมของหน่วยงานทุกครั้งโดยมีส่วนร่วมทั้งร่างกายและแรงใจตลอดจนแรงทุนทรัพย์ส่วนตัว จะกระทำการสิ่งใดจะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและรักษาผลประโยชน์ของหน่วยงานเป็นหลัก พฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ คือ พฤติกรรมที่แสดงถึงความสำนึก ความเอาใจใส่ ความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้กิจกรรมนั้นบรรลุเป้าหมายตามเวลาที่กำหนด รู้จักหน้าที่รวมทั้งการบำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติและพร้อมที่จะรับผลของการกระทำของตนเอง

^{๒๘} Gordon Allport, *The Person in Psychology*, (Boston : Beacon Press, 1968), p. 568., อ้างใน พงศ์พัชรา สัมพันธ์รัตน์, “การศึกษาพฤติกรรมด้านความกตัญญูทศเวทีต่อมารดาบิดาของนักเรียนชั้น: ประถมศึกษาโรงเรียนทวีธาภิเศกเขตบางกอกใหญ่กรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๒๙} กัญญาสุวรรณแสง, *จิตวิทยาทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒.

^{๓๐} ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม, *ค่านิยมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน.ก.พ, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔-๒๕.

๒. พฤติกรรมด้านการประพัตติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นการกระทำที่แสดงถึงคุณความดีที่เป็นแบบอย่างให้เพื่อนร่วมงานและร่วมวิชาชีพ ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมจริยธรรมในด้าน ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ มีความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและต่อวิชาชีพ ให้ข้อมูลตรงตามความเป็นจริง ไม่กล่าวเท็จหรือทำหลักฐานเท็จเพื่อตนเองและพวกพ้องหรือรับสินบนจากบุคคลที่หาผลประโยชน์จากราชการ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าววางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งวาจาและท่าทาง มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น พร้อมให้ความช่วยเหลือ แบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีความปรองดอง สามัคคี ร่วมใจกันปฏิบัติงาน ปราศจากการทะเลาะวิวาท มีความสามารถในการวางแผนการปฏิบัติงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด^{๓๑}

พฤติกรรมด้านการประพัตติตนเป็นแบบอย่างที่ดี คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเคารพสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณ การเลี้ยงดูและตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน มีความเต็มใจที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สิน เงินทอง เวลา กำลังกาย กำลังสติปัญญาของตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความร่วมมือร่วมใจกับสมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนไม่กล่าวเท็จหรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ

๓. พฤติกรรมด้านการดำรงตนอย่างเหมาะสม เป็นการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ดำรงชีวิตตามสายกลาง รู้จักประมาณตน มีเหตุผล ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น ประหยัดอดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย มีความสุขตามอัตภาพ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจกับคนรอบข้าง คำนึงสิทธิของผู้อื่น ถึงแม้ผู้อื่นจะไม่เรียกร้องสิทธิของตน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นถึงแม้ว่าจะขัดกับความคิดเห็นของตนเอง รักสามัคคีในหมู่คณะ เป็นที่พึ่งพาให้กับเพื่อนและบุคคลในครอบครัว ไม่ฝักใฝ่ในอบายมุข สิ่งเสพติดใดๆ มีการควบคุมตนเอง ข่มใจตนเอง และนำมาใช้ในการดำรงชีวิต

๔. ตัวอย่างบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดี สังคมไทยสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันที่สูงยิ่งในความรู้สึกของคนไทย อาจจะเป็นเพราะว่ากษัตริย์ไทยนั้นทรงเป็นผู้นำในทุกทางในอดีตก็เป็นแม่ทัพออกหน้าทหารในการรบกับศัตรู ทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อ และผู้ปกครองลูก คือ ไพร่ฟ้าประชา ราชบุรุษคนไทยจึงรักและเทิดทูนกษัตริย์ฝังแน่นลงไปในสายเลือด รักและเคารพกษัตริย์เพราะถือว่า พระองค์ได้ประกอบคุณความดี สิ่งใดเป็นของกษัตริย์คนไทยก็เคารพบูชา เพราะถือว่าเป็นของสูง ความรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณนี้ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ ทรงเป็นแบบอย่างในคุณงามความดีทุกด้านแก่อาณาประชาราษฎร์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งความรักความหวังของคนไทยทั้งชาติ ได้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติไทยอย่างใหญ่หลวง ยากที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบเทียบได้ ไม่ว่าในสมัยใด ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ เอกราชของชาติ ความเจริญของประเทศ ความร่มเย็นเป็นสุข และความภูมิใจในความเป็นไทยเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์ไทยได้มีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างสมไว้ให้เป็นมรดกแก่ลูกหลานไทย^{๓๒}

เมื่อพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีพระคุณต่อประชาราษฎร์ ประชาชนต้องตอบแทนพระคุณของพระองค์ โดยปฏิบัติตามพระบรมราโชวาท และปฏิบัติตามกฎหมาย ตั้งตนอยู่ในศีลธรรม วัฒนธรรม

^{๓๑} ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม, ค่านิยมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ, หน้า ๒๔-๒๕.

^{๓๒} วีระชัย มีชอบธรรม, สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖, หน้า ๖๘.

อันดิงาม ประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดี ซื่อสัตย์สุจริต หมั่นประกอบกิจอันเป็นหน้าที่ของตน เพื่อให้ตนมีหลักฐานและช่วยประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงสามารถดำรงอิสรภาพไว้ได้ตลอดไป เมื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว ก็เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมด้วย เว้นการฉ้อราษฎร์บังหลวง ประกอบสัมมาอาชีพในการดำเนินชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างแต่สิ่งที่เป็นสิริมงคลแก่ตน ครอบครัว ประเทศชาติ และพระศาสนา เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูในพระมหากษัตริย์

สรุปได้ว่า ด้านระดับพฤติกรรมที่เป็นต้นแบบ หมายถึง ลักษณะการกระทำหรือกิจกรรมของบุคคลที่เกิดขึ้นภายในตัวของบุคคลนั้นโดยที่ บุคคลอื่นไม่สามารถสังเกตได้แต่สามารถที่จะรับรู้หรือทราบได้ว่ามีพฤติกรรมนั้นเกิดขึ้นโดยอาศัย เครื่องมือต่างๆมาช่วยในการสังเกตพฤติกรรม เช่น ความคิดความฝัน ทศนคติค่านิยมหรือความเชื่อซึ่งอยู่ในสมองของบุคคลโดยพฤติกรรมภายในมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมภายนอกที่แสดง ออกมาอาจจะสอดคล้องกันหรือไม่สอดคล้องกันก็ได้

๒.๒.๗ ด้านแรงจูงใจในการปลูกฝัง

ในการเรียนการสอนนั้น สิ่งสำคัญที่สุดประการหนึ่งก็คือ ส่งเสริมให้เด็กเกิดมีแรงจูงใจขึ้น ถ้าสามารถทำได้ควรส่งเสริมให้เด็กเกิดแรงจูงใจภายใน แต่แรงจูงใจภายในนั้นปลูกฝังได้ยาก ครูทั่วไปจึงมักใช้แรงจูงใจภายนอกเข้าช่วย แรงจูงใจภายนอกที่ครูใช้อยู่เป็นประจำ มีดังนี้^{๓๓}

๑. รางวัล การให้รางวัลมีหลายอย่าง เช่น ให้รางวัลเป็นของ การให้เครื่องหมายอันเป็นสัญลักษณ์แห่งความดี เช่น ให้ดาว หรือให้เกียรติบางอย่าง หรือให้สิทธิพิเศษบางอย่าง การให้รางวัลนี้ครูแทบทุกคนปฏิบัติกันอยู่ และเมื่อให้รางวัลไปแล้ว เด็กรู้สึกตื่นเต้นและเรียนดีขึ้น แต่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาบางท่านไม่เห็นด้วยกับการให้รางวัล โดยกล่าวว่า การให้รางวัลนั้นมีทางทำให้เด็กเรียนเพื่อเอารางวัล มากกว่าเรียนเพื่อให้เกิดความรู้จริง ๆ ถ้าครูให้รางวัลบ่อยเกินไป นอกจากนั้นเมื่อเด็กได้รับรางวัลไปแล้ว จะไม่ทำให้เด็กกระตือรือร้นอย่างเดิมอีกฉะนั้นในการให้รางวัลครูไม่ควรให้บ่อยเกินไป หรือเป็นของที่มีราคาแพงเกินไป และควรให้เด็กได้รับรางวัลทั่วถึงกันไม่ใช่จะให้อยู่เพียง ๒ - ๓ คนแรกเท่านั้น

๒. ความสำเร็จในการเรียน การที่เด็กได้รับความรู้และทักษะเพิ่มขึ้นจากการเรียน ก็เป็นแรงจูงใจให้เด็กเรียนดีขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ดีครูต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย นั่นคือ ครูต้องจัดการสอนให้สอดคล้องกับระดับความสามารถของเด็กทุกคน เพื่อให้เด็กแต่ละคนประสบความสำเร็จตามระดับของตน การสอนที่เราทำกันเป็นปกตินั้น ได้แก่การสอนตามแบบกลางๆ ซึ่งไม่พยายามปรับบทเรียนให้เข้ากับเด็กทุกระดับ ซึ่งอาจจะทำให้เด็กที่เรียนเก่ง เบื่อหน่าย เพราะเรื่องที่สอนนั้นง่ายเกินไป คนปานกลางอาจสนุก ส่วนเด็กอ่อนอาจจะเรียนไม่ทัน เพราะครูสอนเร็วเกินไปความสำเร็จที่เด็กได้รับแม้จะเป็นความสำเร็จเล็กๆ น้อยๆ ก็ตาม แต่ก็ย่อมทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่น ในตนเอง มีความภูมิใจในตนเองและมีกำลังใจที่จะเรียนมากขึ้น

^{๓๓}แรงจูงใจในการสอน, แหล่งข้อมูลออนไลน์: <https://sites.google.com/site/Educationalpsychology/2555/bth-thi-2-thvdsi-kar-phathna/2-5>[สืบค้นเมื่อ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

๓. การยกย่องชมเชย คำชมที่เหมาะสมกับโอกาสและเหมาะสมกับการกระทำของนักเรียนย่อมเป็นแรงจูงใจให้แก่เด็กเป็นอย่างดี แต่ถ้าครูชมอย่างไม่จริงใจ และเด็กรู้กันทั่วไปว่า คำชมเชยของครูไม่มีความหมายพิเศษเด็กจะไม่เอาใจใส่ต่อคำชมเชยนั้น ครูไม่ควรใช้คำชมพร่ำเพรื่อสำหรับเด็กที่เรียนอ่อนนั้น แม้เรียนดีขึ้นเพียงเล็กน้อย เราก็ควรชมเชย ส่วนเด็กเรียนเก่งจะชมก็ต่อเมื่อทำงานยากๆ ได้สำเร็จ คำชมของครูจึงจะมีค่าสำหรับเด็กทุกคนในแง่ของจิตวิทยามีผู้พบแล้วว่า การชมเชยเด็กที่เก็บตัวมักได้ผลดีในการจูงใจว่าการชมเด็กเปิดเผย และการชมเด็กเก่งมากๆ มักได้ผลน้อยกว่าการชมเด็กอ่อน

๔. การตำหนิ ถ้าครูใช้การตำหนิแต่เพียงเล็กน้อยไม่พร่ำเพรื่อเกินไปแล้ว การตำหนิก็มีผลในการสร้างแรงจูงใจในการเรียนได้มากเหมือนกัน ในการตำหนินั้นครูต้องทำให้เหมาะสมกับความบกพร่อง และตำหนิให้เหมาะสมกับโอกาส ครูไม่ควรตำหนิเด็กโดยไม่มีหลักฐาน และต้องให้เด็กรู้ว่าตนควรแก้ไขอย่างไรการตำหนิก็เหมือนกับการชมเชย ต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบุคคล ถ้าครูตำหนิเด็กเรียนอ่อนมากๆ คำตำหนินั้นจะไม่มีผลในการสร้างแรงจูงใจ ถ้าตำหนิเด็กเรียนเก่งให้ตรงกับข้อบกพร่องของเด็ก คำตำหนิของครูจะมีผลดีมาก แต่เท่าที่เรารู้ปฏิบัติกันอยู่นั้นเรามักทำตรงข้ามกับคำกล่าวนี้นี้ คือเราชอบตำหนิเด็กเรียนอ่อนและยกย่องเด็กเรียนเก่งเด็กเก็บตัวไม่ชอบให้ครูติ เด็กพวกนี้ยิ่งติยิ่งเสียหายหนักขึ้น แทนที่จะมีผลในการสร้างแรงจูงใจ คำตำหนิของครู อาจทำให้เด็กประเภทนี้หมดกำลังใจมากขึ้น ส่วนเด็กเปิดเผยไม่เป็นไร

๕. การแข่งขัน การแข่งขันในการเรียน ถ้าเป็นไปในทำนองเป็นมิตรก็เป็นการจูงใจในการเรียนที่ดีอย่างหนึ่ง ครูควรเปิดโอกาสให้เด็กแข่งขันหลาย ๆ ทาง การแข่งขัน นักจิตวิทยาแบ่งออกเป็น ๓ วิธีคือ

๕.๑ แข่งขันระหว่างนักเรียนทั้งหมด

๕.๒ แข่งขันระหว่าง หมู่ต่อหมู่

๕.๓ แข่งขันกับตนเอง

๖. ความช่วยเหลือ ความร่วมมือกันนับเป็นแรงจูงใจในการเรียนที่ดีอย่างหนึ่ง ตามปกติเด็กย่อมมีความต้องการฐานะทางสังคม และความต้องการความรักอยู่แล้ว ความร่วมมือเป็นการสนับสนุนให้เด็กสนองความต้องการทั้งสองอย่างนี้ได้เป็นอย่างดี

๗. การรู้จักความก้าวหน้าของตน ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับความสำเร็จ แต่การที่เด็กจะทราบถึงความก้าวหน้าของคนนั้นต้องอาศัยการบอกกล่าวของครูถ้าเด็กทราบความก้าวหน้าของตนอยู่เสมอ เด็กจะมีกำลังใจที่จะเรียนมากขึ้น

๘. การรู้จักวัตถุประสงค์ของการเรียน การทราบวัตถุประสงค์ของการเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะทำให้เด็กเข้าใจแนวการเรียนได้ดีขึ้น และจะทำให้เด็กมีแรงจูงใจมากขึ้น วัตถุประสงค์ที่เด็กควรทราบมีทั้งจุดประสงค์ในระยะใกล้ และจุดประสงค์ในระยะไกล จุดประสงค์ในระยะใกล้ได้แก่ประโยชน์ปัจจุบันของการเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วนวัตถุประสงค์ในระยะไกลได้แก่การเรียนในอนาคตของเด็กเอง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมายว่า ความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ในการจัดการเรียนการสอน คุณธรรมจริยธรรมจึงมีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งในการทำต่างๆ โดยสรุป คุณค่าที่ต้องการในทางจริยธรรมของหลักกรรมมีดังนี้^{๓๔}

๑. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล และมองเห็นการกระทำและผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัย ไม่เชื่อสิ่งมกมาย ตื่นข่าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

๒. ให้เห็นว่า ผลสำเร็จที่ตนต้องการ จุดหมายที่ปรารถนา จะเข้าถึง หรือสำเร็จได้ด้วยการลงมือทำ คือ จึงต้องพึ่งตนเอง และทำความเพียรพยายาม และไม่มัวคอยโชคชะตา ไม่หวังผลดลบันดาลหรือรอผลการเช่นสรวงอ้อนวอน

๓. ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่จะดเว้นจากกรรมชั่ว และรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือเกื้อกูลทำความดีต่อเขา

๔. ให้ถือว่าบุคคลมีสิทธิและหน้าที่โดยธรรมชาติ ที่จะทำการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนเองให้ดีขึ้นไป โดยเท่าเทียมกันสามารถทำตนให้เลวลงหรือให้ดีขึ้นไป ให้ประเสริฐจนถึงยิ่งกว่าเทวดา และพรหม ได้ทุก ๆ คน

๕. ให้ถือว่าคุณธรรม ความสามารถ ความดี ชั่วที่ทำความประพฤติปฏิบัติ เป็นเครื่องวัดความทราม หรือประเสริฐของมนุษย์ไม่ให้มีการแบ่งแยกโดยชาติชั้นวรรณะ

๖. ในแง่กรรมเก่า ให้ถือเป็นบทเรียน และให้รู้จักพิจารณาเข้าใจตนเองตามเหตุผล ไม่ควรเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานทุนเดิมของตนที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อรู้จักที่จะแก้ไขปรับปรุง และวางแผนสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าต่อไปถูกต้อง

๗. ให้ความหวังในอนาคตสำหรับสามัญชนทั่วไป

สรุปได้ว่า ด้านแรงจูงใจในการปลูกฝังหมายถึง การจัดการเรียนการสอนนั้นครูทุกคนต้องมีการสร้างแรงจูงใจให้แก่เด็ก ถ้าสามารถทำได้ควรส่งเสริมให้เด็กเกิดแรงจูงใจภายใน แต่แรงจูงใจภายในนั้นปลูกฝังได้ยาก ครูทั่วไปจึงมักใช้แรงจูงใจภายนอกเข้าช่วย แรงจูงใจภายนอกที่ครูใช้อยู่เป็นประจำ คือ ให้รางวัลเป็นของ การให้เครื่องหมายอันเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีการให้รางวัลนี้ครูแทบทุกคนปฏิบัติกันอยู่ และเมื่อให้รางวัลไปแล้ว เด็กรู้สึกตื่นเต้นและเรียนดีขึ้น แต่นักจิตวิทยาและนักการศึกษาบางท่านไม่เห็นด้วยกับการให้รางวัล โดยกล่าวว่า การให้รางวัลนั้นมีทางทำให้เด็กเรียนเพื่อเอารางวัล มากกว่าเรียนเพื่อให้เกิดความรู้จริง ๆ ถ้าครูให้รางวัลบ่อยเกินไป นอกจากนั้นเมื่อเด็กได้รับรางวัลแล้วจะไม่ทำให้เด็กกระตือรือร้นอย่างเดิมอีก

๒.๒.๘ ด้านการกระตุ้นด้านคุณธรรม

การกระตุ้นคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ส่งเสริมชักนำไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เป็นการขัดเกลาและบรรเทาปัญหา พระธรรมปิฎกอธิบายว่าในเหตุการณ์หรือประสบการณ์เดียวกัน คนหนึ่งอาจคิดปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งามเป็นโทษ ทั้งนี้เนื่องมาจากการฝึกฝนอบรม และประสบการณ์ที่ได้สะสมมา นอกจากนั้นแม้แต่บุคคลเดียวกัน มองของอย่างเดียวกันหรือมี

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับเดิม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๙.

ประสบการณ์เดียวกัน แต่ต่างขณะ ต่างเวลา ก็อาจคิดแตกต่างออกไปครั้งละอย่างได้คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดี ทั้งนี้โดยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรมหรือโน้มน้ามนิสัยการแบบ เร้ากุศลในที่นี้ จึงมีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดียิ่งเป็นประโยชน์ใน ขณะนั้นๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สะสมไว้แต่เดิมพร้อมกับสร้างนิสัยความ เคยชินใหม่ที่ดียิ่งให้แก จิตไปในเวลาเดียวกัน^{๓๕}

ในกรณีที่ความคิดอกุศลเกิด ขึ้นแล้ว พระธรรมปิฎกได้ยกตัวอย่างในวิตกกสณฐานสูตรว่า พระพุทธเจ้าทรงแนะนำหลักทั่วไปในการแก้ความคิดอกุศลไว้เป็น ๕ ขั้นตอน

๑. คตินึกใส่ใจเรื่องอื่นที่ดียิ่งเป็นกุศล เช่น นึกถึงเรื่องที่ทำให้เกิดเมตตา แทนเรื่องที่ทำให้เกิดโทสะ เป็นต้น ถ้ายังไม่หาย

๒. พิจารณาโทษของความคิดที่เป็นอกุศลเหล่านั้นว่า ไม่ดีไม่งาม ก่อผลร้ายนำความ ทุกข์อย่างไรมาให้ ถ้ายังไม่หาย

๓. พึงใช้วิธีต่อไป ไม่คิดถึง ไม่ใส่ใจความชั่วร้ายที่เป็นอกุศลนั้นเลย ถ้ายังไม่หาย

๔. พึงพิจารณาสังขารสณฐานของความคิดเหล่านั้น ว่าความคิดนั้นเป็นอย่างไร เกิดจาก เหตุปัจจัยอะไร ถ้ายังไม่หาย

๕. พึงขบฟัน เอาลิ้นดันเพดาน อธิษฐานจิตคือตั้งใจแน่วแน่เด็ดเดี่ยว ข่มใจระงับความคิด นั้นเสีย

สรุปได้ว่า ด้านการกระตุ้นด้านคุณธรรม หมายถึง วิธีคิดที่ส่งเสริมชักนำไปในทางที่ดียิ่ง และเป็นประโยชน์ ชัดเจนและบรรเทาปัญหาคิดปรุงแต่งไปในทางดียิ่ง ในทางไม่ดีไม่งามเป็นโทษ การฝึกฝนอบรมและประสบการณ์ที่ได้สะสมมาที่มีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำ ที่ดียิ่งเป็นประโยชน์ใน ขณะนั้นๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สะสมไว้แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ที่ดียิ่งให้แก จิตไปในเวลาเดียวกัน

๒.๓.๙ ด้านการให้แรงเสริม

การเสริมแรง คือ การทำให้ผู้ทำพฤติกรรมเกิดความพึงพอใจ เมื่อทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งแล้ว เพื่อให้ทำพฤติกรรมนั้นซ้ำ ๆ อีก เช่น เมื่อนักเรียนตอบคำถามถูกต้อง ครูให้รางวัล (นักเรียนพอใจ) นักเรียนจะตอบคำถามอีกหากครูถามคำถามครั้งต่อไป การทำให้ผู้ทำพฤติกรรมเกิดความพึงพอใจ ทำได้โดยให้ตัวเสริมแรง (Reinforcer) เมื่อทำพฤติกรรมแล้ว

ธอร์นไดค์ (Thorndike) ได้กล่าวสรุปถึง การเสริมแรงไว้ว่า คือ จะช่วยให้เกิดความ กระหายใคร่รู้เกิดความพอใจ และนำไปสู่ความสำเร็จ^{๓๖}

สกินเนอร์ (Skinner) ได้กล่าวสรุปถึง การเสริมแรงไว้ว่า คือ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ บุคคลแสดงพฤติกรรมซ้ำ และพฤติกรรมของบุคคลส่วนใหญ่ จะเป็นพฤติกรรมการเรียนรู้แบบปฏิบัติ

^{๓๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ วิธีคิดแบบหลักพุทธธรรม, พิมพ์โรง พิมพ์ธรรมมิก, ๒๕๕๖, หน้า ๔๑.

^{๓๖} การเสริมแรง, ที่มาของข้อมูล, [https://th.wikipedia.org/wiki/\[สืบค้น ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘\]](https://th.wikipedia.org/wiki/[สืบค้น ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘]),

และพยายามเน้นว่า การตอบสนองต่อสิ่งเร้าใดๆ ของบุคคล สิ่งเร้านั้นต้องมีสิ่งเสริมแรงอยู่ในตัว หากลดสิ่งเสริมแรงลงเมื่อใด การตอบสนองจะลดลงเมื่อนั้น^{๓๗}

กัทรี (Grthrie) เชื่อว่าการเรียนรู้ จะเป็นผลมาจากสิ่งเร้าและการตอบสนองซึ่งเมื่อเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน สิ่งเร้าทุกอย่างย่อมจะมีลักษณะที่เร้า และก่อให้เกิดพฤติกรรมได้ทั้งหมด ดังนั้น การเสริมแรงไม่จำเป็นต้องนำมาใช้สำหรับการตอบสนอง^{๓๘}

ฮัล (Hull) เชื่อว่า การเสริมแรงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง มมีการเรียนรู้ใดๆ ที่มีความสมบูรณ์ การเรียนรู้เป็นลักษณะของการกระทำที่ต่อเนื่องกัน จะค่อยๆ สะสมขึ้นเรื่อยๆ การเสริมแรงทุกครั้งจะทำให้การเรียนรู้เพิ่มประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๓๙}

สรุปได้ว่า ด้านการให้แรงเสริม หมายถึงสิ่งสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และถือได้ว่าเป็นการให้กำลังใจแก่ผู้เรียน คือ การเสริมแรงทางบวก เป็นการทำให้เกิดความพึงพอใจ ก่อให้เกิดการแสดงพฤติกรรมคงที่ หรือเพิ่มมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นการให้สิ่งที่ดีหลังจากได้ทำพฤติกรรมที่ดีทางวาจาเป็นการให้กำลังใจโดยผ่านทางคำพูด โดยกล่าวคำชมเชยเมื่อทำดี เช่น ในการสอนภายในชั้นเรียน ครูอาจจะตั้งคำถามเพื่อที่จะกระตุ้นให้เกิดการคิด เมื่อผู้เรียนตอบถูกต้อง ควรกล่าวคำชมเพื่อเป็นการเสริมกำลังใจ หรืออาจจะแสดงออกผ่านทางกาย ด้วยสีหน้า ท่าทาง โดยการยิ้ม พยักหน้า การสัมผัส หรือให้เพื่อนในชั้นเรียนปรบมือให้ และส่วนการเสริมแรงทางลบ เป็นการทำให้ความถี่ของพฤติกรรมคงที่ หรือเพิ่มขึ้น โดยการกำจัดสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจออกไป ตัวอย่างเช่น เมื่อผู้เรียนเข้าห้องเรียนสายกว่าเวลาเรียน ครูผู้สอนอาจจะตำหนิ เพื่อไม่ให้เกิดพฤติกรรมเช่นนี้อีก ซึ่งการเสริมแรงในทางลบนี้ครูผู้สอนควรจะระมัดระวังในการใช้ถ้อยคำหรือการกระทำมิให้รุนแรง ส่งผลกระทบทำให้เกิดความเสียหายได้

๒.๓ การปลูกฝังความกตัญญูทเวทิกแก่นักเรียน ๔ ประการ

๒.๓.๑ ความกตัญญูต่อบุคคล

๑.ความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้า ในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมศาสดาพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ทรงก่อตั้งพระพุทธศาสนา ได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาเป็นเวลาอันยาวนาน เพื่อการชนเหล่าสรรพสัตว์ออกจากสังสารวัฏ เมื่อครั้งที่พระองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณใหม่ๆ ทรงมีพระทัยโน้มน้าวเพื่อความเป็นผู้ชวนชวายน้อย แต่เพราะทรงอาศัยความเอ็นดูในเหล่าสรรพสัตว์ พระองค์จึงทรงเริ่มประกาศพระศาสนา ด้วยทรงมุ่งประโยชน์สุขแก่โลกแก่ไฉนนิกรที่จะได้พ้นจากทุกข์ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจตลอดเวลา ๔๕ พรรษา ๒๘ โดยการนำหลักสัจธรรมที่ทรงค้นพบประกาศให้ชาวโลกได้รับรู้และปฏิบัติตาม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข

ดังนั้น พระองค์จึงทรงเป็นผู้มีอุปการคุณทรงเป็นปูชนียบุคคลของพุทธบริษัทในฐานะทรงพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ และทรงตั้งพระศาสนา ประกาศสัจธรรม บัญญัติพระวินัยให้ปวงชนพลโลก เว้นสิ่งควรเว้น และประพฤตสิ่งควรประพฤติ พระพุทธองค์ทรงเป็นพระบรมครู

^{๓๗} การเสริมแรง, ที่มาของข้อมูล, https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้น_๒๒_พฤษภาคม_๒๕๕๘,

^{๓๘} การเสริมแรง, ที่มาของข้อมูล, https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้น_๒๒_พฤษภาคม_๒๕๕๘,

^{๓๙} การเสริมแรง, ที่มาของข้อมูล, https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้น_๒๒_พฤษภาคม_๒๕๕๘,

ทรงเป็นมนุษย์ที่มีสังขารร่างกายประกอบด้วยสิ่งที่ เป็น นาม กับ รูป เหมือนมนุษย์ทั่วไป แต่ทรงเป็นผู้มีความเฉลียวฉลาดเป็นส่วนพระองค์ ทรงฝึกฝนพระองค์เองจนสามารถกระทำการสิ่งเหลือวิสัยที่สามัญชนจะกระทำได้ ทรงให้กำเนิดคำสอน ที่เรียกว่าพระธรรมวินัย หรือพระพุทธศาสนา ชาวพุทธเคารพนับถือพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมครู ดังนั้นพระพุทธองค์จึงเป็นผู้มีอุปการคุณมากมาย ดังที่พุทธศาสนิกชนทราบกันเป็นอย่างดีตามแนวพุทธคุณ ๙ ประการ^{๔๐} พระพุทธคุณทั้ง ๙ ประการ ย่อเหลือ ๒ คือ ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๒. พระกรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา หรือตามที่นิยมกล่าวกันในประเทศไทย ย่อเหลือ ๓ คือ ๑. พระปัญญาคุณ พระคุณคือพระปัญญา ๒. พระวิสุทธิคุณ พระคุณคือความบริสุทธิ์ ๓. พระมหากรุณาคุณ พระคุณคือพระมหากรุณา^{๔๑}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระพุทธองค์จะปรินิพพานไปแล้ว พุทธศาสนิกชนก็คงรักษาและถือปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จะเห็นได้ว่า การถือพระธรรมวินัย เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง และพระองค์ตรัสไว้ว่า ผู้ใดปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ผู้นั้นชื่อว่าได้บูชาพระองค์^{๔๒} คือได้ตอบแทนพระองค์ตามสมควรแล้วเมื่อพุทธศาสนิกชนผู้เป็นศาสนทายาทรู้ว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงทำอุปการะแก่เวไนยนิกร ด้วยทรงมีพระมหากรุณาแสดงธรรมสั่งสอนโปรดให้พ้นความทุกข์ให้ได้รับประโยชน์สุขตามภูมิชั้นแห่งเวไนยนิกรพุทธศาสนิกชนทั่วไปแล้ว ฝ่ายพุทธศาสนิกชนเมื่อระลึกคุณไม่ลบหลู่ต่อพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่กรณี บูชาด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา ดำรงรักษาสืบต่อพระพุทธศาสนา ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๔๓}

๒. ความกตัญญูต่อพระสงฆ์

พระสงฆ์เป็นรัตนอย่างหนึ่งในสังคหะสูงสุดของพุทธศาสนิกชน กล่าวคือ เป็นหนึ่งในพระไตรรัตน์ หรือแก้ว ๓ ประการ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นผู้สืบทอดพระศาสนา เป็นศาสนทายาท และเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน

พระสงฆ์ คือ ชุมชนอันประเสริฐ ซึ่งเกิดจากท่านผู้รู้ผู้ดำเนินตามอย่างพระพุทธเจ้า มาอยู่รวมกัน เป็นแหล่งที่ดำรงรักษาดำรงธรรม และเป็นแหล่งแห่งกัลยาณมิตร ที่จะช่วยเกื้อหนุนให้ผู้ที่ศึกษาเจริญงอกงามขึ้นไปในชีวิตอันประเสริฐ จนสามารถเข้าถึงธรรม ตามอย่างพระพุทธเจ้า จากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ^{๔๔}

๑. สมมติสงฆ์ หมายถึง กุลบุตรผู้เข้ามาบวชเป็นภิกษุด้วยญัตติจตุตถกรรม เพื่อปฏิบัติและรักษาพระธรรมวินัย ตามความรู้ความสามารถปฏิบัติตนเพื่อความสะอาด สว่าง สงบ แห่งจิตใจ

๒. อริยสงฆ์ หมายถึง หมู่สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บรรลุนิพพานตั้งแต่พระโสดาปัตติมารค จนถึงระดับสูง (พระอรหันต์)^{๔๕} จึงกล่าวได้ว่า พระสงฆ์ หมายถึง หมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย^{๔๖} เพื่อเป็นศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา เป็น

^{๔๐} คุรุยลละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๕-๖๖.

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๙๑.

^{๔๒} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), พระธรรมเทศนาในพระราชสำนัก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๕.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ๓ ไตร, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพื่องฟ้า พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐.

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๙๕.

ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นศาสนบุคคลที่พึงปฏิบัติและบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมการแสดงความกตัญญูต่อพระสงฆ์พระสงฆ์เป็นผู้มีอุปการคุณต่อชาวโลก ๖ ประการ ได้แก่^{๔๕}

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้

ดังนั้น พุทธศาสนิกชนเมื่อระลึกคุณ ไม่ลบหลู่ต่อพระสงฆ์ อุปลัมภพระสงฆ์ตามควรแก่กรณี บูชาด้วยอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา โดยการแสดงความกตัญญูในพระสงฆ์ ด้วยความเป็นผู้มีความเคารพในพระสงฆ์ คือ ตระหนักถึงคุณงามความดีของพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้สืบอายุพระพุทธานุสา มีความยำเกรง อ่อนน้อม กราบไหว้ บูชา เชื้อฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน^{๔๖}

๓. ความกตัญญูต่อบิดามารดา

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บิดามารดาเป็นบุคคลผู้มีคุณูปการต่อบุตรธิดาเหลือคณานับฐานะของบิดามารดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะที่สูงส่งเป็นปูชนียบุคคลของบุตร พระพุทธองค์ได้ตรัสฐานะของบิดามารดาไว้ ๔๓๘ ประการ

๑. เป็นพระพรหมของบุตร (พรหมมาตา มาตาปิตโร)
๒. เป็นครูคนแรกของบุตร (ปูพพาจริยาติ มาตาปิตโร)
๓. เป็นเทวดาคนแรกของบุตร (ปูพพเทวาติ มาตาปิตโร)
๔. เป็นอาหุไนยบุคคล (อาหุเนยยาติ มาตาปิตโร)

ฐานะของบิดามารดาแต่ละประการ มีคำอธิบายดังนี้^{๔๗}

๑. เป็นพระพรหมของบุตร เนื่องจากผู้เป็นบิดามารดา มีความประพฤติดีเช่นกับพรหม เพราะท่านประพฤติพรหมวิหารธรรมทั้ง ๔ ได้แก่เมตตา ความรักและปรารถนาดีต่อบุตร, กรุณาความสงสารห่วงใยเมื่อบุตรประสบทุกข์, มุทิตา ความชื่นชมยินดีเมื่อบุตรได้ดี, และอุเบกขา คอยฟังดูอยู่ห่าง ๆ ไม่ก้าวร้าวชีวิตเมื่อบุตรมีครอบครัวแล้วการที่พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบบิดามารดาเป็นพระพรหมของบุตรเพราะคำว่า พรหม ในความหมายของพระพุทธศาสนา ได้แก่ผู้ประเสริฐ ดังพระพุทธองค์ทรงเปรียบพระองค์เองว่าเป็นดังพรหมทรงเรียกบุคคลที่ประพฤติดีงาม มีคุณธรรมที่สูงส่งว่าเป็นผู้มีตนดังพรหมและทรงเรียกการประพฤติพระธรรมวินัยว่าเป็นการประพฤติพรหมจรรย์ คำว่าพรหมในความหมายของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ประเสริฐ สูงส่ง การที่บิดามารดา มีการประพฤติดต่อบุตรด้วยจิตใจที่ดีงาม ยากที่บุคคลทั่วไปจะมีใช้บิดามารดาจะกระทำได้ ด้วยเหตุนี้ ฐานะของบิดามารดาจึงเป็นผู้ที่ประเสริฐ เป็นพระพรหมของบุตร

^{๔๕}ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

^{๔๖}ดูรายละเอียดใน อัง.สวดต. (ไทย) ๒๓/๓๒/๔๔.

^{๔๗}ดูรายละเอียดใน ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๓๑/๔๗๘.

๒. เป็นบุรพเทพของบุตร เนื่องจากบิดามารดาได้ประพฤติดนเช่นกับเทพ คือการไม่คำนึงถึงส่วนเสียของบุตร มุ่งแต่ให้บุตรเกิดความดีความเจริญเท่านั้น เช่นกับวิสุทธิตเทพ (พระอรหันต์) ที่ไม่คำนึงถึงความผิดของบุคคล หวังแต่จะให้มีความเจริญรุ่งเรือง การที่บิดามารดาได้ชื่อว่าเป็นบุรพเทพ เพราะว่าท่านได้ประพฤติดนดังเทพแก่บุตรก่อนเทพอื่นใด ดังนั้น เทพทั้งหลายนอกจากบิดามารดา ล้วนเป็นเทพที่ทำอุปการคุณต่อบุตรภายหลังบิดามารดา จึงชื่อว่า ปัจฉาเทพ ในพระพุทธศาสนา มีเทพ ๓ ประเภท ได้แก่^{๔๘}

๑. สมมติเทพ ผู้ที่ได้รับสมญานามว่าเป็นเทพโดยสมมติจากมหาชน ได้แก่พระราชา และพระราชาวงศ์

๒. อุบัติเทพ เทวดาที่อุบัติในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ เป็นเทวดาโดยกำเนิด

๓. วิสุทธิตเทพ ผู้ที่เป็นเทพโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่พระอรหันต์ขีณาสพ และพระปัจเจกพุทธเจ้า

การที่เปรียบบิดามารดาเป็นเทพ ก็เพราะเห็นว่าท่านทั้งสองปฏิบัติต่อบุตรด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ผู้ที่มีจิตใจที่ตั้งงามเช่นนี้ชื่อว่าเป็นเทพทางจิตใจ โดยมีคุณธรรมที่ตั้งงาม เพราะธรรมสามารถยกจิตใจบุคคลให้สูงส่งดุจเทพ จึงเรียกว่า เทวธรรม

๓. เป็นบุรพาจารย์ของบุตร เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้ได้อบรมสั่งสอนบุตรก่อนบุคคลอื่น นับตั้งแต่แรกเกิดมาบิดามารดาได้อบรมพร่ำสอนให้รู้จักกิน นอน เดิน พูด ตลอดจนความรู้และคุณธรรมจริยธรรมต่าง ๆ จวบจนเติบโตใหญ่ จึงเป็นครูอาจารย์คนแรก ต่อมามบุตร จึงได้รับการอบรมสั่งสอนจากครูอาจารย์คนอื่นนอกจากบิดามารดา เรียกว่า ปัจฉาจารย์การอบรมสั่งสอนบุตร เป็นหน้าที่ของบิดามารดาที่จะต้องทำควบคู่กับการเลี้ยงดูทางกายอิทธิพลของการอบรมสั่งสอนของบิดามารดามีส่วนสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุตร ผู้ใดสามารถอบรมสั่งสอนบุตรให้เป็นคนดีได้ จึงควรยกย่องว่า บิดามารดาที่สมบูรณ์แบบ การอบรมสั่งสอนเป็นสิ่งมีค่าอย่างยิ่งสำหรับชีวิต

ท่านพุทธทาสภิกขุ มีทรรศนะในเรื่องนี้ว่า “การเป็นบิดามารดาเป็นได้ ๒ ความ หมาย กล่าวคือ บิดามารดาทางฝ่ายกาย คือการได้ให้การกำเนิดและเลี้ยงดูด้านร่างกายให้เจริญเติบโต และการเป็นบิดามารดาทางฝ่ายจิตวิญญาณ ได้แก่การอบรมสั่งสอนให้มีศีลธรรมดีงาม สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และให้มีโลกุตระธรรมได้แก่สามารถชักนำให้อยู่เหนือโลก ด้วยการรู้เท่าทันต่อธรรมดาของโลก จนจิตไม่เป็นทุกข์ การที่บิดามารดาสอนบุตรของตนให้เป็นคนดี มีสัมมาทิฐิในการดำเนินชีวิต ชื่อว่าได้ทำหน้าที่อย่างดีเยี่ยม พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการสอนที่ยอดเยี่ยม ได้แก่สามารถแนะนำให้บุคคลได้พัฒนาตนเองให้เป็นคนสมบูรณ์ได้ เรียกว่า, อนุสาสนีปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์ที่ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์ใด ๆ^{๔๙}

๔. เป็นอาหุไนยบุคคลของบุตร เนื่องจากบิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรทุกด้านสมควรที่บุตรจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการเลี้ยงดูตอบแทน เช่นเดียวกับพระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้ที่บุคคลทั่วไปควรสักการบูชา เพราะท่านเหล่านั้นมีคุณสมบัติคือเป็นผู้บริสุทธิ์จากกิเลสและมีอุปการคุณต่อบุคคลด้วยการให้แนวทางสว่างทางปัญญาให้ จึงเป็นผู้ที่ควรได้รับการบูชาเช่นเดียวกับบิดา

^{๔๘}ดูรายละเอียดใน ชุ.จุ. (ไทย) ๓๐/๓๒/๑๖๐.

^{๔๙}พุทธทาสภิกขุ, พ่อแม่สมบูรณ์แบบ, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๕.

มารดาที่มีอุปการคุณต่อบุตรอย่างมหาศาลพระพุทธศาสนา แสดงเหตุผลของอาหุไนยบุคคลว่า บุคคลอาศัยกำเนิดมาได้ เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ให้กำเนิด

กล่าวโดยสรุป บิดามารดามีฐานะเป็นผู้ทำคุณประโยชน์แก่บุตรอย่างมหาศาล และอยู่ในฐานะที่เป็นพระพรหม ครูคนแรก เทวดาคนแรก และอาหุไนยบุคคลของบุตร สมควรที่บุตรทุกคนจะต้องตระหนักในคุณูปการดังกล่าว ด้วยการกระทำตอบแทนตามหน้าที่ของตน ดังนั้นฐานะของบิดามารดาจึงเป็นฐานะที่สูงส่งสำหรับบุตร

ส่วนบุตรต้องตระหนักในหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อบิดามารดา และมีความไม่ประมาทในการทำหน้าที่ของตนเอง ซึ่งหน้าที่ของบุตรต่อบิดามารดา ปรากฏในสังคาลกสูตร คือ^{๕๐}

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์ตระกูล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

หน้าที่ของบุตรแต่ละประการ มีอธิบายดังนี้

ประการที่ ๑ ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ เนื่องจากมารดาบิดา ได้ดูแลและเลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่ในครรภ์ จนกระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ มีการให้ดื่มน้ำนมดูแลสุขภาพให้เข้มแข็งโดยไม่รังเกียจ เช่น พาไปพบแพทย์ ในคราวไม่สบาย อาบน้ำให้เมื่อสกปรก ประคับประคองดูแลเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมาก เมื่อบุตรเติบโตต้องเลี้ยงดูบิดามารดาเป็นการตอบแทน เพราะบิดามารดา มีความหวังตั้งแต่ตอนแรกแล้วว่า เมื่อบุตรเติบโตมาจักเลี้ยงดูท่านเป็นการตอบแทนอันเป็นวัฏจักรทางจิตสำนึกของมนุษย์ที่จะต้องสืบทอดการเลี้ยงดูกันไปเป็นช่วงๆ บิดามารดาก็ต้องการให้บุตรเลี้ยงดูตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนชราภาพ แม้ว่าบุตรจะมีครอบครัวแล้วก็ตามภาระหน้าที่ในการเลี้ยงดูบิดามารดาจะต้องทำอย่างต่อเนื่องตราบชั่วชีวิตของท่าน การเลี้ยงดูต้องกระทำทั้งทางกายและทางใจ โดยสามารถปฏิบัติ ดังนี้^{๕๑}

๑. เลี้ยงกาย คือ การปฏิบัติเอาใจใส่ อุปฐากด้วยปัจจัย ๔ โดยสม่ำเสมอ หรือเมื่อมีโอกาสที่สามารถกระทำการใดๆ แทนได้ในเวลาใดเวลาหนึ่ง ต้องรีบกระทำทันที มีบุตรธิดาหลายคนก็รู้คุณ เมื่อมารดาบิดาของตนไม่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้แล้ว เมื่อถึงเวลาที่ตนจะตอบแทนก็หมดโอกาส

๒. เลี้ยงใจ คือ การประคับประคองจิตใจให้มีความโสมนัสอยู่เสมอ โดยไม่กระทำความหม่นหมองให้ปรากฏในจิตใจ หรือ กระทำความเดือดร้อนให้ แม้ในเวลาที่ท่านเจ็บป่วย บุตรและธิดา พึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ โดยใกล้ชิดหรือเมื่อถึงวัยที่จะต้องบรรพชาอุปสมบท บุตรพึงเห็นความสำคัญและกระทำตามความปรารถนาที่ท่านต้องการ เพราะในชีวิตของมารดาบิดา ถ้ามีบุตร ก็ปรารถนาจะให้บรรพชาอุปสมบท ถ้าเป็นธิดา ก็ปรารถนาจะให้แต่งงานอย่างสมเกียรติ ในความมุ่งหวังของมารดาบิดา คือ การได้เห็นบุตรธิดามีคุณธรรม เพราะเมื่อชีวิตของบุตรถูกโอบอุ้มด้วย

^{๕๐}ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๗/๒๑๒.

^{๕๑}ดูรายละเอียดใน อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๖๑.

คุณธรรม ย่อมทำให้บุตรธิดาประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เชื่อในคำที่ท่านสั่งสอน ดังนั้น การกระทำให้ท่านเป็นผู้เบาใจ ปลื้มใจมีใจโสมนัส คือ การเลียงดูใจของมารดาบิดา บุตรจะต้องเลียงดูบิดามารดาให้เป็นอย่างดี ถ้าปฏิบัติถูกต้อง ย่อมเกิดคุณมาก แต่ถ้าปฏิบัติผิดอาจเกิดโทษร้ายแรง เป็นเหมือนไฟเผาผลาญตัว

ดังนั้น บุตรจะต้องเลียงดูบิดามารดาให้เป็นอย่างดีทั้งทางกายและทางจิตใจ ให้ท่านมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ ผู้ที่เลียงดูบิดามารดา ย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิต เป็นสัตบุรุษ ผู้ที่เลียงดูบิดามารดา ย่อมได้รับอานิสงส์ตอบแทนให้มีความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ในพระพุทธศาสนาได้แสดงว่า แม้ท้าวสักกะได้รับเสวยผลบุญในสวรรค์เพราะได้สมาทานวัตรบท ๗ ประการ ซึ่ง ๑ ใน ๗ ข้อนั้น คือ^{๕๒} การได้เลียงดูบิดามารดาตลอดชีวิต และได้กล่าวถึงบุตรที่เลียงดูเคารพบูชาบิดามารดาของตน ย่อมได้รับการอนุเคราะห์จากท่านทั้งสอง ด้วยการอวยพรให้มีชีวิตที่ดีงาม ย่อมได้รับความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิต ไม่มีความเสื่อม^{๕๓}

ประการที่ ๒ ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน เมื่อบุตรเติบโตสามารถทำงานแทนบิดามารดาได้ บุตรจะต้องรับภาระหน้าที่ในการช่วยกระทำกิจแทนมารดาบิดา เป็นการแบ่งเบาภาระของท่าน เอาใจใส่ในกิจการงานของมารดาบิดาโดยไม่กลัวความยากลำบากทั้งมวล เพราะว่าท่านทั้งสองได้ทำงานเพื่อบุตรและครอบครัวมานานแล้ว เมื่อบุตรเติบโตแล้วท่านควรจะได้พักผ่อน กิจการต่างๆ ของครอบครัวที่มีอยู่ บุตรควรจะทำมารับผิดชอบดูแลแทนท่าน โดยมีบิดามารดาเป็นผู้ปรึกษาอยู่ใกล้ตัว บุตรที่ไม่ตระหนักถึงหน้าที่ข้อนี้ ก็จะไม่ใส่ใจกิจการงานของครอบครัว ปล่อยให้บิดามารดาทำงานเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวจนแก่ชรา แม้บุตรจะเติบโตแล้วแต่ก็ยังให้บิดามารดาเลียงดูอยู่ ดังคำที่ว่า เลียงให้โตแล้วยังไม่พอ ต้องเลียงให้ตายอีก เป็นเพราะบุตรไม่ตระหนักในหน้าที่ของตนเอง พระพุทธศาสนากล่าวถึงบุคคลที่ทำการงานแทนบิดามารดาว่าเป็นผู้ควรยกย่องสรรเสริญเป็นที่ยินดีของบุคคลต่าง ๆ เพราะได้ทำประโยชน์แก่บุคคลภายในครอบครัว และปวงญาติ เขาย่อมมีความสุขในปัจจุบัน แม้ละจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมประสบสุคติในโลกสวรรค์^{๕๔}

การดำรงอยู่ของตระกูล หมายถึง การเจริญรุ่งเรืองของบุตร ฉะนั้น บุตรพึงคำนึงถึงความมุ่งมั่น ความปรารถนา ความยากลำบากของมารดาบิดา ที่ท่านได้ทำให้วงศ์ตระกูลยั่งยืนสืบต่อมาถึงตน โดยสืบต่อไม่ให้ล้มสลายไปในช่วงอายุของตนเอง โดยไม่ทำลายทรัพย์มรดกที่มารดาบิดาสั่งเอาไว้ รวมทั้งรักษาและสั่งสมให้เพิ่มพูนมากขึ้น วงศ์ตระกูลจะเจริญเป็นปึกแผ่นมั่นคง ก็ต้องอาศัยความสมานสามัคคีของญาติพี่น้อง ดังนั้น บุตรพึงเอาใจใส่ต่อความสำคัญในการปลูกความรักความสามัคคีในหมู่เครือญาติ ปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่สถานะในกลุ่มญาติ เช่น รู้จักประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ และการให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นต้น ตลอดทั้งการยึดถือหลักความกตัญญูต่อบุคคลอื่นเป็นคุณธรรมของคนดี โดยนำมาปฏิบัติ อันเป็นเครื่องขึ้นชีวิตให้วงศ์ตระกูลมีความมั่นคง^{๕๕}

^{๕๒} คุรุยลละเอียตใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๗/๓๗๖.

^{๕๓} คุรุยลละเอียตใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๕-๑๐๖.

^{๕๔} คุรุยลละเอียตใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๘/๑๐๗.

^{๕๕} พระมหาภูเนตุ จันทร์จิต, หน้าที่ของมารดาบิดาในพุทธจริยศาสตร์, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา จริยศาสตร์ศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑).

ประการที่ ๓ ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทนายท หมายถึงว่า การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทนายทที่จะรับทรัพย์มรดกของตระกูล เพื่อรักษาโกศสมบัติที่บิดามารดามอบไว้ให้ เช่น ยึดถือในคำสั่งสอนของท่านมาปฏิบัติ เพราะว่า บุตรธิดาที่ดี จะต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของมารดาบิดา การที่บุตรธิดายึดถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่าน ย่อมสามารถรักษาทรัพย์สมบัติของตระกูลให้คงอยู่ตลอดไปได้ แต่ถ้าบุตรธิดา ไม่ได้เอาใจใส่ต่อคำสั่งสอนของมารดาบิดา บุตรธิดาเหล่านั้น ย่อมไม่สามารถจะรักษาโกศสมบัติของท่านไว้ได้ เพราะไม่ได้ประพฤติดนให้เหมาะสมกับความเป็นทนายทที่ดีในการสืบทอดมรดกของวงศ์ตระกูลการประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทนายท ที่จะรับทรัพย์มรดกของตระกูลนั้น สิ่งที่ต้องพิจารณา ได้แก่ การหลีกเลี่ยงไม่ข้องแวะอบายมุข คือ ทางแห่งความเสื่อม ซึ่งนำมาซึ่งหายนะแก่โกศสมบัติทั้งปวง คือ อบายมุข ในส่วนเกี่ยวกับการหลงมัวเมาในกามคุณ การแสวงหาความสุขจากการดื่มของมึนเมาและเล่นการพนัน ตลอดทั้งการคบคนชั่วเป็นเพื่อน แบ่งออกเป็น ๔ ประการ และ อบายมุข ในส่วนเกี่ยวข้องกับการแสวงหาความสุขจากการดื่มของมึนเมาและการเที่ยวดูการละเล่นต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุให้เสียหายที่การทำงาน แบ่งออกเป็น ๖ จักนำมาอธิบายต่อไป

บุคคลที่จะได้รับมรดกของตระกูล จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับนับถือและรักใคร่ของครอบครัว ถ้าหลงมัวเมาอยู่ในอบายมุขแล้ว คุณธรรมความดีทั้งหลายที่ได้ทำมา ย่อมถึงความเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศ เพราะความมัวเมาประมาทในอบายมุข เพราะฉะนั้นบุคคลผู้หวังความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การทำงาน ควรเว้นเสียให้ห่างไกล เพราะเป็นทางแห่งความเสื่อม และเป็นเหตุให้เสียสุขภาพทางกาย ทางจิต ทั้งสมองความคิดก็เฉื่อยชา หรือครุ่นคิดในสิ่งนั้น ๆ อยู่เนือง ๆ ใช้เวลาไปกับสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เป็นเหตุให้ครอบครัว และสังคมเดือดร้อน ทั้งก่อให้เกิดความล่องละเมียดศีล หรือแม้แต่การทำลายคุณธรรมอื่น ๆ อีกมากมาย อบายมุข จึงเป็นช่องทางที่จะนำไปสู่ความเสียหาย และเป็นการทำลายความเจริญรุ่งเรือง^{๕๖} ดังนั้น บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิต และความเป็นที่รักใคร่ของครอบครัว ควรหลีกเลี่ยงละเว้นอบายมุขทั้งหลาย อันเป็นช่องทางที่นำมาซึ่งความฉิบหายแก่ตนเองและผู้อื่น ชื่อว่าประพฤติดสมควรแก่ความเป็นทนายทของวงศ์ตระกูล

ประการที่ ๔ เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทาบุญอุทิศให้ หมายความว่า การทำบุญในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นความดี เพราะเป็นการสั่งสมบุญเป็นเหตุ นำความสุขมาให้^{๕๗}และบุคคลผู้กระทำความดี ย่อมประสบกับความสุขแห่งบุญกุศล เพราะฉะนั้น การทำบุญกุศลแก่บิดามารดา หรือ การทำให้ท่านมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย ในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่ ดังนั้น เมื่อมีโอกาส จึงควรทำบุญให้ท่าน ตัวอย่างเช่น ทำบุญในวาระครบรอบวันเกิด หรือ พาท่านเหล่านั้นไปบำเพ็ญบุญกุศลในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อช่วยกระตุ้นให้จิตใจน้อมไปในเรื่องความดี และ เป็นการเพิ่มบุญกุศลให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น เมื่อท่านสิ้นชีวิตไปแล้ว บุตรควรรับภาระหน้าที่ต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ประกอบพิธีศพจนกระทั่งการปลงศพตามประเพณีทางศาสนา นอกจากนี้ พึงหาโอกาสอันเหมาะสมบำเพ็ญกุศลทักษิณตามวาระ ตัวอย่างเช่น การทำบุญครบรอบวันตายเจ็ดวัน หรือร้อยวัน เป็นต้น การทำบุญ

^{๕๖}ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗ -๒๕๓/๒๐๒-๒๐๗.

อุทิศเป็นหน้าที่ของบุตรพึงกระทำให้แก่บิดามารดาทั้งในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่และหลังจากท่านเสียชีวิตแล้ว^{๕๗}

๔. ความกตัญญูต่อครูอาจารย์ ในพระพุทธศาสนา ครูมีบทบาทที่สำคัญมาก ครูอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะทำหน้าที่ในการสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้องความเป็นกัลยาณมิตรกล่าวได้ว่า เป็นบุคคลที่ควรถือเอา เป็นแบบอย่างที่ดี ดังพุทธพจน์ที่ว่า, ความมีมิตรดีมีสหายดีมีเพื่อนดีถือได้ว่า เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์คำว่า กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติหรือการศึกษาเรียนรู้เพื่อการเข้าใจความเป็นจริงของโลกและชีวิตนั้น มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้มีความสามารถ มีประสบการณ์มาก่อน ให้คำชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเพื่อเดินก้าวไปสู่จุดหมายโดยไม่ผิดพลาด เพราะฉะนั้น ครู จึงอยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ทั้งหลายในการถ่ายทอดวิชาความรู้และเป็นแบบอย่างที่ดี ครู มีฐานะเป็นปูชนียบุคคล ซึ่งศิษย์ทั้งหลายและคนทั่วไปให้ความเคารพยกย่องครู เพราะเป็นผู้ที่มีความสามารถ ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชน ซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้น ๆ ด้วยว่า คนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว ย่อมจะนำความรู้ไปพัฒนาสังคม ให้เกิดการพัฒนามีความเจริญรุ่งเรือง

ในพระพุทธศาสนา เมื่อศิษยานุศิษย์ สัทธิวาทริก อันเตวาสิกได้ระลึกนึกถึงอุปการคุณของครูอุปฌาย์อาจารย์ผู้ช่วยอนุเคราะห์ ช่วยแนะนำสั่งสอนให้เจริญด้วยวิชาความรู้และคุณความดีแล้ว ควรที่ศิษยานุศิษย์ สัทธิวาทริก อันเตวาสิก จะต้องตอบแทนอุปการคุณของท่าน โดยการประพัตตนเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย แสดงความเคารพนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่น หรือยกตนเทียมท่านยึดเอาความกตัญญูเป็นอารมณ์ว่า ผู้รู้คุณย่อมยินดีในผู้มีพระคุณ ดังแมลงผึ้งรู้ว่าบัวมีคุณ^{๕๘} ส่วนในด้านความสัมพันธ์กับอาจารย์ ศิษย์พึงแสดงความเคารพนับถือ ตามหลักปฏิบัติในเรื่องทิศ ๖ ดังนี้

๑. พึงลุกขึ้นต้อนรับ แสดงความเคารพเสมอ เมื่อเห็นครูอาจารย์เดินผ่านหรือแม้ในกรณีที่กำลังสอนอยู่ในห้องเรียน การกระทำเช่นนี้ เป็นการแสดงออกซึ่งความอ่อนน้อมถ่อมตนและให้เกียรติครูผู้ให้วิชาความรู้

๒. เมื่อมีปัญหาไม่เข้าใจในบทเรียน จะต้องเข้าไปหาซักถาม ขอคำแนะนำปรึกษา พึงคำอธิบาย แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติตามสมควรแก่สติปัญญา

๓. ในเวลาเรียน จะต้องตั้งใจฟังด้วยดี ไม่แสดงกิริยาที่ไม่สุภาพ เช่น สบหูหรี หยอก ล้อเล่นกัน ซึ่งเป็นกิริยาอาการที่แสดงถึงความไม่เคารพ ไม่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน

๔. เมื่อครูอาจารย์มีกิจธุระเรียกใช้ จะต้องเข้าไปเพื่อรับใช้บริการให้ความสะดวก ซึ่งเป็นการแบ่งเบาภาระบางอย่างที่ครูไม่จำเป็นต้องทำด้วยตนเอง หรือ ช่วยเป็นธุระในกิจการต่างๆ เช่น ช่วยส่งเอกสาร ช่วยถือหนังสือให้

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน พ.ร.บ. (ไทย) ๒๕/๑๑๘/๖๘.

^{๕๘} สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), มงคลยถาชีวิต ฉบับสมบูรณ์, หน้า ๔๕๑-๔๕๒.

๕. ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ เพื่อไม่ให้เป็นที่หนักใจแก่ครูอาจารย์ เพราะครูอาจารย์ทั้งหลาย ย่อมต้องการเห็นศิษย์มีความรู้ดี มีความประพฤติดี และเชื่อฟังอยู่ในโอวาท เมื่อผู้เรียนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวข้างต้น ย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการศึกษาอย่างเต็มที่ และเข้าใจคุณค่าของการศึกษาอย่างแท้จริง เพราะธรรมชาติของสิ่งต่างๆ มีหลายชั้นหลายมิติที่สอดคล้องกับธรรมชาติจึงต้องขยายขอบเขตแห่งการแสวงหาความรู้เรื่อยไปไม่รู้จบ นั่นคือ การศึกษาตามแบบแผนในโรงเรียน และมหาวิทยาลัย เพียงเตรียมตัวผู้เรียนให้พร้อมที่จะขยายความรู้ด้วยตนเอง เหมือนการสอนวิธีจับปลา ผู้เรียนต้องประยุกต์ใช้วิธีการที่เรียนมาไปจับปลาด้วยตนเอง แหล่งความรู้ข้อมูลข่าวสารเปรียบเหมือนปลา วิธีการนั้นคือโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นวิธีกลั่นกรองข้อมูลไว้ใช้ประโยชน์ทันทั่วที่อื่นทำให้เป็นคนเก่งมีสมรรถภาพ เป็นคนดีมีคุณภาพและมีความสุขในโลกยุคปัจจุบัน ที่เรียกกันว่า โลกไร้พรมแดน^{๕๙}

๕. ความกตัญญูต่อญาติ ความกตัญญูต่อญาติ ญาติ คือ บุคคลผู้รู้จักกัน ผู้ที่มีความคุ้นเคยกัน ย่อมมีนัยกว้างกล่าวคือ ใครก็ตามที่เรารู้จักทั้งที่เป็นสายโลหิต คือ ญาติร่วมสายเลือดเดียวกันหรือไม่ใช่ก็ตามและเรามีความสนิทสนมคุ้นเคยมากหรือน้อย กันับว่า^{๖๐} เป็นญาติเหมือนกัน และมีอีก ๓ คำ คือ มิตรอำมาตย์ และสหาย จะมาด้วยกันเสมอ มีความหมายใกล้เคียงสอดคล้องกับคำว่าญาติ มิตร คือ คนรู้จักกัน เพราะการใช้ของในเรือนร่วมกัน เช่น ให้อาหารแก่กันและกัน หรือรับของจากกัน อำมาตย์คือ ผู้ร่วมงานกัน ทำประโยชน์ร่วมกัน เช่น ปรีกษาหารี้อัน หรือไปมาด้วยกัน สหาย คือ เพื่อนร่วมการงานในอิริยาบถทั้งหลาย หรือผู้ไปด้วยในกิจทั้งหลาย และผู้มีความเลื่อมและความเจริญ ร่วมกันดังคำที่พระโพธิสัตว์กล่าวว่าบุคคล

ชื่อว่าเป็นมิตร เพราะเดินร่วมกัน ๗ ก้าวเท่านั้น

ชื่อว่าเป็นสหาย เพราะเดินร่วมกัน ๑๒ ก้าว

ชื่อว่าเป็นญาติ เพราะอยู่ร่วมกัน ๑ เดือน หรือกึ่งเดือน

ชื่อว่าเสมอกับตน ก็เพราะอยู่ร่วมกันยิ่งกว่านั้น

ข้าพเจ้านั้น จะพึงละทิ้งมิตรที่ชื้อกาฬกณฺธิ ซึ่งสนิทสนมกันมานาน เพราะเหตุแห่งความสุขส่วนตัวได้ อย่างไรก็ตาม ใจมีความสอดคล้องกับพระพุทฺธพจน์ว่า วิสสาสปรมา ญาติ แปลว่า ญาติมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง ความหมายของญาติในแง่นี้ หมายรวมถึง บุคคลทั่วไปที่เรารู้จัก มีความสนิทสนมคุ้นเคยเป็นกันเอง ญาติในความหมายอย่างกว้าง ตามพระพุทฺธพจน์ที่ว่า ความคุ้นเคยกันชื่อว่าเป็นญาติอย่างยั้งนั้น ทรงแสดงหลักการสากลไว้ เพื่อให้มนุษย์ทุกคนได้ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้โลกเกิดสันติสุขจากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างญาติ^{๖๑}

จากการศึกษา คือ ญาติเป็นบุคคลที่สำคัญเป็นกำลังในการสร้างความเจริญแก่วงศ์ตระกูลให้ตั้งมั่นยั่งยืน และเป็นที่ยำเกรงของชนทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ ถ้าขึ้นอยู่เป็นหมู่เป็น ดงเป็นป่า หากมีพายุใหญ่พัดมาก็ทานพายุได้ไม่หักโค่นเพราะต่างอิงอาศัยค้ำจุนกันและกันจึงปลอดภัยไม่มีอันตราย หากจะเสียหายบ้างก็เพียงใบร่วงหรือกิ่งหัก ตรงกันข้ามกับต้นไม้ที่ขึ้นอยู่โดดเดี่ยว แม้จะเป็น

^{๕๙}ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๐๘/๒๐๓.

^{๖๐}ดูรายละเอียดใน ส.สพ.,ม.อ. (บาลี) ๑๓/๓๖๗.

^{๖๑}ดูรายละเอียดใน พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๐๔/๙๖.

ไม้ใหญ่ไม่มีต้นอื่นห้อมล้อม เมื่อมีพายุใหญ่พัดมาก็ย่อมหักหรือโค่นล้มไปเพราะไม่มีที่อิงอาศัยต้านทาน แม้ต้นไม้ยังต้องอิงอาศัยต้นไม้อื่น ๆ ที่ขึ้นอยู่แวดล้อมเป็นเครื่องต้านทานจึงสามารถตั้งยั้งยืนอยู่ได้ ไม่มีอันตรายทั้งยังเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก ฉั่นใด มนุษย์ทั้งหลาย ย่อมเหมือนกัน ฉั่นนั้น กล่าวคือ จะเจริญและปลอดภัย ไม่มีอันตราย จำเป็นต้องมีวงศ์ญาติเป็นกำลังช่วยอุดหนุนให้เจริญยั่งยืน ช่วยป้องกันและกำจัดอันตรายได้ ดังคำที่พระโพธิสัตว์กล่าวว่า, ญาติทั้งหลายผู้พร้อมเพรียงกันมาก ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ แม้ต้นไม้ที่เกิดเป็นดงเป็นป่า ย่อมต้านทานพายุได้ พายุย่อมพัดต้นไม้ที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวแม้เป็นไม้ใหญ่เป็นเจ้าแห่งป่าให้หักโค่นได้

การแสดงความกตัญญูต่อญาติด้วยการสงเคราะห์ญาตินั้น เป็นบ่อเกิดของความรักความเมตตา เริ่มจากคนใกล้ชิดสนิทสนม ในวงศ์ตระกูลของตนขยายวงกว้างออกไปจนกระทั่งหาขอบเขตไม่ได้ เป็นสิ่งจำเป็นในโลกมีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะการสงเคราะห์ญาติ ชื่อว่าเป็นอุดมมงคล ^{๖๒} จากการศึกษา พบว่าแม้แต่พระพุทธเจ้ายังทรงบำเพ็ญญาติตถจริยา คือทรงอนุเคราะห์ และให้สิทธิพิเศษแก่เหล่าพระประยูรญาติของพระองค์ ในการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ^{๖๓} แม้ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกันรุนแรงระหว่างญาติ ^{๖๔} ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและสายใยแห่งความเป็นญาติ ยังเข้มแข็งให้อภัยต่อกันได้ถือว่าเป็นสิ่งประเสริฐที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างญาติ จึงเป็นไปแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน พึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งเกิดจากความรู้สึกผูกพันทางจิต ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระเจ้าวิทูทกะว่า, รมเงาแห่งญาติ เป็นรมเงาที่เย็นสบาย ^{๖๕}

สรุปความกตัญญูทศเวทที่เป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติ เป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้มีความสัมพันธ์กันในสังคมมนุษย์และเป็นบ่อเกิดแห่งความรับผิดชอบต่อความเป็นมนุษย์ และเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของมนุษยธรรมทั้งหลาย เพราะเป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัวซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของความดี เป็นเหตุให้เกิดความสุขุม รอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบ จำแนกความสำคัญของความกตัญญูทศเวทคือ ความกตัญญูทศเวทที่เป็นวัฒนธรรมที่ดงาม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูทศเวทไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง เป็นต้น ความกตัญญูทศเวท ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญูทศเวท อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็จะหมดไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่ง

^{๖๒} ดุรายละเอียดใน พ.พ. (บาลี) ๒๕/๕/๓.

^{๖๓} ดุรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๔/๘๖/๑๓๗-๑๔๒.

^{๖๔} ดุรายละเอียดใน พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๔๗, ๑๔๘, ๑๔๙/๙๔.

^{๖๕} ดุรายละเอียดใน พ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๒๑.

สาธารณประโยชน์อื่นๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน ความกตัญญูทวายเป็นเครื่องหมายของคนดี

๒.๓.๒ ความกตัญญูต่อสถาบัน

ในประเทศไทยมีสถาบันหลัก ๓ สถาบัน คือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันชาติเป็นสถาบันหนึ่ง ซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่างที่เป็นเครื่องหมายของความเป็นชาติ แต่องค์ประกอบสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นชาติได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย

๑. ความกตัญญูต่อประเทศชาติ

ในสถาบันแรก คือ ชาติ คำว่า ชาติ หมายถึง ประเทศ, ประชาชนที่เป็นพลเมืองของประเทศ, กลุ่มชนที่มีความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษาประวัติ ศาสตร์ ความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม อย่างเดียวกัน หรืออยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกัน, ประชาชาติ ก็ว่าทุกคนที่อยู่ในชาติ ได้อาศัยบุญคุณของแผ่นดินที่ตนได้อยู่อาศัย จะต้องปฏิบัติงานในหน้าที่ของตน ให้ดีที่สุด เท่าที่จะสามารถทำได้ แล้วจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูทวายเป็นต่อชาติและถือว่าเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่ง ที่จะช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า มีความมั่นคงและเพื่อให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง คนในชาติจะต้องมีความพร้อมเพรียงร่วมมือร่วมใจ มีความรักใคร่กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นการแสดงออก ซึ่งความกตัญญูทวายเป็นต่อประเทศ ชาติ จึงต้องปฏิบัติต่อประเทศชาติ

วีระชัย มีชอบธรรม กล่าวถึงการปฏิบัติต่อประเทศชาติ ไว้ว่า^{๖๖}

๑. ต้องจงรักภักดีและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดของชาติ เป็นที่เคารพสักการะบูชาของประชาชนชาวไทยทุกคน นอกจากนี้สถาบันดังกล่าวยังเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาติไทยด้วย ดังนั้น ตราบไคที่สถาบันทั้ง ๓ ยังคงอยู่ คนไทยและความเป็นไทยก็จะดำรงอยู่ได้ เพราะประเทศชาติเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชาติ ศาสนาช่วยให้สังคมมีความสุข ประชาชนมีศีลธรรม ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่กัน สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่สำคัญของคนไทยทุกคนที่จะต้องจงรักภักดีและปกป้องรักษาชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นไทยให้ดำรงอยู่ตลอดไป

๒. ต้องรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศประชาชนทุกคนจึงมีหน้าที่รักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย และรัฐธรรมนูญของชาติก็ได้กำหนดไว้ว่า เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคน ที่จะต้องดำรงรักษาไว้ ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตย

^{๖๖} วีระชัย มีชอบธรรม, **สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖**, (กรุงเทพมหานคร: หจก. อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๗), หน้า ๒๐-๒๑.

๓. ปกป้องและรักษาผลประโยชน์ของชาติ ประเทศชาติเป็นของประชาชนชาวไทยทุกคน ดังนั้น ในฐานะที่เป็นประชาชนส่วนหนึ่งของประเทศ จึงต้องมีหน้าที่ปกป้องและรักษาซึ่งความเป็นเอกราชความมั่นคง และผลประโยชน์ของชาติ

๔. ส่งเสริมและรักษาเกียรติของชาติ ภาควิชาในความเป็นไทยและนิยมไทย และช่วยกันรักษาความเป็นไทยไว้ ดังเช่นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “ขอให้ทุกคนระลึกถึงว่า ทุกคนมีหน้าที่ทั้งนั้นที่จะรักษาความเป็นไทยนี้ไว้ทั้งใจ ทั้งในหมู่คณะทั้งชาติ”

๕. สร้างเสริมความสามัคคีของคนในชาติ มีความเมตตากรุณาต่อกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ

๖. เสียสละประโยชน์ส่วนตัว และแม้แต่ชีวิตเพื่อประเทศชาติ

๗. ปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองดีโดยการรับราชการทหารประกอบอาชีพสุจริตและเสียสละภาษีอากรเพื่อพัฒนาประเทศ

๘. ยกย่องให้เกียรติผู้ที่ทำหน้าที่ป้องกันและเสียสละเพื่อประเทศชาติ

๒. ความกตัญญูต่อพระศาสนา

พุทธศาสนิกชนควรระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้ทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอน และทรงประดิษฐานพระศาสนาไว้ ให้ผู้นับถือได้รู้และปฏิบัติตามสืบมาจนบัดนี้ การที่พระพุทธศาสนาจะทรงอยู่หรือดำรงอยู่ได้ หรือจะเจริญก้าวหน้าหรือสูงส่งขึ้นกว่าเดิมได้นั้น จะต้องอาศัยพุทธบริษัทเป็นกำลังสำคัญในการช่วยกันทำนุบำรุงรักษาและเผยแผ่ให้สืบเนื่องยาวนานต่อไป การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยความเคารพ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งเพราะแม้แต่พระพุทธองค์ซึ่งเป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก ก็ทรงให้ความสำคัญ ต่อพระธรรม เคารพพระธรรม ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ ว่า, ดูกรอานนท์ พระธรรมและพระวินัยอันใด ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอ พระธรรมและพระวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไป แห่งเรา^{๖๗}

๓. ความกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์

ในสังคมไทยสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นสถาบันที่สูงยิ่งในความรู้สึกของคนไทย อาจจะ เป็นเพราะว่ากษัตริย์ไทยนั้นทรงเป็นผู้นำในทุกทางในอดีตก็เป็นแม่ทัพออกหน้าทหารในการรบกับ ศัตรู ทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อ และผู้ปกครองลูก คือ ไพร่ฟ้าประชา ราชบุรุษ คนไทยจึงรักและเทิดทูน กษัตริย์ฝังแน่นลงไปในสายเลือด รักและเคารพกษัตริย์เพราะถือว่า พระองค์ได้ประกอบคุณความดี สิ่งใดเป็นของกษัตริย์คนไทยก็เคารพบูชา เพราะถือว่าเป็นของสูง ความรู้สึกสำนึกในพระมหา กรุณาธิคุณนี้ได้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน^{๖๘}

ความกตัญญูต่อบุคคลต่อประเทศชาติ คือ การรู้จักบุญคุณของประเทศชาติที่ให้ความสงบ สุขอยู่ในปัจจุบัน มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทยที่มี ๓ สถาบันเป็นหลัก คือ สถาบันชาติ

^{๖๗}โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปณฺณุตโต โส โว มมจฺเจยน สตถา (ที.มหา. (บาลี) ๑๐/ ๑๔๒/๑๓๙., ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

^{๖๘} วีระชัย มีชอบธรรม, สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖, หน้า ๖๘.

สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งคนไทยทุกคนเคารพเทิดทูน สรุปล เรามาแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อประเทศชาติ ดังนี้

๑. ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีเป็นพลเมืองดีของชาติ เช่น ถ้าเป็นเด็กต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีความรับผิดชอบ มีกิริยามารยาทงดงาม มีความซื่อสัตย์ และมีความเมตตากรุณา เป็นต้น

๒. ศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัย

๓. เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะต้องประกอบอาชีพสุจริต รู้จักเลี้ยงชีพและแสวงหาทรัพย์ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต

๔. บำรุงรักษาชาติด้วยการเสียภาษี การใช้จ่ายสิ่งของของตนเอง และของสาธารณะอย่างเห็นคุณค่า และประหยัดอดออมไม่ฟุ่มเฟือย

๕. มีความสามัคคี รวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว รักใคร่กลมเกลียวกันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

๖. มีความขยันหมั่นเพียรไม่ท้อถอย เพียรพยายามที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า

๗. รักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงเพื่อจะได้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพสามารถทำประโยชน์ให้ประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

๘. รักษาและหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาติ

๙. จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

๑๐. ดูแลรักษาสีงแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเคร่งครัด

๒.๓.๓ ความกตัญญูต่อสัตว์

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องกรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความจงใจพระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือเจตจำนงนี้จัดเป็นกรรมและเมื่อกรรมก่อตัวขึ้น ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว กรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม บุคคลผู้ทำกรรมจะต้องได้รับผลของกรรมเสมอ๘๔ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ที่เกิดมาร่วมชะตากรรมเดียวกัน ย่อมมองเห็นคุณค่าและความสำคัญในชีวิตของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ดิรัจฉาน ล้วนมีสิทธิดำรงชีวิตอยู่เท่าเทียมกัน

ดังนั้น มนุษย์ต้องมองเห็นคุณค่าของชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาร่วมชะตาเดียวกันกับตน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ,สัตว์ทั้งหลายรักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด เราก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น เราอยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย สัตว์เหล่าอื่นก็อยากมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตายเหมือนกันสัตว์เกือบทุกชนิดล้วนแต่มีบุญคุณต่อมนุษย์ทั้งนั้นเช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้เป็นพาหนะ เทียมลากเข็นคนหรือวัตถุสิ่งของให้คนได้ประโยชน์จากการใช้ทำงานของสัตว์ หรือช่วยไถนา สัตว์บางชนิดให้น้ำมันแก้มนุษย์ เมื่อมันตายลงไป มนุษย์ก็เอาเนื้อมันมากินเป็นอาหาร และเกือบทุกส่วนในร่างกายของสัตว์มาผลิตเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น เอาหนังมันมาทำรองเท้าเข็มขัด กระเป๋าใส่สตางค์ กระเป๋าเดินทาง ซึ่งนับว่าเป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์มากมายทีเดียว แม้แต่มูลสัตว์บางชนิด ก็ใช้ทำปุ๋ยได้เป็นอย่างดีมนุษย์ควรมีความเมตตากรุณาแม้ต่อสรรพสัตว์ หลักเมตตาพรหมวิหารเป็นหลักธรรมพื้นฐานแก่การปรับ

สภาพจิตให้เกิดความรักความเอื้ออาทรต่อสรรพสัตว์ ดังคำแผ่เมตตาว่าควรเจริญเมตตาไปในสรรพสัตว์อย่างนี้ว่า ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุข มีความเกษม มีตนเป็นสุขเถิด คือเหล่าสัตว์ที่ยังเป็นผู้หวาดสะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด เหล่าสัตว์ที่มีขนาดกายยาว ขนาดกายใหญ่ ขนาดกายปานกลาง ขนาดกายเตี้ย ขนาดกายผอม หรือขนาดกายอ้วน ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด^{๖๙}

สรุป เหล่าสัตว์ที่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่ไม่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่อยู่ใกล้และอยู่ไกลก็ดี ภูตหรือสัณเฑาะว์ก็ดี ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกัน ในทุกโอกาส ไม่ควรปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและเพราะความแค้นควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ดุจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณ กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลาง^{๗๐} การที่มนุษย์ได้ใช้งานสัตว์แล้ว จะต้องตระหนักให้มาก ก็คือ ไม่ควรมองว่าสัตว์เหล่านั้นเป็นแค่สำหรับใช้ประโยชน์อย่างเดียว แต่ควรมองในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณประโยชน์ ที่อาศัยอยู่ร่วมโลกเดียวกัน ไม่มีการผจญสัตว์ อย่างเช่น การเล่นกีฬาปล่อยให้สุนัขกัดกันจนตาย หรือการชนไก่จนตาย และยังมีตัวอย่างอีกมากมายที่น่าเป็นห่วงในสถานการณ์สังคมไทยปัจจุบัน และในอนาคต

๒.๓.๔ ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งเกิดขึ้นและขึ้นอยู่กับตามธรรมดาของสิ่งนั้น ๆ ส่วนคำว่าสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่แวดล้อมมนุษย์^{๗๑}ได้แก่ ของที่เกิดเองตามวิสัยของโลก เช่น คน สัตว์ ต้นไม้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่ใช่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์จึงต้องทำตัวให้เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ เมื่อใดที่มนุษย์ทำตัวให้แปลกแยกไปจากธรรมชาติจะทำให้สิ่งมีชีวิตไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ดังนั้น ธรรมชาติจึงมีความสำคัญต่อชีวิตทุกชีวิตในโลกนี้

จากการศึกษาพบว่า ธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้ มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติหลายครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการประสูติ การค้นพบพระสัจธรรมของพระพุทธเจ้าใต้ต้นโพธิ์ ซึ่งนับเป็นการค้นพบหัวใจหรือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์มีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับทุกสรรพสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยปัจจัยในการดำเนินชีวิตเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและปฏิบัติศาสนกิจตามหน้าที่ของพระสงฆ์ในแต่ละวัน ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้อาศัยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปของปัจจัยสี่ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ภายใต้กฎระเบียบข้อบังคับของพระสงฆ์ที่เรียกว่า พระวินัยบัญญัติ^{๗๒}

มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่ ธรรมชาติได้ให้หลายสิ่งหลายอย่างตามที่มนุษย์ปรารถนา แต่หาได้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ไม่ ภายใต้

^{๖๙} คุรุยละเอียดยใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๗๐} คุรุยละเอียดยใน พ.ช. (ไทย) ๒๕/๑๔๕-๑๕๐/๕๓๓-๕๓๔.

^{๗๑} พระมหาอุทัย มูลแก้ว, “การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระธรรมวินัยปิฎก”, ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑).

ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดนี้ แต่ความต้องการของมนุษย์หาได้มีขอบเขตจำกัดไม่ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกนี้จะมีชีวิตอยู่รอดได้ในท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดนี้ได้อย่างไร จากการศึกษา พบว่าในทางพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการปลูกฝังจิตสำนึกคนให้กตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งมวล ดังมีเรื่องเล่าไว้ในมหาวาณิชชาดกว่า พวกพ่อค้าหลงทางในป่า ไม่มีอาหารและน้ำเหลือเลย แต่เมื่อได้เห็นต้นไทรใหญ่ซึ่งมีกิ่งไม้ชุ่มฉ่ำ จึงหักกิ่งไม้ แล้วน้ำก็ไหลพุ่งออกมา เมื่อตัดกิ่งไม้ ก็ได้อาหาร พวกเขามีความโลภตัดโค่นต้นไม้จนรากขึ้น เพื่อจะได้สิ่งของมากกว่าเดิม พระโพธิสัตว์ตกเตือนเหล่าพ่อค้าว่าบุคคลนั้นก็ตาม นอนก็ตามที่ริมเงาของต้นไม้ใด แม้แต่ใบของต้นไม้นั้นก็สมควรทำลายเพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม^{๗๒} สิ่งของทุกอย่างล้วนมีคุณค่าต่อเราเสมอ เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่างๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า คนรวยหลายคนนั้นไม่เคยลิ้มคุณค่าของสิ่งของที่ช่วยสร้างเนื้อสร้างตัว ทั้งหม้อไห หาบ รถจักรยานเก่าๆ เหล่านี้เขาเก็บไว้เพื่อระลึกถึงความยากลำบากในหนหลัง เพื่อใช้เตือนสติตน และรู้ซึ่งถึงคุณค่าของสิ่งของเหล่านี้ที่ทำให้เขาโชคดีขึ้นมาได้

สรุป พุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอยู่หลายข้อ ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลักจริยธรรม ที่สำคัญบางประการที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนเช่น การแสดงความกตัญญูต่เวทีย สิ่งแวดล้อมก็มีอุปการคุณต่อมนุษย์เราเป็นอย่างมาก กล่าวคือ แผ่นดินให้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แม่น้ำลำคลองให้น้ำดื่ม น้ำใช้ และเป็นแหล่งอาหารของเรา ป่าไม้ให้ยาสมุนไพรช่วยรักษาโรคให้ความร่มรื่น การทำลายป่าก็เท่ากับการทำลายสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อาศัยอยู่ของสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลายจึงควรกตัญญูต่อแผ่นดินที่เราอาศัย ต่อป่า ต่อแม่น้ำลำคลองและแสดงกตเวทียคือช่วยกันดูแลรักษาสภาพของสิ่งแวดล้อม ความเมตตา กรุณา เป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดี และเสียสละต่อบุคคลอื่น บุคคลที่มีความรักความเมตตาจะไม่ทำลายสัตว์ป่า ไม่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกต่างๆ ความเมตตากรุณาจะทำให้สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมก็ตาม^{๗๓}

๒.๔ แนวทางการจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมความกตัญญู

การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ มีนิยามกว้างๆ ว่า เป็น “กิจกรรม ซึ่งมุ่งเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนและท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความ

^{๗๒} ดูรายละเอียดใน พุ.ชา. (ไทย) ๒๕/๑๙๖/๔๕๔.

^{๗๓} การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ออนไลน์), แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/pharahnathilaeakh/wa/kar-xnuraks-sing-waedlxm> [๒๒ กันยายน ๒๕๖๑].

รับผิดชอบ ความดีงามความเสียสละต่อสังคม และมีจิตอาสา ซึ่งรูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคมอาจพิจารณาได้ ๒ มิติ ดังนี้^{๗๔}

๑. มิติของการปฏิบัติกิจกรรมส่วนบุคคล ที่ผู้เรียนสามารถดำเนินการได้ทันทีเมื่อพบเหตุการณ์ กิจกรรมส่วนบุคคลที่ผู้เรียนสามารถทำกิจกรรมจิตอาสาได้ทันที ทั้งในครอบครัว ห้องเรียน โรงเรียน ชุมชน หรือในสังคม ทั้งในแง่ของการช่วยเหลือ รมรงค์ ร่วมลงแรง ให้ทานบริจาค เป็นต้น

๒. มิติของการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ในภาพรวมของสถานศึกษาจำแนกได้เป็น ๓ รูปแบบ คือ

๒.๑ กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (กิจกรรมที่ใช้สถานที่หรือบุคคลในสถานศึกษาเป็นแหล่งทำกิจกรรมหลักที่ส่งเสริมความสนใจในลักษณะอาสาพัฒนาโรงเรียน ชั้นเรียน และบรรยากาศการอยู่ร่วมกันภายในโรงเรียนและชั้นเรียน เช่น การเก็บขยะในบริเวณโรงเรียนโดยไม่ต้องสั่ง เป็นต้น)

๒.๒ รูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์โดยใช้ชุมชนและสังคมเป็นฐาน เป็นกิจกรรมส่งเสริมความสนใจในลักษณะอาสาสมัครเพื่อ แสดงความรับผิดชอบต่อ ความดีงาม ความเสียสละและความมีจิตสาธารณะต่อผู้คนในครอบครัวและชุมชน เช่น กิจกรรมอาสาพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมอาสาพัฒนาเด็กด้อยโอกาสในสังคม เป็นต้น

๒.๓ รูปแบบกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์โดยใช้เครือข่ายจิตอาสาทางสังคมเป็นฐาน (กิจกรรมที่สถานศึกษาและเครือข่ายจิตอาสาในชุมชน หรือในสังคมดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้สถานศึกษาต้องมีการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานด้านจิตอาสา และวางแผนการดำเนินงานร่วมกันก่อนกำหนดกิจกรรม) กระบวนการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ อาจจำแนกเป็น ๓ระดับ คือ ระดับบุคคลระดับกลุ่ม ระดับสถานศึกษาระดับบุคคล ใช้หลักปฏิบัติแนวพุทธ คือ สำรวจตรวจสอบและพิจารณาตนเองให้ถึงพร้อมในการปฏิบัติบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบต่อ เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของการปฏิบัติกิจกรรมระดับกลุ่ม ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สำรวจวางแผน ออกแบบปฏิบัติกิจกรรม ตรวจสอบทบทวน นำเสนอ และปรับปรุงแก้ไขร่วมกันกับกลุ่มระดับสถานศึกษา ต้องอาศัยความร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการเตรียมการสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักของบุคลากร ตลอดจนเตรียมความพร้อมด้านวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณสนับสนุนและร่วมวางแผนดำเนินการ ดำเนินการตามแผน ตรวจสอบติดตาม ประเมินผลและร่วมกันปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ในทางปฏิบัติ สถานศึกษาควรมีการเตรียมการ ดังนี้

๑. สถานศึกษาชี้แจงและทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ หลักการและแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง

^{๗๔} สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ, รายงานผลการจัดกิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะ ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ประจำปี ๒๕๕๕), หน้า ๕-๗.

๒. สถานศึกษาจัดทำแผนการจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ประกอบด้วยแผนการดำเนินการ แผนการให้คำปรึกษา และแผนการประเมินผล และจัดทำคู่มือครูในการทำกิจกรรมและคู่มือนักเรียนในการทำกิจกรรม และคู่มือบันทึกผลการทำกิจกรรม

๓. สถานศึกษาดำเนินการสำรวจความพร้อมและความต้องการของนักเรียน ความพร้อมของครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานด้านจิตอาสาในสังคม แล้วกำหนดประเด็นและรูปแบบการจัดกิจกรรมของสถานศึกษา

๔. กำหนดครูที่ปรึกษากิจกรรมให้ครอบคลุมทุกระดับการจัดการศึกษา

๕. สรุปหัวข้อกิจกรรม / วิธีดำเนินกิจกรรม พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์ให้บุคคลที่เกี่ยวข้องทางช่องทางต่างๆอย่างแพร่หลาย การดำเนินการจัดกิจกรรมเน้นให้ผู้เรียนร่วมกันสำรวจและวิเคราะห์สภาพปัญหา ร่วมกันออกแบบกิจกรรม วางแผนจัดกิจกรรม ปฏิบัติกิจกรรมตามแผน ร่วมสรุปและประเมินผลกิจกรรม พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์เผยแพร่กิจกรรม

ขม ภูมิภาค ได้กล่าวว่า การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อบุคคลและส่วนรวมจะต้องปลูกฝังด้วยการทำให้เขาได้กระทำมิใช่เกิดขึ้นจากการบอกเล่ากันเท่านั้น วิธีการสอนในโรงเรียนมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การบอกให้จัดงานเป็นรายบุคคลไม่ได้มีส่วนช่วยปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเลย ควรจะให้เด็กรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นคณะตามความเหมาะสม ในการทำงานเป็นกลุ่มแต่ละคนจะได้รับมอบหมายให้ทำงานอันเป็นส่วนหนึ่งของงานทั้งหมดเพื่อจะให้งานส่วนรวมสำเร็จลงด้วยดี แต่ละคนก็จะทำงานในส่วนความรับผิดชอบของตนอย่างเต็มที่งานสำเร็จเมื่อแต่ละคนทำงานประสานกัน หากคนใดคนหนึ่งขาดความรับผิดชอบงานก็จะสำเร็จลงได้ยาก นอกจากนี้ควรจัดให้มีครูที่ให้คำแนะนำในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียนด้วยเพื่อฝึกความรับผิดชอบไปในตัว^{๗๕}

๑. การปลูกฝังโดยใช้กิจกรรมการฝึกอบรม

การฝึกอบรม หมายถึง การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจ แนะนำ ชี้แจง หรือปลูกฝังแนวคิดในเรื่องที่ต้องการจนเกิดการรับรู้ซึมซาบจนติดเป็นนิสัย นำไปประพฤติปฏิบัติงานในหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังช่วยสร้างความตระหนัก ชัดเกลานิสัยเพื่อให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้วย^{๗๖} การฝึกอบรมประกอบด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย ผสมผสานกัน เช่น การบรรยาย (Lecture), การสัมมนา (Seminar), การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop), การระดมสมอง (Brain storming), การแสดงบทบาทสมมติ (Role playing), การสาธิต (Demonstration), การอภิปรายกลุ่ม (Group discussion), การอภิปรายแบบเสวนา (Panel discussion), การศึกษากรณี (Case study) และการสัมภาษณ์ (Interview) เป็นต้น

๒. วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

๑. เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ และความชำนาญในการปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพ

^{๗๕} ขม ภูมิภาค, การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวม, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๗๖} การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณครู แหล่งที่มาข้อมูล- ram elearningdavika05.blogspot.com/2012/08/6-1.htm[สืบค้นวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

๒. เพื่อให้ทราบนโยบาย หน้าที่ และความรับผิดชอบของหน่วยงาน ให้เข้าใจกฎ ข้อบังคับ ระเบียบ วิธีการปฏิบัติงาน สายการบังคับบัญชา สิทธิและประโยชน์ที่แต่ละคนจะได้รับจากหน่วยงานนั้นๆ

๓. เพื่อสร้างขวัญกำลังใจที่ดีในการปฏิบัติงาน เกิดความเชื่อมั่นในตนเองที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพและมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

๔. เพื่อให้เกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของอาชีพที่ปฏิบัติ และช่วยปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีในวิชาชีพส่งเสริมจิตใจและศีลธรรมของผู้ปฏิบัติงานให้ดีขึ้น

๓. ประเภทของการฝึกอบรม สำหรับผู้ที่ประกอบอาชีพครูอาจจัดกิจกรรมฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพได้ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

๑. การฝึกอบรมก่อนปฏิบัติงานในหน้าที่ (Pre the job training) เป็นการแนะนำชี้แจง ฝึกฝน ผู้ที่จะเข้าปฏิบัติหน้าที่ให้มีความรู้ ความชำนาญ และมีประสบการณ์มากพอสมควรเพื่อไม่ให้เสียเวลาในการฝึกสอนงานในขณะที่ปฏิบัติงาน และทำให้อรรถประโยชน์ในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ลดลง ช่วยลดปัญหาและข้อยุ่งยากในการปฏิบัติงานตลอดจนงบประมาณต่างๆ ได้

๒. การฝึกอบรมขณะปฏิบัติงานในหน้าที่ (On the job training) เป็นวิธีสอนงานหรือเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานลงมือปฏิบัติงานทดลองปฏิบัติ โดยมิให้หัวหน้างานหรือผู้บังคับบัญชาคอยสอดส่อง ดูแล ตรวจสอบผลการปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด เพื่อหาข้อบกพร่อง เสนอแนะให้ผู้รับการอบรมเข้าใจและปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง

๓. การฝึกอบรมนอกงานในหน้าที่ (Off the job training) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะหยุดการปฏิบัติงานในหน้าที่ชั่วคราว เพื่อไปเข้ารับการฝึกอบรม (ตามที่หน่วยงานส่งไปหรือสมัครไปเองก็ได้) อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องเป็นกังวลเรื่องภาระงานที่ปฏิบัติอยู่ เมื่อกลับมาแล้วจึงนำความรู้ที่นำมาใช้ในการปฏิบัติงาน เวลาที่ใช้ไปในการฝึกอบรม บางหน่วยงานอาจจะไม่นับเป็นวันลาแต่บางหน่วยงานอาจนับเป็นวันลาได้

๔. กิจกรรมการฝึกอบรม การฝึกอบรมในแต่ละโครงการจำเป็นต้องเลือกใช้กิจกรรมอย่างหลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการฝึก ขอบข่ายเนื้อหาที่ต้องการเน้น จำนวนและความแตกต่างของการจัดกิจกรรมฝึกอบรมหน่วยงานหรือผู้รับผิดชอบจะต้องเขียนเป็นโครงการฝึกอบรมเพื่อเสนอขออนุมัติโครงการต่อผู้บังคับบัญชา รายละเอียดของโครงการประกอบด้วยหัวข้อ ดังนี้

- หลักการและเหตุผล
- วัตถุประสงค์
- บุคคลเป้าหมาย
- ระยะเวลาดำเนินการ
- สถานที่ดำเนินการ
- งบประมาณดำเนินการ
- ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๕. การปลูกฝังโดยใช้เพลง การจัดกิจกรรมโดยใช้เพลง เป็นการนำเนื้อหาของเพลงที่เกี่ยวข้องกับอาชีพครูมาช่วยสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ กระตุ้นความตระหนักในวิชาชีพและจรรยาบรรณครู เพราะลักษณะของเพลงจะเป็นคำร่ายกรองที่มีจุดเด่นด้าน การใช้ภาษา การใช้สัมผัส

การใช้โวหารและเนื้อหาที่น่าสนใจ คนไทยมีความคุ้นเคยกับความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนมานานแล้ว ดังนั้น หากนำเพลงมาเป็นกิจกรรมช่วยสร้างความตระหนักในวิชาชีพจะช่วยให้เกิดประโยชน์ คือ

๑. ช่วยให้ทักษะทางภาษาดีขึ้น โดยเฉพาะทักษะการฟังและการอ่าน
๒. ช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสาระ ข้อคิดที่น่าสนใจของบทเพลง
๓. ช่วยให้เกิดความซาบซึ้ง ในอรรถรสของภาษาและเนื้อหาของบทเพลง
๔. ช่วยให้เกิดความสนุกสนาน เพลินเพลิน ผ่อนคลายความเหนื่อย เมื่อยล้าและ

ความเครียดในการปฏิบัติงาน

๕. ช่วยเสริมสร้างจินตนาการความคิดสร้างสรรค์

๖. การจัดสถานที่และอุปกรณ์ ควรจัดสถานที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมองเห็นผู้ดำเนินกิจกรรมและทุกคนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ชัดเจน เช่น นั่งล้อมกันเป็นวงกลม โดยที่ผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นส่วนหนึ่งของผู้ที่นั่งล้อมวงด้วย หรือ อาจจัดเป็นลักษณะครึ่งวงกลม มีผู้ดำเนินกิจกรรมอยู่ด้านหน้าก็ได้

๗. การเตรียมผู้เข้าร่วมกิจกรรม กิจกรรมลักษณะนี้เหมาะสำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมประมาณไม่เกิน ๓๐ คน แต่ถ้าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจำนวนมาก ผู้ดำเนินการอาจแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ กลุ่มละไม่เกิน ๒๐ คน แต่ละกลุ่มนั่งล้อมเป็นวงกลม โดยมีผู้ดำเนินกิจกรรม ๑ คนอยู่ในกลุ่มย่อยทุกกลุ่มด้วย (ผู้ดำเนินกิจกรรมมีจำนวนเท่ากับจำนวนกลุ่มย่อย)

๘. ขั้นตอนการจัดกิจกรรม

๑. การดำเนินกิจกรรมจะเริ่มเมื่อทุกคนเงียบ และเพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศที่ดีควรให้จับมือกัน หรือปิดไฟ (ถ้าจัดกลางคืน) เมื่อเริ่มเปิดเพลงให้จุดเทียนส่งต่อ ๆ กันในกลุ่ม โดยผู้ดำเนินกิจกรรมจุดเทียนก่อน แล้วส่งเทียนจุดต่อกับบุคคลด้านซ้ายและด้านขวาเวียนต่อกันไปจนครบทุกคน เมื่อเพลงจบผู้ดำเนินกิจกรรมอาจสนทนาเบา ๆ เพื่อจุดประกายความคิด หรือกระตุ้นความตระหนักในบทบาทหน้าที่ก็ได้

๒. ให้แต่ละสมาชิกกลุ่มแต่ละคนแสดงความรู้สึก หรือความคิดเห็นในประเด็นที่ได้จากบทเพลงดังกล่าว หรืออาจเป็นการสร้างข้อตกลง แนวคิด แนวทางร่วมกันจากบทเพลงก็ได้ หลังจากนั้นให้นำเสนอต่อที่ประชุม

๓. ผู้ดำเนินกิจกรรมร่วมสรุปความคิด และเน้นย้ำการนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในงานอาชีพ

ตัวอย่างเพลงที่ควรนำไปใช้จัดกิจกรรม

เพลง แม่พิมพ์ของชาติ

คำร้อง / ทำนอง : สุเทพ โชคสกุล^{๗๗}

แสงเรืองเรืองที่ส่องประเทืองอยู่ทั่วเมืองไทย

คือแม่พิมพ์อันน้อยใหญ่ ไฉ่ครูไทยในแดนแหลมทอง

เหนื่อยยากอย่างไรไม่เคยบ่นไปให้ใครเขามอง

ครูนั้นยังลำพองในเกียรติของตนเสมอมา

^{๗๗} การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณครู แหล่งที่มาข้อมูล- ram elearningdavika05.blogspot.com/2012/08/6-1.htm[สืบค้นวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

ที่ทำงานช่างสุดก้นดาร์ในป่าดงไพร
 ถึงจะไกลก็เหมือนใกล้ เร่งรุดไปให้ทันเวลา
 กลับบ้านไม่ทันบางวันต้องไปอาศัยหลวงตา
 ครอบครัวคอยท่าไม่รู้จะไปอยู่ไหน
 ถึงโรงเรียนก็เจียนจะสายจวนได้เวลา
 เห็นศิษย์รออยู่พร้อมหน้า ต้องรีบมาทำการสอน
 ไม่มีเวลาที่จะได้มาหยุดพอกักผ่อน
 โรงเรียนในดงป่าดอนให้โหยอ่อนสะท้อนอุรา
 ชื่อของครูฟุ้งดังก็หูชนชื่นใจ
 งานที่ทำก็ยิ่งใหญ่ สร้างชาติไทยให้วัฒนา
 ฐานะของครูใครๆก็รู้ว่าด้อยหนักหนา
 ยังสู้ทนอดส่ำหยังสอนศิษย์มาเป็นหลายปี
 นี่แหละครูที่ให้ความรู้อยู่รอบเมืองไทย
 หวังสิ่งเดียวคือขอให้ เด็กของไทยในผืนธานี
 ได้มีความรู้เพื่อช่วยเชิดชูไทยให้ผ่องศรี
 ครูก็ภูมิใจที่สมความเหน้อยยากตรากตรำมา.....

การปลูกฝังโดยใช้คำประพันธ์

ความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนอยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน ซึ่งพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของเรา เช่น ในการสนทนาพูดคุยกัน ข้อความประชาสัมพันธ์ ป้ายโฆษณา คำขวัญ วรรณกรรมผาผืน และวรรณกรรมทำยรถบรรทุก เป็นต้น ดังนั้น การนำคำประพันธ์ประเภทต่างๆ ที่มีเนื้อหาส่งเสริม ปลูกฝัง กระตุ้น ปลูกเร้าอาชีพครูให้ผู้ประกอบอาชีพครูศึกษา หรือพิจารณาจะช่วยส่งเสริมคุณธรรมและจรรยาบรรณครูได้อีกประการหนึ่ง โดยดำเนินการได้หลายลักษณะ คือ

๑. ใช้เป็นบทเกริ่นนำ หรือบทสรุปในกิจกรรมวันสำคัญ ๆ เช่น วันครู วันไหว้ครูวันเปิดประชุมอบรม สัมมนา วันปิดภาคเรียน เป็นต้น

๒. ใช้เป็นเนื้อหาประกอบการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ หาข้อสรุปแนวคิดแนวทางการปฏิบัติ การแก้ไขปัญหา เป็นต้น

๓. ใช้เป็นเพลงประกวด แข่งขัน การร้องเพลงในโอกาสต่าง ๆ

๔. ใช้เป็นสื่อกระตุ้นเตือนจิตสำนึก เช่น จัดทำเป็นแผ่นภูมิเพลงหรือใส่กรอบติดไว้ในห้องพักครู หรือห้องประชุม เป็นต้น

๕. ใช้เป็นเพลงประกอบการแสดงจินตลีลาเนื่องในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันครูวันเกษียณอายุราชการ เป็นต้น

สรุปได้ว่า การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เป็นภารกิจของทุกคนและเป็นพันธกิจของสถาบันการศึกษา เป็นหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ที่ต้องเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบ ไม่ปล่อยให้หน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะ การเอาจริงจังของสังคมในการให้ความสำคัญและเห็นความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จะเป็นตัวช่วยผลักดันให้สังคม ตระหนักและหันมาสนับสนุนส่งเสริม

ความเจริญงอกงามของเยาวชน และทำให้เยาวชนมีความกล้าหาญทางจริยธรรม กล้าทำสิ่งดีงาม ขณะเดียวกัน ผู้นำในทุกสังคม ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้เยาวชนเห็นเป็นตัวอย่างและยึดเป็นแบบอย่างให้ได้

๒.๕ ประวัติโรงเรียน

๒.๕.๑ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา)^{๗๘} คือ ตั้งอยู่ หมู่ที่ ๔ ตำบลบางไผ่ อำเภอมะนัง จังหวัดน่านบุรี สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านบุรี กระทรวงมหาดไทย เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลปีที่ ๑ ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ มีบุคลากรสายบริหาร ๑ คน ครู จำนวน ๑๒ คน และนักเรียน ๑๓๐ คน

๑.ปรัชญา มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ คู่คุณธรรม น้อมนำจิตสาธารณะ

๒.วิสัยทัศน์ โรงเรียนวัดตึกจำลองศิลปวิทยาเป็นสถานศึกษาที่นักเรียนมีคุณภาพดี มีความรู้ตามมาตรฐานสืบสานวัฒนธรรมไทยใส่ใจท้องถิ่นรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมพร้อมเพียบคุณธรรมน้อมนำเทคโนโลยีองค์ความรู้สู่คุณธรรมนำชุมชนพัฒนานำพาภูมิทัศน์

๓.พันธกิจ พัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เต็มศักยภาพโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญพัฒนาคุณภาพนักเรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรมส่งเสริมให้นักเรียนดำรงชีวิตอยู่ในวิถีไทยมุ่งเน้นคุณลักษณะของผู้เรียนในด้านความขยันซื่อสัตย์ประหยัดมีวินัยสุภาพสะอาดขยันประหยัดสามัคคีและเสียสละจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมเน้นกระบวนการกลุ่มให้ผู้เรียนมีลักษณะเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

๔. เป้าหมาย นักเรียนเป็นคนดีมีคุณธรรมได้รับสิทธิและโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๕.จุดเน้นและจุดเด่นที่ส่งผลสะท้อนเป็นเอกลักษณ์ของสถานศึกษา

อัตลักษณ์ คือมารยาทงามตามแบบไทย

เอกลักษณ์ คืออนุรักษ์ดนตรีไทย

๖.แผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา

สถานศึกษามีแผนยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานพัฒนาสถานศึกษา 5 ยุทธศาสตร์ดังนี้
ยุทธศาสตร์ที่ ๑ เร่งรัดปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ตามหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงความสามัคคีสันติวิธีวิถีประชาธิปไตย

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของประชากรวัยเรียนอย่างกว้างขวาง

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับ
พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาทุกระดับที่เท่า

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ กระจายอำนาจสู่สถานศึกษาในสังกัด

^{๗๘} รายงานการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอก รอบสาม (พ.ศ.๒๕๕๔ – ๒๕๕๘) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) สมศ.

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ ส่งเสริมการเรียนรู้การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองชุมชนภาคเอกชนและท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

๗. ตัวบ่งชี้ความสำเร็จ

๗.๑ โครงการการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธกิจกรรมมารยาทการไหว้เป็นโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐานการศึกษาที่ ๑ อยู่ในระดับคือหนึ่งมีคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมที่พึงประสงค์ส่งผลให้โรงเรียนที่นักเรียนสามารถสอบผ่านธรรมศึกษาชั้นตรี

๗.๒ โครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพกิจกรรมการเรียนรู้สู่สุขภาพเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณภาพการศึกษาตามแบบมาตรฐานการศึกษาที่ ๗ อยู่ในระดับดีมากคือสุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดีส่งผลให้นักเรียนมีสติการเจ็บป่วยน้อยลง

๗.๓ ครูทุกคนมีการพัฒนาในวิชาชีพและได้รับเกียรติบัตรครูแกนนำสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์จากสำนักงานจังหวัดนนทบุรี

๗.๔ โครงการเสริมรายได้ระหว่างเรียนนักเรียนชั้นป ๔-๖ ได้รับการพัฒนากลุ่มสาระการเรียนรู้เพิ่มเติมเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนการปลูกดอกไม้จันทร์การประดิษฐ์ของชำร่วยงานบวชงานศพ

๗.๕ กิจกรรมห้องสมุดเคลื่อนที่อ่านหนังสือให้น้องฟังในเวลาพักกลางวันส่งเสริมให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่านมากขึ้นนักเรียนมีโอกาสได้รับความรู้จากหนังสือที่มีความยากเกินวัยในรูปแบบนิทานการบรรยายได้ภาพ

๘. เกียรติยศชื่อเสียงและผลงานโครงการดีเด่นของสถานศึกษา

๘.๑ เด็กปฐมวัยเด่น Cover ในงานวันเด็กแห่งชาติของรถไฟฟ้ามหานครได้รับรางวัลชมเชย

๘.๒ ผู้เรียนระดับประถมศึกษาแข่งขันทักษะทางวิชาการวาดภาพพระบายสีหน้าโรงเรียนวัดพิบูลเงินได้รับรางวัลชมเชย

๙. ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

ลักษณะชุมชนที่โรงเรียน ตั้งอยู่เป็นชุมชนลักษณะชนบทกึ่งเมืองประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรปลูกไม้ดอกไม้ประดับขยายพันธุ์ค้าขายรับจ้างทั่วไปรายได้ของประชากรโดยประมาณ ๔๐,๐๐๐ - ๕๐,๐๐๐ บาทต่อคนต่อปี โรงเรียนได้รับความร่วมมือจากวัดชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นอย่างดี

๒.๕.๒ โรงเรียนอุดมศึกษา^{๗๙} คือ โรงเรียนสังกัดเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต ๑ ได้รับอนุญาตจัดตั้งเมื่อวันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๐๔ เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลปีที่ ๑ ถึงระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ เป็นโรงเรียนประเภทสามัญศึกษา รับเงินอุดหนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ โยนาง จำนง เนตรหิน เป็นเจ้าของและรับใบอนุญาต ตั้งอยู่เลขที่ ๑๙ หมู่ ที่ถนนบางกรวย-ไทรน้อย ตำบลบางไผ่ อำเภอมะนังนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ห่างจากที่เดิมประมาณ ๒๐๐ เมตร เนื่องจากสถานที่เดิมน้ำท่วม

^{๗๙} รายงานประจำปีของสถานศึกษา (ฉบับการศึกษาขั้นพื้นฐาน) ปีการศึกษา ๒๕๕๙ โรงเรียนอุดมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต ๑.

บ่อยครั้งไม่สะดวกต่อการเรียนการสอนสถานที่แห่งใหม่มีเนื้อที่ ๗ ไร่ ๓๔ ตารางวา ประกอบด้วยอาคารเรียน ๓ หลัง โรงอาหาร สนามกีฬาและสนามเด็กเล่น เลขที่ ๖/๑ หมู่ ๑ ถนนบางกรวย-ไทรน้อย ตำบลบางไผ่ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี ๑๑๐๐๐

ปรัชญาวิสัยทัศน์อัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสถานศึกษา

๑.ปรัชญา เรียนดี กิจกรรมเด่น เน้นวินัย ใฝ่คุณธรรม

เรียนดี หมายถึง เป็นผู้ตั้งใจเรียนขยันขันแข็งอดทนมีความพยายามมีความรู้เหมาะสมแก่วัยและชั้นเรียนตามศักยภาพของแต่ละบุคคลเหมือนหาความรู้เพิ่มเติมจากสื่อต่างๆที่ทางโรงเรียนจัดให้และจากภายนอก

กิจกรรมเด่น หมายถึง ส่งเสริมให้เด็กกล้าแสดงออกเชื่อมั่นในตนเองมีความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆที่ทางโรงเรียนจัดให้และจากภายนอกอย่างเหมาะสม

เน้นวินัย หมายถึง เด็กสามารถปฏิบัติตามกฎของโรงเรียนด้วยความตั้งใจโดยมีจิตสำนึกที่ดีกระทำความเต็มใจรู้หน้าที่รับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ใฝ่คุณธรรม หมายถึง ปลุกฝังให้เด็กมีความซื่อสัตย์สุจริตเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมีความกตัญญูทักเตือนเพื่อแผ่ไพศาลหลักธรรมทางศาสนาที่ตนเองได้นับถือมาปฏิบัติให้เกิดความสงบสุขต่อตนเองชุมชนและครอบครัว

๒.วิสัยทัศน์

โรงเรียนอุดมศึกษามุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนมีมาตรฐานด้านความรู้พื้นฐานโดดเด่น ด้านการคิด มีจิตรักการใฝ่รู้ เน้นครู ผู้เรียน เป็นสำคัญบริหารสร้างสัมพันธ์สืบสานวัฒนธรรมไทย

๓.พันธกิจ

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโรงเรียนอุดมศึกษามุ่งพัฒนาผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายอารมณ์สังคมสติปัญญาและจิตวิญญาณเสริมสร้างให้เป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์มีระเบียบวินัยความวิริยะอุตสาหะปลุกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคมตลอดจนการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

๔.อัตลักษณ์ของนักเรียน

สืบสานวัฒนธรรมไทยหมายถึงเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ส่งเสริมการใช้ภาษาไทย ศิลปะวัฒนธรรมไทยการไหว้และมีความกตัญญูทักเตือนที่มีพระคุณ

๕.เอกลักษณ์ของสถานศึกษา

วัยเรียนใฝ่รู้คู่คุณธรรม หมายถึงผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ๘ ประการได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์ สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งเน้นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ

สรุปการจัดกิจกรรมพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษา มุ่งพัฒนาส่งเสริมให้เด็กกล้าแสดงออกเชื่อมั่นในตนเองมีความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆที่ทางโรงเรียนจัดให้และจากภายนอกอย่างเหมาะสมเด็กสามารถปฏิบัติตามกฎของโรงเรียนด้วยความตั้งใจโดยมีจิตสำนึกที่ดีกระทำความเต็มใจรู้หน้าที่รับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยในประเทศ

การวิจัยเรื่อง การปลูกฝังความกตัญญูทวดในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

โกสุม เผื่อโย ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๒” ผลการวิจัย บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในสภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๒ พบว่า ผู้บริหารและครูที่มีอายุต่างกันมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน^{๘๐}

พนัดดา นิลพังงา ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูนิสัยในการเรียนและแบบการคิดของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖” โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ในเขตเทศบาลอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จำนวน ๒ โรงเรียนคือ โรงเรียนสนามบินและโรงเรียนอนุบาลของแก่น จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๒๕๕ คน ได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ผลการวิจัยพบว่าการ อบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบเข้มงวดกวดขันและแบบปล่อยปละละเลยมีความสัมพันธ์กับนิสัยในการเรียนของนักเรียน^{๘๑}

จุฬพล พูลภัทรชีวิน ได้วิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรมโดยพิจารณาจาก ๓ ประเด็นหลัก คือ คนดีมีคุณธรรม ครอบครัวดีมีคุณธรรม และชุมชนดีมีคุณธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อสำรวจองค์ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์และวิธีคัดสรรคน ครอบครัว ชุมชนดี มีคุณธรรม และเพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมความดีมีคุณธรรมให้กับคน ครอบครัว ชุมชน ได้ใช้วิธีการศึกษาภาคสนาม โดยการสนทนากลุ่มในระดับชุมชนและระดับจังหวัด ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการส่งเสริมความดีมีคุณธรรมในระดับบุคคล คือ การพัฒนาตนเองตามแนวไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ตัวเรา เป็นตัวอย่างที่ดี พ่อแม่ทำตนเป็นต้นแบบที่ดีให้การอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง สร้างครอบครัวให้อบอุ่นเข้มแข็ง เอื้อเฟื้อต่อกัน การอบรมเด็กและเยาวชนให้เป็นคนดี พัฒนาเมื่อเติบโตใหญ่ ปลูกฝังให้เด็กรู้จักเข้าวัด ฟังธรรม ทำบุญเพื่อให้เด็กซึมซับความดีงาม ครูเป็นแบบอย่างและสอนคุณธรรมจริยธรรม ร่วมมือส่งเสริมและพัฒนาคนดี เช่น การยกย่องเชิดชูเกียรติคนดีมีคุณธรรม นำมาเป็นต้นแบบของชุมชน สังคมให้กำลังใจคนทำดีทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม โรงเรียนสอนวิชาศีลธรรมที่เน้นการปฏิบัติจริง ร่วมกิจกรรมกับวัดเพิ่มชั่วโมงสอนจริยธรรม ฝึกให้นั่งสมาธิ จัดหาสมุด

^{๘๐}โกสุม เผื่อโย, “ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๒”, **วิทยานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘).

^{๘๑}พนัดดา นิลพังงา, “ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูนิสัยในการเรียนและแบบการคิดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”, **วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๗).

บันทึกความดีให้เด็กบันทึก แข่งขันตอบปัญหาธรรมะ มีกิจกรรมที่เชื่อมโยงระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน ใช้วัดเป็นศูนย์การพัฒนาคุณธรรมความดี ใช้กิจกรรมทางศาสนาช่วยสอน ใช้ขนบธรรมเนียม ประเพณีดั้งเดิมช่วยกล่อมเกลากฎวินัย จัดกิจกรรมที่ดีมารองรับโดยมีฐานจากวัฒนธรรมท้องถิ่นในระดับครอบครัวพ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดี ทำให้ครอบครัวอบอุ่น เข้าใจกันเข้าใจถึงความแตกต่าง รู้จักปรับตัวเข้าหากัน มีความอดทนในการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดี ส่งเสริมลูกทั้งด้านการศึกษาและการเป็นคนดี มีกิจกรรมที่สมาชิกทั้งครอบครัวทำร่วมกัน เข้าร่วมประเพณีท้องถิ่น สังคมมีการประกาศยกย่องครอบครัวที่ปฏิบัติได้เหมาะสม เช่น แม่ดีเด่น พ่อดีเด่น ลูกกตัญญู ระดับชุมชนคนในชุมชนทุกระดับต้องเป็นแบบอย่างที่ดีสร้างความร่วมมือในการสร้างคนดี สังคมดีจากบ้าน วัด โรงเรียน ยกย่องคนดีให้เป็นแบบอย่างของชุมชน สร้างศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน สร้างครอบครัวที่สร้างอาชีพที่มั่นคงในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน นำเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้ามาใช้ดูแลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต้องส่งเสริมการสร้างคนดี ชุมชนดี สังคมให้เพิ่มมากขึ้น^{๒๒}

พัชร ศักดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาการพัฒนาความเสียสละของนักเรียนที่มีแรงจูงใจต่างกัน ในการเข้าร่วมกิจกรรมยุวกาชาดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดพรหมสุวรรณสามัคคี สังกัดกรุงเทพมหานครปีการศึกษา ๒๕๔๖” ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่ได้รับการพัฒนาความเสียสละด้วยแผนกิจกรรมยุวกาชาดมีความเสียสละหลังเข้าร่วมกิจกรรมยุวกาชาดสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมยุวกาชาดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๒๓}

พระพงศ์ เจริญพันธุ์วงศ์ ได้วิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน โรงเรียนมีการอบรมหน้าเสาธงโดยครูและครูที่ปรึกษา มีการอบรมประจำสัปดาห์และกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตร และบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน โดยกำหนดกฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ส่วนสภาพปัญหาที่เกิดกับครูผู้สอนคือขาดเทคนิค วิธีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมด้านต่างๆ และกิจกรรมที่จัดก็ไม่สามารถดำเนินการได้ครบทุกชั้นเรียนได้ เนื่องจากขาดงบประมาณ และนักเรียนบางส่วนไม่ให้ความสนใจและไม่ตระหนักถึงความสำคัญ^{๒๔}

สุวัช พานิชวงษ์ ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัจจัยด้านสภาพของผู้ปกครองนักเรียน ในส่วนของปัจจัยย่อย คือ วุฒิการศึกษา ความรู้เกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมและเจตคติต่อการมีส่วนร่วมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ด้านพฤติกรรม และด้านอาชีพ ส่วนปัจจัยด้านสภาพของผู้ปกครองนักเรียน ในปัจจัยย่อยด้านอาชีพของผู้ปกครองนั้น มีความสัมพันธ์ทางลบกับ

^{๒๒} จุมพล พูลภัทรชีวิน, การวิจัยกระบวนการสร้างคุณธรรม, เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๙.

^{๒๓} พัชร ศักดิ์, การพัฒนาความเสียสละของนักเรียนที่มีแรงจูงใจต่างกันในการเข้าร่วมกิจกรรมยุวกาชาดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดพรหมสุวรรณสามัคคี สังกัดกรุงเทพมหานคร, สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๗).

^{๒๔} พระพงศ์ เจริญพันธุ์วงศ์, “การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์, ๒๕๔๑.

การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนด้านความรู้ และด้านพฤติกรรม ตัวแปรจำนวน บุตร และตำแหน่งทางสังคมในท้องถิ่น พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน^{๘๕}

สุจิตรา บุญทัน ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านครอบครัว ๓ ด้าน คือ ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู อาชีพของผู้ปกครองและประเภทของครอบครัวกับจริยธรรมด้านความ กตัญญูทศเวที กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียน ในจังหวัดของแก่น” จำนวน ๘๕๙ คน เครื่องมือที่ใช้ในการ เก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูและแบบวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทศเวที สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ ค่าสัมประสิทธิ์ของเพียร์สันและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบ เป็นขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า ๑. ปัจจัยทางครอบครัวที่สัมพันธ์กับจริยธรรมด้านความกตัญญูทศเวที ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โดยลักษณะการอบรมเลี้ยงดูและอาชีพของผู้ปกครองมีความสัมพันธ์กับจริยธรรมด้านความกตัญญูทศเวที ๒. ปัจจัยทางครอบครัวทั้ง ๓ ด้าน ลักษณะการ อบรมเลี้ยงดู อาชีพของผู้ปกครองและประเภทของครอบครัว สามารถพยากรณ์จริยธรรมด้านความ กตัญญูทศเวทีได้ทั้งหมด โดยปัจจัยด้านลักษณะการอบรมเลี้ยงดูสามารถพยากรณ์จริยธรรมด้านความ กตัญญูทศเวทีได้ดีที่สุด^{๘๖}

ศีลธรรม โพนะทา ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบ้าน โนนค้อ อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า หลังการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต ๓ โดยใช้ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลง ๓ ด้าน คือ ด้านพฤติกรรมของนักเรียน นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีการแสดง พฤติกรรม ด้านคุณธรรม จริยธรรมมากขึ้นและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาหลังการ พัฒนาสูงขึ้น^{๘๗}

จากการศึกษาถึงเอกสารต่าง ๆ ถึงความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อคุณธรรมพอ สรุปลำดับความคิดเห็นนั้นเป็นการแสดงออกทางคำพูดของบุคคลที่แสดงออกต่อสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะจากการรับฟังคำถามการพูดการคาดคะเนหรือการแสดงออกในทาง พฤติกรรมหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งซึ่งอาจเกิดจากการประเมินผลสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้นโดยมี อารมณ์ประสบการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็นพื้นฐานการแสดงออกซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ ก็ตามอาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นได้ความคิดเห็นนั้นอาจจะเปลี่ยนได้ตามกาลเวลา การแสดงความคิดเห็นอาจทำได้ด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้ ซึ่งโดยปกติความคิดเห็นจะแตกต่างจาก

^{๘๕} สุวัช พานิชวงษ์, “การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในเขต อำเภอมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี”, **ปริญญาานิพนธ์**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖).

^{๘๖} สุจิตรา บุญทัน, “ปัจจัยบางประการของครอบครัวที่สัมพันธ์กับจริยธรรมด้านความกตัญญูทศเวทีของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในจังหวัดของแก่น”, **วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยของแก่น, ๒๕๔๑).

^{๘๗} ศีลธรรม โพนะทา “การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียน บ้านโนนค้อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต ๓”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาโท** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖).

เจตคติและคุณธรรมจัดเป็นคุณลักษณะที่ดีงามของบุคคลเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งของการปฏิบัติจริยธรรม คุณธรรม ประกอบด้วยความสำนึกในจิตใจซึ่งเป็นหลักของความประพฤติที่เป็นประโยชน์ แก่ตัวของผู้อื่นหรือเป็นความดีงามต่างๆ ที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละคน และยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัย ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ชาติโดยเฉพาะผู้ที่มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกอย่างถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมจึงมักใช้ในลักษณะที่ครอบคลุมความหมายของจริยธรรมด้วย กล่าวคือ จริยธรรมเป็นการแสดงออกให้ผู้อื่นเห็นคุณธรรมที่อยู่ภายในจิตใจแต่ละบุคคลนั่นเอง ความประพฤติหรือการกระทำทั้งทางกาย วาจา ใจ ที่ดีงามอันเป็นที่ยอมรับของสังคมรวมทั้งหลักเกณฑ์และมาตรฐานของความประพฤติอันเป็นแนวทางการปฏิบัติต่อเนื่อง ทั้งต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

๒.๖.๒ งานวิจัยต่างประเทศ

กอร์ดอน (Gordon) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของรูปแบบการเลี้ยงดูและการพัฒนาความรับผิดชอบทางสังคม เพื่อหาปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของความรับผิดชอบทางสังคม โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาวิทยาลัยศิลปะทั้งชายหญิงรวม ๑๐๔ คน กลุ่มตัวอย่างแต่ละคนจะเข้ารับการทดสอบกับเครื่องมือวัดความรับผิดชอบทางสังคมทั่วไป (Global Social Responsibility Inventory หรือ GSRI โดย Starrett, ๑๙๙๖) และเข้าร่วมรับการทดสอบมาตรวัดเกี่ยวกับรูปแบบของผู้ปกครองที่ส่งผลต่อความรับผิดชอบทางสังคม การปรับตัวในสถาบันครอบครัว ความสามารถในการอยู่ ร่วมกันของครอบครัว โดยมีสมมติฐานการวิจัยว่ากลุ่มตัวอย่างที่รายงานว่ามีการเลี้ยงดูแบบเผด็จ การนั้นจะมีความรับผิดชอบทางสังคมมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หรือ แบบตามใจ สมมติฐานข้อที่สองการวิเคราะห์หัตถถอดแบบเป็นขั้นตอนเกี่ยวกับรูปแบบการเลี้ยงดูที่มี ต่อความรับผิดชอบต่อสังคม มีเพียงรูปแบบการเลี้ยงดูแบบเผด็จการเท่านั้นที่คาดว่าจะทำนายความ รับผิดชอบทางสังคมได้ นอกจากนี้ยังมีสมมติฐานเกี่ยวกับรูปแบบการเลี้ยงดูว่าจะเป็นตัวทำนายที่มี อัตราสูงต่อความรับผิดชอบต่อสังคม สุดท้ายรูปแบบการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยนั้นสามารถทำนายความเป็นจารีตนิยมทางสังคมที่มีต่อเครื่องมือวัดความรับผิดชอบต่อสังคมได้^{๘๘}

จิง (Jung) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการรับผิดชอบและปัญหาค่านิยมเปรียบเทียบการศึกษาของ H.Richard Niebuhr และ Emmanuel Levinas เพื่อศึกษาความสำคัญของทฤษฎีเกี่ยวกับค่านิยม ใน ประเด็นทั่วไปผ่านเกณฑ์การอ่านของ Emmanuel Leacutevinas และ H. Richard Niebuhr. ในการศึกษาด้านกำหนดค่านิยมและหน้าที่ของค่านิยมในด้านจริยธรรมความรับผิดชอบ งานวิจัยนี้ต้องการศึกษาว่าผู้คิดทฤษฎีทั้งสองคนนั้นทำให้เราเห็นพลวัตรของค่านิยมในจริยธรรมของชีวิตและองค์ประกอบของพวกเขามีค่านิยมทางจริยธรรมพบว่าจุดมุ่งหมายหลัก ๔ ประการ ระหว่าง (๑) Niebuhr ทำให้เราเห็นความซับซ้อนของคุณธรรมจริยธรรมในชีวิตผ่านภาพภายในของธรรมชาติ แห่งค่านิยมในเครือข่ายโยงใยความสัมพันธ์ของมนุษย์ ที่เป็นทั้งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (๒) Niebuhr ได้ให้ความรู้อย่างมากเกี่ยวกับรูปแบบและอันตรายจากการประเมินค่านิยม โดยแสดงถึง

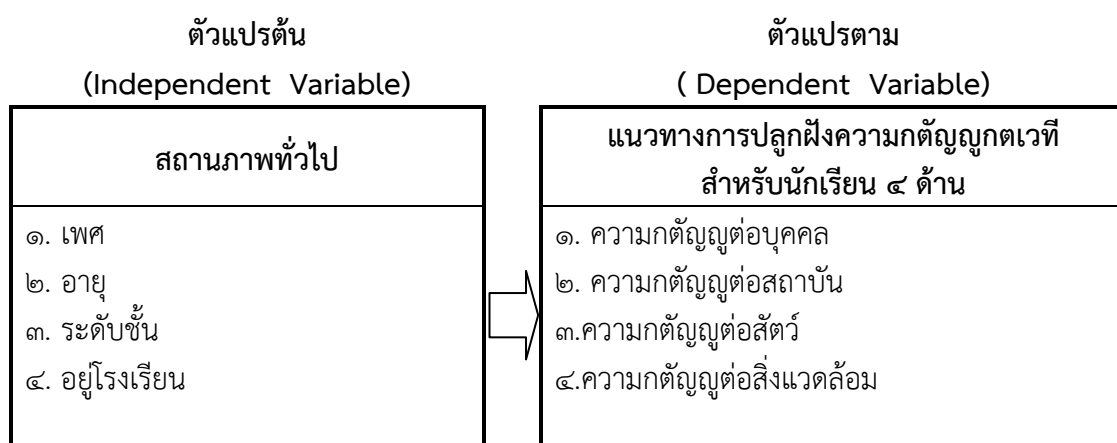
^{๘๘} Gordon,Michelle C, “The Role of Parenting Styles in the Development of Social Responsibility,”Dissrtation Abstracts International, 65(03) : 1578-B ; September,2004.

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ว่านักเรียนมีจิตสำนึกเรื่องความกตัญญูทวดเวทีที่นักเรียนที่ปฏิบัติต่อมารดาบิดาเพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการกระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวทีแก่บุตรธิดา เพื่อกระตุ้นให้บุตร ธิดาได้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนในการตอบแทนพระคุณมารดาบิดา เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ทุกคนทุกเพศทุกวัยในสถาบันครอบครัว สังคมและประเทศชาติต่อไป

¹⁰² Jung Kyonghwa Kevin, “Responsibility and the problem of Value : A Comparative Study of H, Richard Niebuhr and Emmanuel Levinas,” Dissrtation Abstracts International, 65(03) : 968-A ; September 2004.

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองบัวรี ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดด้านตัวแปรเป็น ๒ ตัวแปร ดังแผนภาพที่ ๒.๑

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย
- ๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี สำหรับนักเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรีเป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research) เป็นการผสมผสานระหว่างงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีโครงสร้างการสัมภาษณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Structured Interview) ซึ่งข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหารและครูให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่มีคุณภาพ จำนวน ๘ คน

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา) และโรงเรียนอุดมศึกษา อำเภอเมืองนนทบุรี แต่เนื่องจากว่าโรงเรียนแต่ละโรงเรียนมีนักเรียนไม่เท่ากันจึงใช้วิธีการสุ่มหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตารางสำเร็จรูปคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง R.V.Krejcie และ D.W.Moran^๑ เป็นการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างไว้ตั้งแต่จำนวนประชากร ๑๐-๗,๐๐๐ ราย แสดงขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามจำนวนประชากร และได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๖๙ คนแสดง ดังตารางที่ ๓.๑

^๑ ฉานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ, พิมพ์ครั้งที่ ๙ (กรุงเทพมหานคร:พิมพ์ที่ บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๘-๔๙.

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ชื่อโรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
โรงเรียนอุดมศึกษา	๒๖๑	๑๔๕
โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา)	๔๒	๒๔
รวม	๓๐๓	๑๖๙

๓.๓ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างด้วยขั้นตอนดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี จากเอกสารแนวคิดทฤษฎี ตำรา วาสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสอบถามให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี

๓. นำแบบสอบถามทั้งแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามที่สร้างไปให้ผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง ๕ ท่าน (คุณนก ค) ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน เพื่อหาค่า (IOC) และได้ค่า IOC มากกว่า ๐.๐๕ จากนั้นนำเสนอกรรมการที่ปรึกษาอีกครั้ง ก่อนทดลองใช้เครื่องมือกลุ่มที่ไม่ใช่เป้าหมายต่อไป

๔. นำแบบสอบถามฉบับเดียวกัน ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่กลุ่มเป้าหมาย จำนวน ๓๐ ฉบับ ที่เป็นผู้บริหารและครูโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี

๕. นำข้อมูลนำแบบสอบถามฉบับเดียวกัน จำนวน ๓๐ ฉบับที่เก็บกลับคืนมานำไปวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม และได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๔๕๔

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้วิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๔ ตอนดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

และแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนการประเมินค่า (Rating scale) มีเกณฑ์การแบ่งคะแนนเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

๕ หมายถึง	มีการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที มากที่สุด
๔ หมายถึง	มีการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที มาก
๓ หมายถึง	มีการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที ปานกลาง
๒ หมายถึง	มีการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที น้อย
๑ หมายถึง	มีการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวที่
สำหรับนักเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๔ แบบสอบถามข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวที่ สำหรับ
นักเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

๑. ติดต่อประสานงานโครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหาร
การศึกษาเพื่อหนังสือผู้อำนวยการโรงเรียน โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) โรงเรียนอุดมศึกษา
อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๒. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นทั้งแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามความคิดเห็นจากกลุ่ม
ประชากรไปเก็บข้อมูลจาก ผู้บริหาร ครูและนักเรียน โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) โรงเรียน
อุดมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายด้วยตนเอง ตามวันเวลาที่นัดหมายไว้ได้
แล้วนำข้อมูลแบบสอบถามกลับมาเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลดังนี้

๑. วิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้วิธี
หาค่าความถี่ แล้วสรุปออกมาเป็นคำร้อยละ

๒. วิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของได้แก่ ผู้บริหารและครูโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต ๒ ทั้ง ๒ โรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี เพื่อหา
ค่าเฉลี่ยเพื่อหาค่าเฉลี่ย (μ) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) โดยใช้เกณฑ์การเฉลี่ยการแปลผล
ดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐-๕.๐๐ แสดงว่า มีการปลูกฝังความกตัญญู มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐-๔.๔๙ แสดงว่า มีการปลูกฝังความกตัญญู มาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐-๓.๔๙ แสดงว่า มีการปลูกฝังความกตัญญู ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐-๒.๔๙ แสดงว่า มีการปลูกฝังความกตัญญู น้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐-๑.๔๙ แสดงว่า มีการปลูกฝังความกตัญญู น้อยที่สุด

๓. วิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริหารและครู โรงเรียนประถมศึกษานนทบุรี เพื่อ
หาค่าความแปรปรวนทางเดียว One-Way ANOVA

๔. วิเคราะห์แบบสอบถามข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวที่สำหรับ
นักเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๓.๗ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้สถิติดังต่อไปนี้

๑. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เป็นค่าสถิติพื้นฐานเกี่ยวกับค่าความถี่ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) วิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๒. สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) เพื่อหาค่า F-test (One-way Anova Analysis of Variance) ใช้ทดสอบเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของตัวแปรอิสระที่มีมากกว่าสองกลุ่ม ทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๕

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปการศึกษาทางสังคมศาสตร์ที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน

๔. โดยใช้สูตร (Percentage)

$$\text{ร้อยละ} = \frac{\text{จำนวนที่ต้องการ} \times 100}{\text{จำนวนเต็ม}}$$

๕. การหาค่าเฉลี่ยใช้สูตร (Mean)

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{n}$$

— เมื่อ X แทน ค่าเฉลี่ย

f แทน ความถี่ของข้อมูล

$\sum fx$ แทน ผลรวมของค่าความถี่ทั้งหมด

X แทน จุดกึ่งกลางของอันตรภาคชั้น

N แทน ข้อมูลทั้งหมด

๖. การหาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานใช้สูตร (Standard Deviation)

$$S = \frac{\sqrt{n\sum fx^2 - (\sum fx)^2}}{n(n-1)}$$

เมื่อ S แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

N แทน ข้อมูลทั้งหมด

$\sum fx$ แทน ผลรวมทั้งหมดความถี่คูณคะแนน

๗. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี สำหรับนักเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๘. การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์ผู้บริหารเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี สำหรับนักเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๙. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิดโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบบริบทนำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบคำถาม

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวที สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณใช้วิธีผสมผสานระหว่างปริมาณและคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อเสนอแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี และประชากรที่ใช้วิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๖๙ คน ๒ โรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ ดังตารางต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและความคิดเห็นของนักเรียนต่อการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

โดยมีสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

$\bar{x}$ = ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง

S.D. = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อการปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษที่สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๖๙ คน ๒ โรงเรียน ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ ต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนจำแนกตามเพศ

จำแนกตามเพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๖๒	๓๖.๗
หญิง	๑๐๗	๖๓.๓
รวม	๑๖๙	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนจำแนกตามเพศ พบว่านักเรียนเป็นหญิง ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๓ เป็นชาย ๖๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๗

ตารางที่ ๔.๒ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามอายุ

จำแนกตามอายุ	จำนวน	ร้อยละ
๙-๑๐ ปี	๒๙	๑๗.๒
๑๑-๑๒ ปี	๑๔๐	๘๒.๘
รวม	๑๖๙	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามอายุ พบว่า นักเรียนมีอายุ มากกว่า ๑๑-๑๒ ปี ๑๔๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๒.๘ มีอายุ ๙-๑๐ ปี ๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๒

ตารางที่ ๔.๓ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามระดับชั้นเรียน

จำแนกตามการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	๓๙	๒๓.๑
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	๕๔	๓๒.๐
ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	๗๖	๔๔.๙
รวม	๑๖๙	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามระดับชั้นเรียน พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๗๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๙ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๐ และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๑

ตารางที่ ๔.๔ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียน จำแนกตามโรงเรียน

จำแนกตามโรงเรียน	จำนวน	ร้อยละ
โรงเรียนโรงเรียนอุดมศึกษา	๑๓๔	๗๙.๓
โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา)	๓๕	๒๐.๗
รวม	๑๖๙	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียน จำแนกตามโรงเรียน พบว่า โรงเรียนโรงเรียนอุดมศึกษา ๑๓๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๙.๓ และรองลงมา คือ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา) ๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๗

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝัง
ความกตัญญูทศวรรษที่นักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี
ภาพรวม ๔ ด้าน

ความกตัญญูทศวรรษที่นักเรียน ภาพรวม ๔ ด้าน	n=๑๖๙ คน		
	($\bar{x}$)	(S.D.)	ความคิดเห็น
๑. ความกตัญญูต่อบุคคล	๔.๕๙	๐.๔๔	มากที่สุด
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน	๔.๓๘	๐.๖๐	มาก
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์	๔.๔๑	๐.๔๙	มาก
๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม	๔.๔๗	๐.๔๐	มาก
ภาพรวม ๔ ด้าน	๔.๔๖	๐.๔๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของนักเรียน ภาพรวม
๔ ด้าน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๒

รายชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด คือ ความกตัญญูต่อบุคคล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๙ ค่า
เบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๔ อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ ๔.๔๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๐ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๕ ความกตัญญูต่อสัตว์ มี
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๙ และชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ความ
กตัญญูต่อสถาบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝังความมกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความมกตัญญูต่อบุคคล

๑.ความมกตัญญูต่อบุคคล		n=๑๖๙ คน		
		($\bar{x}$)	(S.D.)	ความคิดเห็น
๑.	นักเรียนมีเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์	๔.๖๓	๐.๕๔	มากที่สุด
๒.	นักเรียนปฏิบัติตนอยู่ในโอวาทของพ่อแม่	๔.๕๙	๐.๖๓	มากที่สุด
๓.	นักเรียนสร้างจิตสำนึกแก่บุพการีเป็นผู้มีพระคุณต่อนักเรียนมาก	๔.๕๑	๐.๕๙	มากที่สุด
๔.	นักเรียนยินดีและปฏิบัติตนตามคำแนะนำที่ดีในทางที่ทำให้เกิดความมกตัญญู	๔.๗๒	๐.๕๘	มากที่สุด
๕.	นักเรียนปฏิบัติทั้งต่อหน้าและลับหลังด้วยความมกตัญญูทเวที	๔.๕๒	๐.๘๑	มากที่สุด
ภาพรวม		๔.๕๖	๐.๕๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของนักเรียน ภาพรวม ๕ ข้อ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๒

รายข้อ อยู่ในระดับมากที่สุด เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ นักเรียนยินดีและปฏิบัติตนตามคำแนะนำที่ดีในทางที่ทำให้เกิดความมกตัญญู มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๘ รองลงมา ได้แก่ นักเรียนมีเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๔ นักเรียนปฏิบัติตนอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๙ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๓ นักเรียนปฏิบัติทั้งต่อหน้าและลับหลังด้วยความมกตัญญูทเวที มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๑ และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนสร้างจิตสำนึกแก่บุพการีเป็นผู้มีพระคุณต่อนักเรียนมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๙ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อสถาบัน

๒.ความกตัญญูต่อสถาบัน		n=๑๖๙ คน		
		($\bar{x}$)	(S.D.)	ความคิดเห็น
๑.	นักเรียนประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของชาติ	๔.๖๓	๐.๕๓	มากที่สุด
๒.	นักเรียนมีความรักสามัคคีกันในหมู่เพื่อน	๔.๖๑	๐.๕๙	มากที่สุด
๓.	นักเรียนทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ทำนุบำรุงสาธารณสมบัติของชาติ	๔.๔๑	๐.๘๒	มาก
๔.	นักเรียนจงรักภักดีศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัยต่อองค์พระมหากษัตริย์	๔.๑๒	๐.๗๗	มาก
๕.	นักเรียนประพฤติปฏิบัติรักษาชื่อเสียงของประเทศชาติ	๔.๑๕	๐.๗๘	มาก
ภาพรวม		๔.๓๘	๐.๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของนักเรียน ภาพรวม ๕ ข้อ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐

รายชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๓ รองลงมา ได้แก่ นักเรียนมีความรักสามัคคีกันในหมู่เพื่อน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๙ รายชื่ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ นักเรียนทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ทำนุบำรุงสาธารณสมบัติของชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๒ นักเรียนประพฤติปฏิบัติรักษาชื่อเสียงของประเทศชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๘ และชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนจงรักภักดีศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัยต่อองค์พระมหากษัตริย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๗ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝัง
ความมกตัญญูทวท่สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี
ด้านความมกตัญญูต่อบุคคล

๓.ความมกตัญญูต่อสัตว์	n=๑๖๙ คน		
	($\bar{x}$)	(S.D.)	ความคิดเห็น
๑. นักเรียนให้การดูแลสัตว์เลี้ยง	๔.๓๑	๐.๘๐	มาก
๒. นักเรียนมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทุกชนิด	๔.๐๖	๐.๗๒	มาก
๓. นักเรียนไม่ข่มเหง ไม่ดูหมิ่นสรรพสัตว์	๔.๒๕	๐.๗๘	มาก
๔. นักเรียนไม่ล่าสัตว์ ทารุณสัตว์	๔.๖๓	๐.๖๓	มากที่สุด
๕. นักเรียนแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์	๔.๗๙	๐.๕๑	มากที่สุด
ภาพรวม	๔.๔๑	๐.๔๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของนักเรียน ภาพรวม
๕ ข้อ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๙

รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๙
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๑ นักเรียนไม่ล่าสัตว์ ทารุณสัตว์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๖๓ ค่า
เบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๓ รองลงมารายข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ นักเรียนให้การดูแลสัตว์เลี้ยง
มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๐นักเรียนไม่ข่มเหง ไม่ดูหมิ่นสรรพสัตว์ มี
ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๘ และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนมี
ความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทุกชนิดมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๒
ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ความคิดเห็นต่อแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษที่สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อบุคคล

๔.ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม		n=๑๖๙ คน		
		($\bar{x}$)	(S.D.)	ความคิดเห็น
๑.	นักเรียนไม่ทำลายดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้	๔.๗๘	๐.๔๖	มากที่สุด
๒.	นักเรียนรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ ถนน ทางเท้า	๔.๓๓	๐.๖๖	มาก
๓.	นักเรียนใช้สิ่งของสวนสาธารณะอย่างระมัดระวัง	๔.๔๖	๐.๕๑	มาก
๔.	นักเรียนดูแลและไม่ทำสิ่งให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ	๔.๓๘	๐.๙๐	มาก
๕.	นักเรียนช่วยดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติ	๔.๓๗	๐.๘๐	มาก
ภาพรวม		๔.๔๗	๐.๕๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของนักเรียน ภาพรวม ๕ ข้อ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๐

รายข้อ อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนไม่ทำลายดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๗๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๖ รองลงมาเรียงตามอยู่ในระดับมาก ได้แก่ นักเรียนใช้สิ่งของสวนสาธารณะอย่างระมัดระวัง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๑ นักเรียนดูแลและไม่ทำสิ่งให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๐ และรายข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ ถนน ทางเท้า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๓ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๖ ตามลำดับ

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษที่สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล : ใครก็ตามที่เคยมีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงไร จะต้องกตัญญูรู้คุณท่าน ติดตามระลึกถึงเสมอด้วยความซาบซึ้งพยายามหาโอกาสตอบแทนคุณท่านให้ได้ โดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ บิดามารดา ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ พระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม จะต้องตามระลึกนึกถึงพระคุณของท่านให้จงหนัก ให้ปฏิบัติตัวให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ

๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน : ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีเป็นพลเมืองดีของชาติ เช่น ถ้าเป็นเด็กต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีความรับผิดชอบ มีกิริยามารยาทงดงาม มีความซื่อสัตย์ และมีความเมตตากรุณา เป็นต้น ศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัยมีความสามัคคี รวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว รักใคร่กลมเกลียวกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความขยันหมั่นเพียรไม่

ให้อดอย เพียรพยายามที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า รักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง เพื่อจะได้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพสามารถทำประโยชน์ให้ประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ : สัตว์ที่มีคุณต่อเราในฐานะที่สัตว์มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดี จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปราณีให้เหมาะสม เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้งาน จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปราณี ไม่เขี่ยนมมันจนเหลือเกิน อย่าใช้งานหนักจนเป็นการทรมาน และเลี้ยงดูให้อาหารอย่าให้อดอยากให้ได้กินได้นอนได้พักผ่อนตามเวลา

๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม : ของสิ่งใดก็ตามที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือ ธรรมะ หนังสือเรียน สถานศึกษา วัด ต้นไม้ ป่าไม้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการหาเลี้ยงชีพ ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคตสิ่งแวดล้อมก็มีอุปการคุณต่อมนุษย์เราเป็นอย่างมาก กล่าวคือ แผ่นดินให้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แม่น้ำลำคลองให้น้ำดื่ม น้ำใช้ และเป็นแหล่งอาหารของเรา ป่าไม้ให้ยาสมุนไพรช่วยรักษาโรคให้ความร่มรื่น การทำลายป่าก็เท่ากับการทำลายสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อาศัยอยู่ของสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลายจึงควรกตัญญูต่อแผ่นดินที่เราอาศัย ต่อป่า ต่อแม่น้ำลำคลองและแสดงกตเวทิต์ช่วยกันดูแลรักษาสภาพของสิ่งแวดล้อม ความเมตตา กรุณา เป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดี และเสียสละต่อบุคคลอื่น บุคคลที่มีความรัก ความเมตตาจะไม่ทำลายสัตว์ป่า ไม่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกต่างๆ ความเมตตากรุณาจะทำให้สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมก็ตาม

โดยรวมสรุปได้ว่า ความกตัญญู เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งอาศัยสิ่งเหล่านี้ อีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมคุณลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย

๔.๓ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

การสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษานนนทบุรี ประเด็นทั้ง ๔ ด้าน คือ ๑. ความกตัญญูต่อบุคคล ๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน ๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ ๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสรุปผลบทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทั้ง ๘ ท่าน คือ

๑. ดร.สันต์ สุขสีทอง	ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
๒. นายธีระชัย สุขสีทอง	รองผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา

- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๓. นางอมรรัตน์ บัวม่วง ครูโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๔. นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์ ครูโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๕. นายบัญชา ลุประสงค์ ครูโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๖. นายธีรชีพ ไกรธีรางกูล ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา)
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๗. นายสุรการ สร้อยเรืองศรี ครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา)
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๘. นางสมลักษณ์ จอมแปง ครู คศ.๒ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา)
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
- ซึ่งมีรายละเอียดจากคำสัมภาษณ์ในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล

ความกตัญญูต่อบุคคล ดร.สันต์ สุขสีทอง ให้คำสัมภาษณ์ว่า ทางโรงเรียนการดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างหลากหลายวิธีการ เช่น การจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีไทยวิถีพุทธ กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ กิจกรรมวันที่ ๕ ธันวาคมหาราช กิจกรรมวันครูแห่งชาติ กิจกรรมเหล่านี้ทางโรงเรียนได้เน้นการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความกตัญญูแก่นักเรียนโดยตรง^๑ มีความสอดคล้องกับ นายธีระชัย สุขสีทอง ให้คำสัมภาษณ์ว่า โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคมหาราช วันเข้าพรรษา มีการนิมนต์พระมาเทศน์ มีการรักษาศีลและปฏิบัติธรรม เพื่อการกระตุ้นคุณธรรมให้นักเรียนประจำ^๒ มีความสอดคล้องกับ นางอมรรัตน์ บัวม่วง ให้คำสัมภาษณ์ว่า สอนนักเรียนเสมอว่าการไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต และการบูชาคนควรบูชา นี่เป็นอุดมมงคล คบคนเช่นใด ก็เป็นเช่นนั้น^๓ มีความสอดคล้องกับ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์ ให้คำสัมภาษณ์ว่า มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ ไม่ก้าวร้าว

^๑ สัมภาษณ์ ดร.สันต์ สุขสีทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^๒ สัมภาษณ์ นายธีระชัย สุขสีทอง, รองผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^๓ สัมภาษณ์ นางอมรรัตน์ บัวม่วง, ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

วางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งวาจาและท่าทางการแสดงออก มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น พร้อมให้ความช่วยเหลือ แบ่งปัน เสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม^๔ มีความสอดคล้องกับ นายบัญชา ลุประสงค์ ให้คำสัมภาษณ์ว่า ให้นักเรียนได้รู้จักคุณธรรมตามหลักศาสนาว่าความกตัญญูนั้น เป็นสิ่งดีสำหรับคนทุกคน ให้นักเรียนคิดหลักตรงนี้ว่าถ้านักเรียนกตัญญูกับพ่อแม่ กตัญญูกับครู อาจารย์ เมื่อเราโตขึ้นสิ่งที่เรากระทำความดีในศาสนานั้น บ่งบอกไว้ว่าถ้าทำดีเราก็จะได้รับผลดีตอบแทนชะนั้นเมื่อเรายังเป็นนักเรียนอยู่ เมื่อเรามีความกตัญญูทวดทวดต่อแม่พ่อแม่ก็ดี ผู้มีพระคุณ^๕ มีความสอดคล้องกับ นายธีรชีพ ไกรธีรางกูล ให้คำสัมภาษณ์ว่า มีการจัดกิจกรรมกระตุ้นความสนใจให้นักเรียนเห็นความสำคัญของกิจกรรมความกตัญญู เช่น กิจกรรมวันครู กิจกรรมวันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ และวันสำคัญต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา และให้นักเรียนตนเป็นผู้มีความกตัญญู^๖ มีความสอดคล้องกับ นายสุรการ สร้อยเรืองศรี ให้คำสัมภาษณ์ว่า มีการนิมนต์พระมาเทศน์ มีการรักษาศีลและปฏิบัติธรรม เพื่อการกระตุ้นคุณธรรมให้แก่ักเรียนประจำ^๗ มีความสอดคล้องกับ นางสมลักษณ์ จอมแปง ให้คำสัมภาษณ์ว่า การยกย่องให้เกียรติและมอบทุนการศึกษาให้เพื่อเป็นการกระตุ้น^๘

สรุปได้ว่า แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดทวดที่ สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อบุคคล การแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ญาติและบุพการี เป็นบ่อเกิดของความรักความเมตตา บ่งบอกไว้ว่าถ้าทำดีเราก็จะได้รับผลดีตอบแทนต่อผู้มีพระคุณเริ่มจากคนใกล้ชิดสนิทสนม ในวงศ์ตระกูลของตนขยายวงกว้างออกไปจนกระทั่งหาขอบเขตไม่ได้ เป็นสิ่งล้ำค่าจนสังคมในโลกมีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่ง

๒.ความกตัญญูต่อสถาบัน

ความกตัญญูต่อสถาบัน ดร.สันต์ สุขสีทอง ให้คำสัมภาษณ์ว่า สอนให้นักเรียนต้องจงรักภักดีและรักษาไว้ซึ่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดของชาติ เป็นที่เคารพสักการะบูชาของประชาชนชาวไทยทุกคน^๙ มีความสอดคล้องกับ นายธีระชัย สุขสีทอง ให้คำสัมภาษณ์ว่า ส่งเสริมและรักษาเกียรติของชาติ ภาควิชาใจในความเป็นไทยและนิยมไทย และช่วยกันรักษาความเป็นไทยไว้ ดังเช่นพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “ขอให้ทุกคนระลึกถึงว่า ทุกคนมีหน้าที่ทั้งนั้นที่จะรักษาความเป็นไทยนี้ไว้ทั้งในใจ ทั้งในหมู่คนทั้งชาติ”^{๑๐} มีความสอดคล้องกับ นางอมรรัตน์ บัวม่วง ให้คำสัมภาษณ์ว่า ทางโรงเรียนจัดให้มีประกวดกิจกรรมด้านคุณธรรม ประกาศยกย่องและมอบรางวัลมีทำเนียบนักเรียนดีมีคุณธรรมประกาศชื่อหน้าเสาธงเพื่อเป็นแรงจูงใจ^{๑๑} มีความสอดคล้องกับ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์ ให้คำสัมภาษณ์ว่า มีการยกย่องนักเรียน

^๔ สัมภาษณ์ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์, ครูโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^๕ สัมภาษณ์ นายบัญชา ลุประสงค์, ครูโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^๖ สัมภาษณ์ นายธีรชีพ ไกรธีรางกูล, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา), ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^๗ สัมภาษณ์ นายสุรการ สร้อยเรืองศรี, ครูโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา), ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^๘ สัมภาษณ์ นางสมลักษณ์ จอมแปง, ครู คศ.๒ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา), ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^๙ สัมภาษณ์ ดร.สันต์ สุขสีทอง, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายธีระชัย สุขสีทอง, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางอมรรัตน์ บัวม่วง, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

ที่มีความประพฤติปฏิบัติดีด้านคุณธรรม โรงเรียนได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกรายวิชา^{๑๒} มีความสอดคล้องกับ นายธีรชีพ ไกรธีรางกู ให้คำสัมภาษณ์ว่า ทางโรงเรียนสร้างเสริมความสามัคคีของคนในชาติ มีความเมตตากรุณาต่อกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีและความมั่นคงของชาติ^{๑๓} มีความสอดคล้องกับ นายสุรการ สร้อยเรื่องศรี ให้คำสัมภาษณ์ว่า การจัดอบรมนักเรียนในเรื่องของบุคคลต้นแบบต่าง ๆ ทั้งการประกวดการเล่านิทานเกี่ยวกับบุคคลต้นแบบ เช่น ต้นแบบของความกตัญญู ต้นแบบการศึกษาเล่าเรียน ครูทุกคนในโรงเรียนควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน และบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีของปวงชนชาวไทยทุกคน คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช^{๑๔}

สรุปได้ว่า แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทุกเวที สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อสถาบัน ความกตัญญูต่อชาติต่อประเทศชาติ คือ การรู้จักบุญคุณของประเทศชาติที่ให้ความสงบสุขอยู่ในปัจจุบัน มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทยที่มี ๓ สถาบันเป็นหลัก คือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งคนไทยทุกคนเคารพเทิดทูน เราควรแสดงความกตัญญูต่อสถาบันประเทศชาติ ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีเป็นพลเมืองดีของชาติ เช่น ถ้าเป็นเด็กต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีความรับผิดชอบ มีกิริยามารยาทงดงาม มีความซื่อสัตย์ และมีความเมตตากรุณา เป็นต้น ศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัย เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ จะต้องประกอบอาชีพสุจริต รู้จักเลี้ยงชีพและแสวงหาทรัพย์ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต บำรุงรักษาชาติด้วยการเสียภาษี การใช้จ่ายสิ่งของของตนเอง และของสาธารณะอย่างเห็นคุณค่า และประหยัดอดออมไม่ฟุ่มเฟือย มีความสามัคคี รวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว รักใคร่กลมเกลียวกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความขยันหมั่นเพียรไม่ทอดทิ้ง เพียรพยายามที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า รักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงเพื่อจะได้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพสามารถทำประโยชน์ให้ประเทศชาติได้อย่างเต็มที่ รักษาและหวงแหนวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชาติ จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเคร่งครัด

๓.ความกตัญญูต่อสัตว์

ความกตัญญูต่อสัตว์ ดร.สันต์ สุขสีทอง ให้คำสัมภาษณ์ว่า สัตว์ที่มีคุณต่อเรา เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้งาน จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปราณีไม่เข่นแค้นจนเกินไป อย่าใช้งานหนักจนเป็นการทรมานและต้องเลี้ยงดูให้อาหารอย่าให้อดอยากให้ได้กินไดนอนพักผ่อนมีความสอดคล้องกับ นายธีระชัย สุขสีทอง ให้คำสัมภาษณ์ว่า สัตว์ที่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์มากมายทีเดียว แม้แต่มูลสัตว์บางชนิด ก็ใช้ทำปุ๋ยได้เป็นอย่างดี^{๑๕} มีความสอดคล้องกับ นางอมรรัตน์ บัวม่วง ให้คำสัมภาษณ์ว่า สัตว์ก็เป็นสัตว์ที่มีความซื่อสัตย์สูงและกตัญญูรู้คุณ^{๑๖} มีความสอดคล้องกับ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์ ให้คำสัมภาษณ์ว่า สัตว์หลายชนิดที่ให้ประโยชน์และความรู้ ไม่ทำร้ายสัตว์หรือรังแกทารุณสัตว์^{๑๗} มีความ

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายธีรชีพ ไกรธีรางกู, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายสุรการ สร้อยเรื่องศรี, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายธีระชัย สุขสีทอง, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางอมรรัตน์ บัวม่วง, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

สอดคล้องกับ นายธีรชีพ ไกรธีรางกูล ให้คำสัมภาษณ์ว่า วัว ควาย และสัตว์อีกหลายชนิดเป็นสัตว์ที่ทำงานและให้เนื้อเป็นอาหารแก่เราจึงต้องเลี้ยงดูดูแลไม่ให้ลำบาก^{๑๘} มีความสอดคล้องกับ นายสุรการ สร้อยเรืองศรี ให้คำสัมภาษณ์ว่า สุนัขเป็นสัตว์ที่เลี้ยงไว้เพื่อเฝ้าบ้านและบางครั้งก็เป็นเพื่อนก็ต้องดูแลให้อาหารให้ที่นอนและพาไปเดินเล่น^{๑๙} มีความสอดคล้องกับ นางสมลักษณ์ จอมแปง ให้คำสัมภาษณ์ว่า ไม่ควรมองว่าสัตว์เหล่านั้นเป็นแค่สำหรับใช้ประโยชน์อย่างเดียว แต่ควรมองในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณประโยชน์ ที่อาศัยอยู่ร่วมโลกเดียวกัน^{๒๐}

สรุปได้ว่า แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูท่เวที สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อสัตว์ ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและเพราะความแค้นควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ดุจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณ กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลาง^{๒๑} การที่มนุษย์ได้ใช้งานสัตว์แล้ว จะต้องตระหนักให้มาก ก็คือ ไม่ควรมองว่าสัตว์เหล่านั้นเป็นแค่สำหรับใช้ประโยชน์อย่างเดียว แต่ควรมองในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณประโยชน์ ที่อาศัยอยู่ร่วมโลกเดียวกัน ไม่มีการผจญสัตว์ อย่างเช่น การเล่นกีฬาปล่อยให้สุนัขกัดกันจนตาย หรือการชนไก่จนตาย และยังมีตัวอย่างอีกมากมายที่น่าเป็นห่วงในสถานการณ์สังคมไทยปัจจุบัน และในอนาคต

๔.ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม ดร.สันต์ สุขสีทอง ให้คำสัมภาษณ์ว่า ธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ และสิ่งของทุกอย่างล้วนมีคุณต่อเราเสมอ เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่างๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า^{๒๒} มีความสอดคล้องกับ นายธีระชัย สุขสีทอง ให้คำสัมภาษณ์ว่า ปลูกฝังจิตสำนึกนักเรียนให้กตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งมวล^{๒๓} มีความสอดคล้องกับ นางอมรรัตน์ บัวม่วง ให้คำสัมภาษณ์ว่า ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายากควรเก็บรักษามิให้สูญไป บางครั้งหากจำเป็นต้องใช้ ต้องใช้อย่างประหยัด^{๒๔} มีความสอดคล้องกับ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์ ให้สัมภาษณ์ว่า การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ประโยชน์ตามความต้องการอย่างมีเหตุมีผลต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อเอื้อให้อำนวยให้เกิดคุณภาพสูงสุดในการสนองความต้องการอยู่ของมนุษย์ถาวรต่อไป^{๒๕} มีความสอดคล้องกับ นายบัญชา ลุประสงค์ ให้คำสัมภาษณ์ว่า แผ่นดิน ป่าไม้ แม่น้ำลำคลองเป็นที่ทำมาหากินสำคัญของมนุษย์ นักเรียนต้องให้ความกตัญญูต่อทรัพยากรธรรมชาติ ดูแลรักษาสภาพให้คงเดิม^{๒๖} มีความสอดคล้องกับ นายธีรชีพ ไกรธีรางกูล ให้คำสัมภาษณ์ว่า ไม่ตัด

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายธีรชีพ ไกรธีรางกูล, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายสุรการ สร้อยเรืองศรี, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางสมลักษณ์ จอมแปง, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๑} พ.บ. (ไทย) ๒๕/๑๔๕-๑๕๐/๕๓๓-๕๓๔.

^{๒๒} สัมภาษณ์ ดร.สันต์ สุขสีทอง, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายธีระชัย สุขสีทอง, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางอมรรัตน์ บัวม่วง, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๕} สัมภาษณ์ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายบัญชา ลุประสงค์, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

ต้นไม้ เผาป่า ทำลายป่า ไม่ทิ้งของเสียปฏิกูลลงในแม่น้ำและธรรมชาติ ประหยัดน้ำ ประหยัดไฟ เมื่อไม่ได้ใช้งาน^{๒๗} มีความสอดคล้องกับ นายสุรการ สร้อยเรืองศรี ให้คำสัมภาษณ์ว่า อนุรักษ์ คือ การนำกลับมาใช้ใหม่ หรือแปลงสภาพเป็นอีกรูปแบบอื่น^{๒๘} มีความสอดคล้องกับ นางสมลักษณ์ จอมแปง ให้คำสัมภาษณ์ว่า รู้จักพอเพียง ประหยัด และใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอประมาณ^{๒๙}

สรุปได้ว่า แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเวที สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม การแสดงความกตัญญูทวดเวที สิ่งแวดล้อมก็มีอุปการคุณต่อมนุษย์เราเป็นอย่างมาก กล่าวคือ แผ่นดินให้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แม่น้ำลำคลองให้น้ำดื่ม น้ำใช้ และเป็นแหล่งอาหารของเรา ป่าไม้ให้ยาสมุนไพรช่วยรักษาโรคให้ความร่มรื่น การทำลายป่าก็เท่ากับการทำลายสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อาศัยอยู่ของสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลายจึงควรกตัญญูต่อแผ่นดินที่เราอาศัย ต่อป่า ต่อแม่น้ำลำคลองและแสดงทวดเวทีคือช่วยกันดูแลรักษาสภาพของสิ่งแวดล้อม ความเมตตา กรุณา เป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดี และเสียสละต่อบุคคลอื่น บุคคลที่มีความรักความเมตตาจะไม่ทำลายสัตว์ป่า ไม่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกต่างๆ ความเมตตา กรุณาจะทำให้สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมก็ตาม

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายธีรชีพ ไกรธีรางกุล, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายสุรการ สร้อยเรืองศรี, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

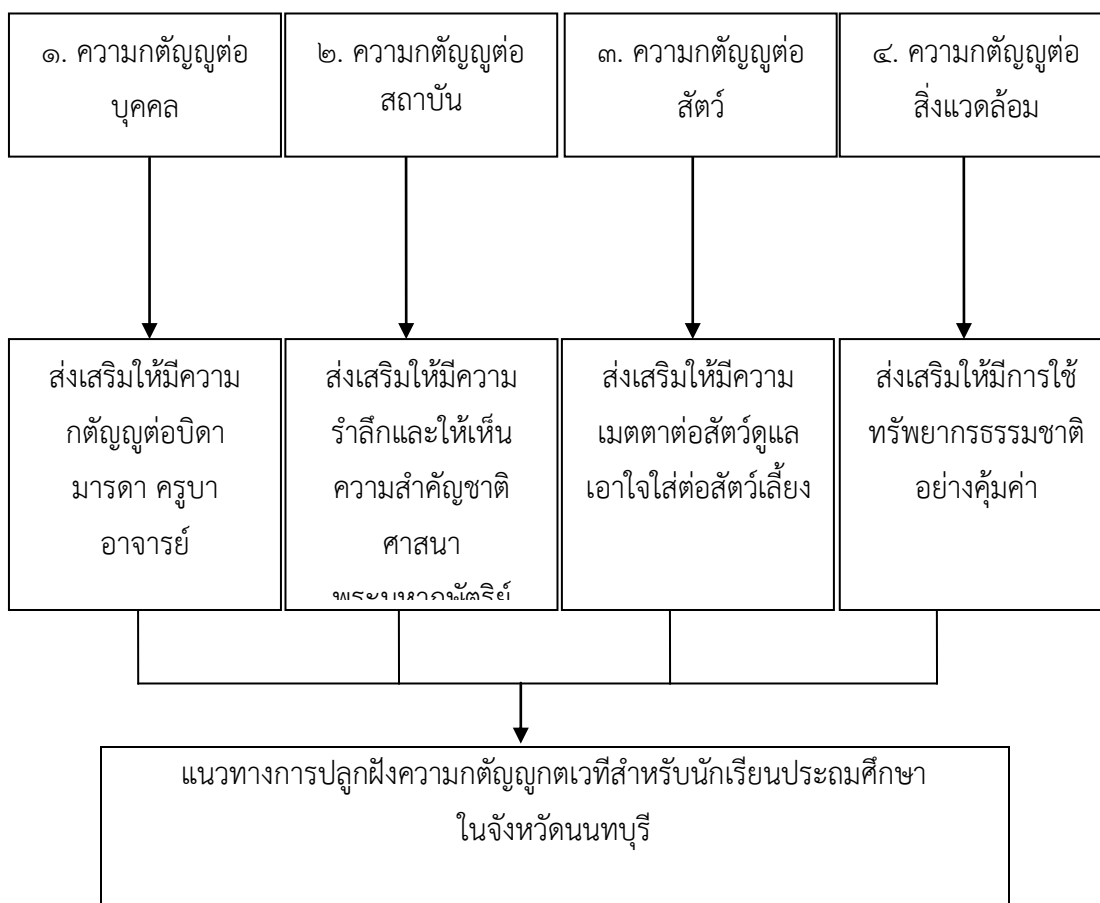
^{๒๙} สัมภาษณ์ นางสมลักษณ์ จอมแปง, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

๔.๔ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ใน จังหวัดนนทบุรี ครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบถึงระดับความคิดเห็นที่แตกต่างกันของผู้บริหารและครูโรงเรียน แต่ละโรงเรียนจากผลการสัมภาษณ์บุคคลเชิงลึกเกี่ยวกับข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียนเกี่ยวกับการ ปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีแก่นักเรียน ทั้ง ๔ ด้าน คือ

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์
๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะที่จะนำไปสู่แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียน ประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี ครั้งต่อไป และผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ได้ ดัง แผนภาพที่ ๔.๑

แผนภาพที่ ๔.๑ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรีได้ดียิ่งขึ้นผู้วิจัยพอถึงสรุปข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางเพื่อจัดกิจกรรมการปลูกฝัง คุณธรรม ได้ดังนี้

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล : ส่งเสริมให้มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์

ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับ อุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่ง อาศัยสิ่งเหล่านี้อีก

๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน : ส่งเสริมให้มีความรำลึกและให้เห็นความสำคัญชาติ ศาสนา

ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีความรับผิดชอบ มีกิริยามารยาทงดงาม มีความซื่อสัตย์ และมีความ เมตตากรุณา เป็นต้น ศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัยมีความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว รักใคร่ กลมเกลียวกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ : ส่งเสริมให้มีความเมตตาต่อสัตว์ดูแลเอาใจใส่ต่อสัตว์เลี้ยง

การ ไม่ข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารภนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและเพราะความแค้นควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ดุจมารดา เฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต

๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม : ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า

แผ่นดินให้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แม่น้ำลำคลองให้น้ำดื่ม น้ำใช้ และเป็นแหล่งอาหารของ เรา ป่าไม้ให้ยาสมุนไพรช่วยรักษาโรคให้ความร่มรื่น การทำลายป่าก็เท่ากับการทำลายสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อาศัยอยู่ของสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลายจึงควรกตัญญูต่อแผ่นดินที่เราอาศัย ต่อป่า ต่อแม่น้ำ ลำคลองและแสดงกตเวทีคือช่วยกันดูแลรักษาสภาพของสิ่งแวดล้อม

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ๒) เพื่อเสนอแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี และประชากรที่ใช้วิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๖๙ คน ๒ โรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ขั้นตอนการวิจัยต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวี สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี มีดังต่อไปนี้

๕.๑.๑. ผลการวิจัยสภาพการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของนักเรียน ภาพรวม ๔ ด้าน อยู่ในระดับมาก รายละเอียดอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ความกตัญญูต่อบุคคล อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม ความกตัญญูต่อสัตว์ และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ความกตัญญูต่อสถาบัน ตามลำดับ

ด้านที่ ๑ ความกตัญญูต่อบุคคล ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อบุคคล ภาพรวม ๕ รายข้ออยู่ในระดับมาก รายละเอียดทุกด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ นักเรียนยินดีและปฏิบัติตามคำแนะนำที่ดีในทางที่ทำให้เกิดความกตัญญู มี รองลงมา ได้แก่ นักเรียนมีเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ นักเรียนปฏิบัติตามอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ นักเรียนปฏิบัติทั้งต่อหน้าและลับหลังด้วยความกตัญญูทวดเทวี และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนสร้างจิตสำนึกแก่บุพการีเป็นผู้มีพระคุณต่อนักเรียนมาก ตามลำดับ

ด้านที่ ๒ ความกตัญญูต่อสถาบัน ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังความกตัญญูทวดเทวีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี รายละเอียดความคิดเห็นของนักเรียน ภาพรวม ๕ ข้อ อยู่ในระดับมาก รายละเอียดที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของชาติ รองลงมา ได้แก่ นักเรียนมีความรักสามัคคีกันในหมู่เพื่อน รายละเอียดอยู่ในระดับมาก ได้แก่ นักเรียนทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ทำนุบำรุงสาธารณสมบัติของชาติ นักเรียนประพฤติปฏิบัติรักษาชื่อเสียงของประเทศชาติ และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนจงรักภักดีศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัยต่อองค์พระมหากษัตริย์ ตามลำดับ

ด้านที่ ๓ ความกตัญญูต่อสัตว์ ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังความกตัญญู กตเวทิตะสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อสัตว์ ภาพรวม ๕ ข้ออยู่ในระดับมาก รายชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนแม่เมตตาให้สรรพสัตว์ นักเรียนไม่ล่า สัตว์ ทารุณสัตว์ รองลงมารายชื่อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ นักเรียนให้การดูแลสัตว์เลี้ยง นักเรียนไม่ข่ม เหย่ง ไม่ดูหมิ่นสรรพสัตว์ และชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทุกชนิด ตามลำดับ

ด้านที่ ๔ ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังความ กตัญญู กตเวทิตะสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อ สิ่งแวดล้อม ภาพรวม ๕ ข้อ อยู่ในระดับ รายชื่อ อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนไม่ทำลายดิน แห้งน้ำ ป่าไม้ รองลงมารายชื่ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ นักเรียนใช้สิ่งของสาธารณะอย่าง ระมัดระวัง นักเรียนดูแลและไม่ทำสิ่งให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ และรายชื่ออยู่ใน ระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ ถนน ทางเท้า ตามลำดับ

๕.๑.๒ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญู กตเวทิตะสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล : ใครก็ตามที่เคยมีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงไร จะต้องกตัญญูรู้คุณท่าน ติดตามระลึกถึงเสมอด้วยความซาบซึ้งพยายามหาโอกาสตอบแทนคุณท่านให้ ได้ โดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ ปิตามารดา ครู อุปัชฌาย์อาจารย์ พระมหากษัตริย์หรือ ผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม

๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน : ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีเป็นพลเมืองดีของชาติ เช่น ถ้า เป็นเด็กต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน มีความรับผิดชอบ มีกิริยามารยาทงดงาม มี ความซื่อสัตย์ และมีความเมตตากรุณา เป็นต้น ศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัยมีความสามัคคี รวม เป็นน้ำหนึ่งใจเดียว รักใคร่กลมเกลียวกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

๓. ความกตัญญูต่อสัตว์ : สัตว์ที่มีคุณต่อเราในฐานะที่สัตว์มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดี จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปรานีให้เหมาะสม เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ที่ใช้งาน จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปรานี ไม่เข่นแค้นบีบบังคับจนเหลือเกิน อย่าใช้งานหนักจนเป็นการทรมาน และ เลี้ยงดูให้อาหารอย่าให้อดอยากให้ได้กินได้นอนได้พักผ่อนตามเวลา

๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม : ของสิ่งใดก็ตามที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือ ธรรมะ หนังสือเรียน สถานศึกษา วัด ต้นไม้ ป่าไม้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการหาเลี้ยงชีพ ต้องพิจารณาให้ รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลนหรือความหายากในอนาคตสิ่งแวดล้อมก็มีอุปการคุณต่อ มนุษย์เราเป็นอย่างมาก

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑. สภาพการปลูกฝังความกตัญญูท่เวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูท่เวที สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ด้านความกตัญญูต่อบุคคล การแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ญาติและบุพการี เป็นบ่อเกิดของความรักความเมตตา บ่งบอกไว้ว่าถ้าทำดีเราก็จะได้รับผลดีตอบแทนต่อผู้มีพระคุณเริ่มจากคนใกล้ชิดสนิทสนม ในวงศ์ตระกูลของตนขยายวงกว้างออกไปจนกระทั่งหาขอบเขตไม่ได้ เป็นสิ่งค้ำจุนสังคมในโลกมีความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่ง

การรู้จักบุญคุณของประเทศชาติที่ให้ความสงบสุขอยู่ในปัจจุบัน มีความภาคภูมิใจในความเป็นชาติไทยที่มี ๓ สถาบันเป็นหลัก คือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งคนไทยทุกคนเคารพเทิดทูน เราควรแสดงความกตัญญูต่อสถาบันประเทศชาติ ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีเป็นพลเมืองดีของชาติ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเคร่งครัด

การ ไม่ข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่นกันและกันในทุกโอกาส ไม่ควรปรารภนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและเพราะความแค้นควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ดุจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียวด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่ง ควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณ กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลกทั่วทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลาง^๑ การที่มนุษย์ได้ใช้งานสัตว์แล้วจะต้องตระหนักให้มาก ก็คือ ไม่ควรมองว่าสัตว์เหล่านั้นเป็นแค่สำหรับใช้ประโยชน์อย่างเดียว แต่ควรมองในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีคุณประโยชน์ ที่อาศัยอยู่ร่วมโลกเดียวกัน ไม่มีการผจญสัตว์ อย่างเช่น การเล่นกีฬาปล่อยให้สุนัขกัดกันจนตาย หรือการชนไก่จนตาย และยังมีตัวอย่างอีกมากมายที่น่าเป็นห่วงในสถานการณ์สังคมไทยปัจจุบัน และในอนาคต

การแสดงความกตัญญูท่เวทีต่อสิ่งแวดล้อมก็มีอุปการคุณต่อมนุษย์เราเป็นอย่างมาก กล่าวคือ แผ่นดินให้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน แม่น้ำลำคลองให้น้ำดื่ม น้ำใช้ และเป็นแหล่งอาหารของเรา ป่าไม้ให้ยาสมุนไพรช่วยรักษาโรคให้ความร่มรื่น การทำลายป่าก็เท่ากับการทำลายสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อาศัยอยู่ของสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นคนดีทั้งหลายจึงควรกตัญญูต่อแผ่นดินที่เราอาศัย ต่อป่า ต่อแม่น้ำ ลำคลองและแสดงกตเวทีคือช่วยกันดูแลรักษาสภาพของสิ่งแวดล้อม ความเมตตา กรุณา เป็นการแสดงความรัก ความปรารถนาดี และเสียสละต่อบุคคลอื่น บุคคลที่มีความรักความเมตตาจะไม่ทำลายสัตว์ป่า ไม่ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกต่างๆ ความเมตตา กรุณาจะทำให้สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมทางสังคมก็ตาม

ผลการวิจัยโดยรวมมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิระพงศ์ เจริญพันธุ์วงศ์ ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน โรงเรียนมีการอบรมหน้าเสาธงโดยครูเวรและครูที่ปรึกษา มีการอบรมประจำสัปดาห์และกิจกรรมเข้าค่ายพุทธบุตร และบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน โดยกำหนดกฎ ระเบียบในการอยู่ร่วมกัน เพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ส่วนสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น

^๑ พ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๔๕-๑๕๐/๕๓๓-๕๓๔.

ครูผู้สอนคือขาดเทคนิค วิธีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมด้านต่างๆ และกิจกรรมที่จัดก็ไม่สามารถดำเนินการได้ครบทุกชั้นเรียนได้ เนื่องจากขาดงบประมาณ และนักเรียนบางส่วนไม่ให้ความสนใจและไม่ตระหนักถึงความสำคัญ^๒

๕.๒.๒ แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษที่สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

ความกตัญญู เป็นคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคมมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดามารดา ครู อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้น ต้องพึ่งอาศัยสิ่งเหล่านี้อีก เช่น อาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมคุณลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่น มีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีความเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มีแม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย ความกตัญญู เป็นการกระทำความดีอย่างหนึ่งที่พึงปรารถนาของทุกคน ที่มีความกตัญญู ย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องงานวิจัยของ โกสุม เผื่อโย ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๒” ผลการวิจัย บทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในสภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๒ พบว่า ผู้บริหารและครูที่มีอายุต่างกันมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ผู้บริหารและครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างกัน^๓

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษที่สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัยเชิงนโยบาย

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล

ผู้บริหารและครูควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมด้วยรูปแบบที่หลากหลายให้ได้เรียนรู้คุณธรรมเพื่อการกระตุ้น การประกาศเกียรติคุณความความดีงามที่เขาได้กระทำเป็นประโยชน์ต่อ

^๒พิระพงศ์ เจริญพันธุ์วงศ์, “การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์, ๒๕๔๑).

^๓โกสุม เผื่อโย, “ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๒”, วิทยานิพนธ์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘).

โรงเรียน ครอบครัวและสังคม เป็นการกระตุ้นทางหนึ่ง และการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกในการเรียนรู้คุณธรรมด้วยการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักเรียนให้รู้บุญคุณของบุคคลที่มีอุปการะ

๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน

ผู้บริหารและครูควรมีแนวทางการปลูกฝังคุณธรรมเริ่มต้นด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางโรงเรียนและทางครอบครัวให้เห็นเป็นประจำในการดำเนินชีวิตประจำวัน การจัดกิจกรรมเป็นอีกแนวทางหนึ่งเพื่อให้นักเรียน เรียนรู้เรื่องความเป็นต้นแบบที่ดีเพื่อให้ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นและครูเป็นต้นแบบที่ของนักเรียนในการดำเนินชีวิต

๓. ความกตัญญูต่อสัตว์

ผู้บริหารและครูควรมีสร้างขวัญและกำลังใจให้นักเรียนที่มีคุณธรรม คือ การมอบรางวัลหรือการให้ทุนการศึกษาและให้กำลังใจด้วยชื่นชมกับนักเรียนหรือบุคคลที่ทำความดีมีประโยชน์แก่ตนและส่วนรวมและมีการประชาสัมพันธ์หน้าห้องเรียนหน้าเสาธง และการยกตัวอย่างบุคคลที่ได้รับรางวัลดีเด่นเพื่อนำมาจัดใจให้เพื่อนๆ คล้อยตามและอยากจะทำความดีขึ้นมา

๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

ผู้บริหารและครูมีการยกย่องนักเรียนที่ทำความดีเริ่ม ครูและเพื่อนๆ ในโรงเรียนและครอบครัว ด้วยการให้สิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่งเมื่อประสบผลสำเร็จในชีวิต และการชี้ให้นักเรียนมองเห็นผลของการทำความดีและผลที่ได้รับตอบแทนกลับมาเพื่อเป็นแรงใจ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

๑. ผู้ปกครอง ครอบครัว โรงเรียน วัด ให้การศึกษาอบรมเลี้ยงดู สั่งสอน การประพฤติปฏิบัติตน เพิ่มเติม ของนักเรียนให้มีความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อโรงเรียน, ต่อบ้านและครอบครัว, ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ว่ามีวิธีการอย่างไรจึงชื่อว่า กตัญญูรู้คุณ

๒. สถานศึกษาควรนำหลักจริยธรรมด้านกตัญญูต่อบุคคลที่ เข้ามาปรับใช้ให้มากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถสอดคล้องกับการงาน หน้าที่โดยอาศัยหลักธรรมกตัญญูต่อบุคคลที่ทั้ง ๔ ด้าน

๓. ควรวิจัยเรื่อง การสร้างรูปแบบการปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรมแก่นักเรียน เป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน

๔. ควรวิจัยเรื่อง การจัดกิจกรรมพื้นฐานด้านคุณธรรมและจริยธรรมด้านชีวิตประจำวันแก่นักเรียนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

๕. ควรวิจัยเรื่อง การสร้างคุณธรรมพื้นฐานแก่นักเรียนโดยเริ่มต้นจากครอบครัวเป็นเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ปกครอง

๖. ควรวิจัยเรื่อง ศูนย์การประชาสัมพันธ์นักเรียนที่มีคุณธรรมในสถานศึกษาแต่ละสถานศึกษาเพื่อเป็นแบบอย่างการทำความดี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กันยา สุวรรณแสง. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : อักษรพิทยา, ๒๕๔๒.
ชม ภูมิภาค. การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อส่วนรวม. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๘.
ธานินทร์ ศิลป์จารุ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท เอส.อาร์. พรีนติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.
พุทธทาสภิกขุ. กตัญญูกตเวทีเป็นร่วมโพธิ์ร่มไทรของโลก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.
_____. พ่อแม่สมบูรณ์แบบ. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๒๗.
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรมฉบับเดิม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕.
_____. (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
_____. (ป.อ. ปยุตฺโต). ๓ ไตร. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เฟื่องฟ้า พรีนติ้ง จำกัด, ๒๕๔๔.
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
_____. (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ ๑/ยุติ). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔.
_____. (ป.อ.ปยุตฺโต). วิธีคิดแบบโยนิโสสนมสการ วิธีคิดแบบหลักพุทธธรรม. พิมพ์โรงพิมพ์สหธรรมมิก, ๒๕๕๖.
ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนซ์, ๒๕๔๖.
วีระชัย มีชอบธรรม. สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ๖. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๗.
ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม. ค่านิยมสร้างสรรค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน ก.พ, ๒๕๔๑.

สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ. รายงานผลการ จัด
กิจกรรมส่งเสริมจิตสาธารณะ ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม. โรงเรียน
ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๒๕ ประจำปี ๒๕๕๕.
สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). มงคลยอตชีวิต ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา,
๒๕๒๘.
สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). พระธรรมเทศนาในพระราชสำนัก. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์อักษรไทย, ๒๕๔๑.

(๒) วิทยานิพนธ์:

โกสุม เพ็ญ, “ศึกษาบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารและครูโรงเรียนเอกชน
ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๒”, วิทยานิพนธ์.
(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘).

จุมพล พูลภัทรชีวิน. การวิจัยกระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม. เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๔๙.

ปนัดดา นิลพังงา. “ความสัมพันธ์ระหว่างกรอบมโนทัศน์ในการเรียนและแบบการคิดของ
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น, ๒๕๓๗).

พระครูนนทวรกิจ (มหาลาโภ). “การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ของนักเรียนระดับ
มัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พัชรี ศักดิ์. “การพัฒนาความเสียสละของนักเรียนที่มีแรงจูงใจต่างกันในการเข้าร่วมกิจกรรมยว
กาชาดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนวัดพรหมสุวรรณสามัคคี สังกัด
กรุงเทพมหานคร”. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๗).

พีระพงศ์ เจริญพันธุ์. “การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด
กรมสามัญศึกษา : กรณีศึกษาโรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์,
๒๕๔๑).

ศีลธรรม โพนะทา. “การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียน
บ้านโนนค้อ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต ๓”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๖).

สุจิตรา บุญทัน. “ปัจจัยบางประการของครอบครัวที่สัมพันธ์กับจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทิตะของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ในจังหวัดขอนแก่น”. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.. (บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑).

สุวัช พานิชวงษ์. “การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในเขต
อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี”. ปริญญานิพนธ์. (บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖).

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณครู แหล่งที่มาข้อมูล- ram elearningdavika05.
blogspot.com/2012/08/6-1.htm[สืบค้นวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณครู แหล่งที่มาข้อมูล- ram elearningdavika05.
blogspot.com/2012/08/6-1.htm[สืบค้นวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

การเสริมแรง,ที่มาของข้อมูล, <https://th.wikipedia.org/wiki/>[สืบค้น ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘],
คุรุสภา กระทรวงศึกษาธิการ, **ครูภาษาไทยดีเด่น**, แหล่งที่มาข้อมูล<http://khurusapha.thaigov.net/teach5.htm>. [สืบค้นเมื่อ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๗],

นพ.เขวง เตชะโกศ, แหล่งที่มาข้อมูลออนไลน์: <https://sites.google.com/site/51011321097inetg3/nyobay-3d> [สืบค้น ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘].

พลเอกวิจิตร กุลวณิชย์, แหล่งที่มาข้อมูลออนไลน์: <https://sites.google.com/site/51011321097inetg3/nyobay-3d> [สืบค้น ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘].

แรงจูงใจในการสอน, แหล่งข้อมูลออนไลน์: <https://sites.google.com/site/Educationalpsychology2555/bth-thi-2-thvdsi-kar-phathna/2-5>[สืบค้นเมื่อ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

วิกิพจนานุกรม, ที่มาข้อมูล, <http://th.wiktionary.org/wiki>. [๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

(๔) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ นายธีระชัย สุขสีทอง, รองผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายธีรชีพ ไกรธีรางกุล, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา), ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายบัญชา ลุประสงค์, ครูโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์, ครูโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ ดร.สันต์ สุขสีทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นางสมลักษณ์ จอมแปง, ครู คศ.๒ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา), ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายสุรการ สร้อยเรืองศรี, ครูโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา), ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นางอมรรัตน์ บัวม่วง, ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

๒. ภาษาอังกฤษ

Gordon, Michelle C. “The Role of Parenting Styles in the Development of Social Responsibility”. Dissrtation Abstracts International. 65(03) : 1578-B ; September, 2004.

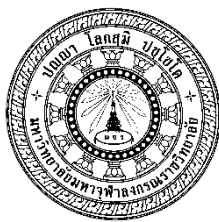
Jung Kyonghwa Kevin, "Responsibility and the problem of Value : A Comparative Study of H, Richard Niebuhr and Emmanuel Levinas," Dissrtation Abstracts International, 65(03) : 968-A ; September 2004.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- แบบสอบถามสำหรับหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์เป็นรายข้อ (IOC)
- การแปลผลค่า IOC จากแบบสอบถาม
- แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
- แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสอบถามสำหรับหาคำดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์เป็นรายข้อ (IOC)

เรื่อง แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูคุณงามความดีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับที่ตรงกับระดับการพิจารณาของท่าน
เกี่ยวกับเรื่องแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะกัลยาณมิตร สำหรับผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา
จังหวัดนนทบุรี

ซึ่งมีระดับเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

- +๑ หมายถึง ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือใช้ได้
- ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือต้องปรับปรุง
- ๑ หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือต้องตัดทิ้ง

ตัวอย่าง

ข้อ	รายการ	ระดับการพิจารณา			
		+๑	๐	-๑	หมายเหตุ
๐	มีการกล่าวทักทายอย่างสนิทสนมเป็นกันเอง	✓			

จากตัวอย่าง

ข้อ ๐ ท่านเห็นว่า ท่านมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นในการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ในด้านที่ ๑ กระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ (ร่วมคิด) อยู่ในระดับใช้ได้

พระธรรมจร จันทมโม (ศรีสุข)
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียน

ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรีจังหวัดนนทบุรี

- คำชี้แจง :** โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านที่สุดเพียงข้อเดียว โดยมีหลักเกณฑ์การพิจารณาดังนี้
- +๑ หมายถึง ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือใช้ได้
 - ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือต้องปรับปรุง
 - ๑ หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือต้องตัดทิ้ง

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง : โปรดใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนทางขวามือ ตามที่เป็นจริงเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาตามหลักกัลยาณมิตร เพียงระดับเดียวในแต่ละข้อ ทุกข้อ

ข้อที่	ความกตัญญูทเวที สำหรับนักเรียน	ระดับ การปลูกฝังคุณธรรม			
		+๑	๐	-๑	หมายเหตุ
๑. ความกตัญญูต่อบุคคล					
๑	นักเรียนมีเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์				
๒	นักเรียนปฏิบัติตนอยู่ในโอวาทของพ่อแม่				
๓	นักเรียนสร้างจิตสำนึกแก่บุพการีเป็นผู้มีพระคุณต่อนักเรียนมาก				
๔	นักเรียนยินดีและปฏิบัติตนตามคำแนะนำที่ดีในทางที่ทำให้เกิดความกตัญญู				
๕	นักเรียนปฏิบัติทั้งต่อหน้าและลับหลังด้วยความกตัญญูทเวที				
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน					
๑	นักเรียนประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของชาติ				
๒	นักเรียนมีความรักสามัคคีกันในหมู่เพื่อน				
๓	นักเรียนทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ทำนุบำรุงสาธารณสมบัติของชาติ				
๔	นักเรียนจงรักภักดีศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัยต่อองค์พระมหากษัตริย์				
๕	นักเรียนประพฤติปฏิบัติรักษาชื่อเสียงของประเทศชาติ				
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์					
๑	นักเรียนให้การดูแลสัตว์เลี้ยง				
๒	นักเรียนมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทุกชนิด				

๓	นักเรียนไม่ข่มเหง ไม่ดูหมิ่นสรรพสัตว์				
๔	นักเรียนไม่ล่าสัตว์				
๕	นักเรียนแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์				
๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม					
๑	นักเรียนไม่ทำลายดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้				
๒	นักเรียนรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ ถนน ทางเท้า				
๓	นักเรียนใช้สิ่งของสาธารณะอย่างระมัดระวัง				
๔	นักเรียนดูแลและไม่ทำสิ่งให้เกิดความเสียหายต่อ ทรัพยากรธรรมชาติ				
๕	นักเรียนช่วยดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติ				

การแปลผลค่า (IOC) จากแบบสอบถาม

คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ คน ที่ได้ประเมินความสอดคล้อง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนเพื่อหาค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญ โดยกำหนดเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

+๑ หมายถึง เหมาะสมว่า แบบสอบถามวัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา

○ หมายถึง ไม่แน่ใจว่า แบบสอบถามวัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา

-๑ หมายถึง ไม่เหมาะสมว่า แบบสอบถามไม่ได้วัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา

แบบสอบถามที่ถือว่ามีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาในระดับดี สามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ IOC เกินกว่า ๐.๕ เป็นต้นไป

ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน

(IOC Index of Objective Congruence)

เรื่อง

แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศวรรษสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี
เกณฑ์การให้คะแนน มีดังนี้

+๑ = แน่ใจ หมายถึง แบบสอบถามสามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน

○ = ไม่แน่ใจ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าจะวัดได้

-๑ = ไม่แนใจ หมายถึง แบบสอบถามไม่สามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน

ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน					รวม/คน	ผลของ IOC	สรุปผล
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕			
๑.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๑.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

๑๙.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๐.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
ค่า IOC ได้ ๑.๐๐ ถือว่า ใช้ได้ ต่ำกว่า ๐.๐๕ ต้องปรับปรุงแก้ไข							๑.๐๐	ใช้ได้

สรุปผลการหา ค่า IOC จากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่านตรวจเครื่องมือวิจัยทุกท่านมีความเห็นว่าเป็นแบบสอบถามเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะกัลยาณมิตรสำหรับผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรีให้สอดคล้องกับตัวแปรทั้ง ๔ ด้าน คือ

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์
๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

โดยที่ ค่า IOC = +๑ คือ แบบสอบถามสามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน

ค่า IOC = ๐ คือ ไม่แน่ใจว่าจะวัดได้

ค่า IOC = - ๑ คือ แบบสอบถามไม่สามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน

โดยใช้วิธีเลือกข้อคำถามของแบบสอบถามที่มีค่ากำหนดทางสถิติที่ ๐.๐๕ ขึ้นไป จากคำถามทั้งหมด ๓๐ ชุด ใช้ได้ ๓๐ ชุด คือ มีข้อคำตอบของแบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ในการหาค่า (IOC) และได้ค่า IOC มากกว่า ๑.๐๐ ทุกข้อ นั้นหมายความว่าแบบสอบถามสามารถนำไปวัดผลของแบบสอบถามได้อย่างแน่นอน

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที สำหรับนักเรียน
ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง แบบสอบถาม

๑. แบบสอบถามนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑ เพื่อศึกษาสภาพความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ๒ เพื่อศึกษาแนวคิด และหลักความกตัญญูสำหรับโรงเรียนสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ๓ เพื่อเสนอแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

๒. แบบสอบถามนี้ใช้สำหรับผู้บริหารและครูในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัด นนทบุรี เท่านั้น จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้กรอข้อมูลตามความเป็นจริงคำตอบที่ได้นี้จะเป็นผลต่อการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีแก่นักเรียนระดับประถมศึกษา และคำตอบของแบบสอบถามจะไม่มีผลกระทบต่องานให้ข้อมูลทั้งสิ้น แต่ข้อมูลจะเป็นประโยชน์ต่อการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี ต่อไป

๓. แบ่งแบบสอบถามเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทีสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ ผู้บริหาร และครูโรงเรียนและนักเรียน ในสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา ในจังหวัดนนทบุรี ทุกท่านที่ ให้ข้อมูลวิจัย และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

พระธรรมจร จนทธมโม (ศรีสุข)
นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : ให้ทำเครื่องหมาย ☒ ลงในช่อง ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อายุ

☐ ๙-๑๐ ปี

☐ ๑๑-๑๒ ปี

☐ ๑๓ ปีขึ้นไป

๓. ระดับชั้นการศึกษา

☐ ประถมศึกษาปีที่ ๔

☐ ประถมศึกษาปีที่ ๕

☐ ประถมศึกษาปีที่ ๖

๔. กำลังอยู่โรงเรียน

☐ โรงเรียนอนุตมศึกษา

☐ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลปวิทยา)

☐ โรงเรียนวัดโชติการาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการปลูกฝังความกตัญญูทเวที นักเรียน
ในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี

ข้อที่	การปลูกฝังความกตัญญูทเวที นักเรียนโรงเรียน ประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี	ระดับ การปลูกฝังคุณธรรม				
		๕	๔	๓	๒	๑
๑. ความกตัญญูต่อบุคคล						
๑	นักเรียนมีเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์					
๒	นักเรียนปฏิบัติตนอยู่ในโอวาทของพ่อแม่					
๓	นักเรียนสร้างจิตสำนึกแก่บุพการีเป็นผู้มีพระคุณต่อนักเรียนมาก					
๔	นักเรียนยินดีและปฏิบัติตนตามคำแนะนำที่ดีในทางที่ทำให้เกิด ความกตัญญู					
๕	นักเรียนปฏิบัติทั้งต่อหน้าและลับหลังด้วยความกตัญญูทเวที					
๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน						
๑	นักเรียนประพฤติตนเป็นพลเมืองดีของชาติ					
๒	นักเรียนมีความรักสามัคคีกันในหมู่เพื่อน					
๓	นักเรียนทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ทำนุบำรุงสาธารณสมบัติ ของชาติ					
๔	นักเรียนจงรักภักดีศรัทธาและยึดมั่นในพระรัตนตรัยต่อองค์ พระมหากษัตริย์					
๕	นักเรียนประพฤติปฏิบัติรักษาชื่อเสียงของประเทศชาติ					
๓. ความกตัญญูต่อสัตว์						
๑	นักเรียนให้การดูแลสัตว์เลี้ยง					
๒	นักเรียนมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทุกชนิด					
๓	นักเรียนไม่ข่มเหง ไม่ดูหมิ่นสรรพสัตว์					
๔	นักเรียนไม่ล่าสัตว์ ทารุณสัตว์					
๕	นักเรียนแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์					
๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม						
๑	นักเรียนไม่ทำลายดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้					
๒	นักเรียนรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ ถนน ทางเท้า					
๓	นักเรียนใช้สิ่งของสวนสาธารณะอย่างระมัดระวัง					
๔	นักเรียนดูแลและไม่ทำสิ่งให้เกิดความเสียหายต่อ ทรัพยากรธรรมชาติ					
๕	นักเรียนช่วยดูแล รักษา ทรัพยากรธรรมชาติ					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามข้อเสนอแนะแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทเวที สำหรับนักเรียน
ประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล

๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน

๓. ความกตัญญูต่อสัตว์

๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะ.....
.....

ขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที สำหรับนักเรียน
ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ-นามสกุล

วุฒิการศึกษา

ตำแหน่ง

วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์

สถานที่สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการปลูกฝังความกตัญญูทศเวที สำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี ตามประเด็นข้อสัมภาษณ์ต่อไปนี้

๑. ความกตัญญูต่อบุคคล

๒. ความกตัญญูต่อสถาบัน

๓. ความกตัญญูต่อสัตว์

๔. ความกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม

ขออนุโมทนาขอบคุณทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิและหนังสือเชิญ

- รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย
- รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์
- หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิและหนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม

เพื่อการวิจัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๑. ดร.เกษม แสงนนท์ ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหาร
การศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ
บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. รศ.ดร.อำนาจ เดชชัยศรี อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

๔. รศ.ดร.วิชุดา หุ่นวิไล อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

๕. ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ อาจารย์วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม/ผู้ทรงคุณวุฒิ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์จำนวน ๘ รูป/คน ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection) โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. ดร.สันต์ สุขสีทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
๒. นายธีระชัย สุขสีทอง รองผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๓. นางอมรรัตน์ บัวม่วง ครูโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๔. นางสาวลาวัลย์ ศรีสิงห์ ครูโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๕. นายบัญชา ลุประสงค์ ครูโรงเรียนอุดมศึกษา
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๖. นายธีรชีพ ไกรธีรางกู ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา)
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๗. นายสุรการ สร้อยเรืองศรี ครูหัวหน้าฝ่ายวิชาการโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา)
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒
๘. นางสมลักษณ์ จอมแปง ครู คศ.๒ โรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา)
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นนทบุรี เขต ๒

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๒๑๓๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
เรียน รศ.ดร.อำนาจ เดชชัยศรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทรมโฆ นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย

๑. รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ประธานกรรมการ
๒. พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร. กรรมการ

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย และให้ข้อเสนอแนะในการนำไปปรับปรุงพัฒนาเครื่องมือวิจัย อันจะส่งผลให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจเครื่องมือวิจัยแล้ว

(รศ.ดร.อำนาจ เดชชัยศรี)

วันที่ 15 ตุลาคม ๒๕๖๑

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการตรวจเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจเครื่องมือ

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๒๑๗

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
เรียน รศ.ดร.วิชุดา หนูวิไล
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิต
บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
ประกอบด้วย

๑. รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ประธานกรรมการ
๒. พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร. กรรมการ

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงใคร่ขออนุญาตให้ท่าน
เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย และให้ข้อเสนอแนะในการนำไปปรับปรุงพัฒนา
เครื่องมือวิจัย อันจะส่งผลให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาต และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจเครื่องมือวิจัยแล้ว

(รศ.ดร.วิชุดา หนูวิไล)

วันที่ ๓.๑๐.๖๑

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการตรวจเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจเครื่องมือ

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๒๑๗

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
เรียน ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจร ณาญา จันทธมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิต
บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
ประกอบด้วย

๑. รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ประธานกรรมการ
๒. พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร. กรรมการ

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงใคร่ขออนุมัติให้ท่าน
เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย และให้ข้อเสนอแนะในการนำไปปรับปรุงพัฒนา
เครื่องมือวิจัย อันจะส่งผลให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุมัติ และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจเครื่องมือวิจัยแล้ว

(ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ)

วันที่ ๑๑.๑๐.๖๑

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการตรวจเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ โทร./๐๘๔-๑๐๔-๔๒๗๓

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓ /ว.๒๑๖๘ วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติโครงการที่ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย

๑. รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ประธานกรรมการ
๒. พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร. กรรมการ

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงใคร่ขออนุมัติโครงการให้ท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย และให้ข้อเสนอแนะในการนำไปปรับปรุงพัฒนาเครื่องมือวิจัย อันจะส่งผลให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุมัติ และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจเครื่องมือวิจัยแล้ว

(รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย)

วันที่

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการตรวจเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ โทร./๐๘๔-๑๐๔-๔๒๗๓

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๑๖๘ วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เรียน ดร.เกษม แสงนนท์

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. วิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจร ฉายา จนทอมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว โดยมีคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย

๑. รศ.ดร.สมศักดิ์ บุญปู ประธานกรรมการ
๒. พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร. กรรมการ

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้ท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย และให้ข้อเสนอแนะในการนำไปปรับปรุงพัฒนาเครื่องมือวิจัย อันจะส่งผลให้ได้งานวิจัยที่มีคุณภาพต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์ และขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ขอรับรองว่าได้ผ่านการตรวจเครื่องมือวิจัยแล้ว

(ดร.เกษม แสงนนท์)
วันที่ ๕ ธ.ค. ๖๑

หมายเหตุ : หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปใช้อ้างอิงถึงผลการตรวจเครื่องมือวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามโดยผู้ตรวจเครื่องมือ

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๘๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 เรียน ศุภลักษณ์ คุประสงค์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้นทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๘๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 เรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจร ฉายา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิต
 บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
 การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
 เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์รองผู้อำนวยการโรงเรียน
 เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียน
 ประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้น ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหาร
 การศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์
 เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปอ้างอิงถึงผลการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๘๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์และแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย
 เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑๔๕ ฉบับ
 ๑. แบบสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เก็บแบบสอบถามจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ จำนวน ๑๔๔ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิต
 บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
 การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
 เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหารและเก็บแบบสอบถามจาก
 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความ
 กตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้น ทางหลักสูตรพุทธศาสตร
 มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหวังเป็น
 อย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการอย่างสูง มา ณ
 โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปอ้างอิงถึงผลการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง
 (ดร.กัณฑ์ สุขสีทอง)
 ผู้อำนวยการโรงเรียนอุดมศึกษา

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๘๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์และแจกแบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดตึก (จำลองศิลป์วิทยา)
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๒๔ ฉบับ
๑. แบบสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เก็บแบบสอบถามจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ จำนวน ๒๓ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิต
บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ผู้บริหารและเก็บแบบสอบถามจาก
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความ
กตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้น ทางหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการอย่างสูง
มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ว.อ. ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗

หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปอ้างอิงถึงผลการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

กึ่งมร

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๘๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน รศ. กุศล ศรีสุข ๑๐๗
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจร ฉายา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้นทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปอ้างอิงถึงผลการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๘๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำปลายมาศ
 จังหวัดสุรินทร์ ๓๓๑๗๐
 โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 เรียน ดร.อมรรตน์ นึกม่วง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิต
 บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
 การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
 เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์
 เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้น
 ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปอ้างอิงถึงผลการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๘๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 เรียน **ผอ. ศสส.ร.ค.**
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิต
 บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
 การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
 เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์
 เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้น
 ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ดร. กษ. ๒

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๘๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
 www.mcu.ac.th

๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 เรียน *ดร.เกษม แสงนนท์*
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระธรรมจรรยา จันทมโม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๑๗ นิสิต
 บัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
 การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
 เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี”
 เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์
 เรื่อง “แนวทางการปลูกฝังความกตัญญูสำหรับนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้น
 ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ภาคผนวก ค

ผู้ทรงคุณวุฒิ

-ภาพการสัมภาษณ์

ภาพการสัมภาษณ์
ภาพการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ : พระธรรมจร จันทมโม (ศรีสุข)
วันเกิด : ๑๗ มิถุนายน ๒๕๑๗
ชาติภูมิ : กรุงเทพมหานคร
การศึกษา : น.ธ.เอก ,ป.บส., ประโยค ๑-๒
พธ.บ. สาขาพระพุทธรศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่ง :
อุปสมบท : ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๔
สังกัด : วัดฉัตรแก้วจกกลนี ๒๔๘ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๔๔
แขวงบางอ้อ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
ปีที่เข้าศึกษา : ๑ มิถุนายน ๒๕๖๐
ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๕๖๒
ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดฉัตรแก้วจกกลนี ๒๔๘ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๔๔
แขวงบางอ้อ เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทร. ๐๖๑-๗๒๑-๑๓๘๔